

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Daiva VAIŠVILAITĖ

PENSIJŲ REFORMA LIETUVOJE: BŪKLĖ IR PERSPEKTYVOS

Magistro darbas

Šiauliai, 2005

SANTRAUKA

Daiva Vaišvilaitė

Pensijų reforma Lietuvoje: būklė ir perspektyvos.

Magistro darbas.

Magistro darbe yra išanalizuoti ir susisteminti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių pensijų sistemos klasifikavimo metodai, pateikti pensinio aprūpinimo modeliai, atskleistos vienos pakopos pensijų sistemos (veikusios iki 2004 m.) problemos ir išryškinti kaupimu paremtos sistemos privalumai. Išsamiai išanalizuota užsienio šalių patirtis, kuriant pensijų fondus. Atliktas Lietuvos gyventojų pasirengimo, kausti lėšas III pakopos pensijų fonduose, tyrimas. Patvirtinama autoriaus suformuluota mokslinio tyrimo hipotezė, kad ankstesnė gyventojų dalyvavimo finansų rinkose patirtis apsprendžia geresnį žmonių gebėjimą pasirinkti labiausiai jų interesus atitinkantį pensijų fondą pagal investavimo kryptį, atsižvelgiant į pensijų fondų dalyvių amžių, pajamas bei lytį.

SUMMARY

Daiva Vaišvilaitė

Pension system in Lithuania: condition and prospect

Master's final work

In the master's work I analyze and systematize pension system classifying methods of different Lithuanian and foreign authors, present pension provision models, disclose problems of single-stage pension systems (applied till 2004) and mark out the advantages of the system, based upon accumulation. I analyze in detail experience of the foreign countries in pension fund creation. I perform analysis of the readiness of the Lithuanian residents for funds accumulation in the 3rd stage pension funds. I confirm the scientific investigation hypothesis, formulated by myself, that the previous experience of participation in the financial market predetermines better the ability of the people to select the pension fund that meets the required interests best of all regarding the investment direction, taking into consideration age, income and gender of the pension fund participants.

TURINYS

ĮVADAS	3
1. PENSIJŲ SISTEMŲ LIETUVOJE IR UŽSIENYJE TEORINIAI ASPEKTAI.....	6
1.1. Pensinio aprūpinimo samprata ir modeliai.....	6
1.2. Lietuvos pensijų sistema iki 2004 m. ir jos trūkumai.....	11
1.3. Užsienio šalių patirtis kuriant pensijų fondus.....	18
1.4. Pensijų reformos struktūra ir esmė Lietuvoje.....	26
2. LIETUVOS GYVENTOJŲ DALYVAVIMO PRIVAČIUOSE PENSIJŲ FONDUOSE ANALIZĖ.....	36
2.1. Pensijų reformos pirmojo ir antrojo etapo rezultatai.....	36
2.2. Lietuvos gyventojų pasirengimas kaupti lėšas III pakopos pensijų fonduose tyrimas.....	42
3. OPTIMALIAUSIOS PENSIJŲ FONDŲ INVESTAVIMO STRATEGIJOS PASIRINKIMAS.....	53
3.1. Optimaliausios pensijų fondų investavimo strategijos pasirinkimas pagal dalyvių amžių, pajamas bei lytį.....	53
3.2. Pensijų fondų dalyvių investavimo strategijos pasirinkimo teisingumas.....	58
IŠVADOS	62
LITERATŪRA	65
PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS.....	68
PRIEDAI.....	71

IVADAS

Šiandien visi pensininkai Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos šalių, pensijas gauna iš valstybės, t. y. valstybė turi finansuoti visą pensininko vartojimą. Šiuo pensijų aprūpinimu nepatenkinti visi – ir išmokų gavėjai, ir įmokų mokėtojai, ir politikai, ir Valstybinio socialinio draudimo fondo (toliau – VSDF) darbuotojai. Pensininkai nori didesnių pensijų, įmokų mokėtojai – mažesnių įmokų, politikai norėtų pakelti pensijas, bet įmokų neužtenka ir dabartiniams išsipareigojimams vykdyti – taigi, žadėti aukštesnes pensijas darosi vis labiau rizikinga. Atsižvelgiant į tai, belieka sudaryti prielaidas žmonėms patiems kiekvienam asmeniškai kaupti ar kitaip taupyti savo pensijai. V. Katkus, E. Martinaitytė (2001) teigia, kad “asmeninių santaupų struktūra – esminis pensijų reformos klausimas. Šiandien Lietuvos gyventojai, galėdami laisvai pasirinkti investicijų formas (vyriausybės taupymo lakštai, banko indėliai ir pan.) ir investicijų horizontą, dažniausiai savo santaupas laiko trumpalaikių banko indėlių forma” [12].

Lietuva neturi gilių pensinės veiklos tradicijų, tačiau laikui bėgant ši veikla turės vis svarbesnį vaidmenį šalies socialinei, ekonominei bei finansinei sistemai. Ilgą laiką Lietuvoje apie pensijų sistemą ir jos netinkamumą nebuvo kalbama, tačiau prieš keletą metų imta ypač domėtis pensijų reformavimo klausimais. Lietuvos patirties ir perspektyvų socialinės apsaugos srityje negalima atskirti nuo bendrų Europos ar net pasaulinių socialinės apsaugos vystymosi tendencijų. Pastaruoju metu atsiranda vis daugiau leidinių, knygų, studijų bei straipsnių apie investicijas, pensijų reformą, kitomis finansų rinkos temomis. Lietuvos mokslininkai kartu su užsienio ekspertais (K. Salminen, E. Palmer, I. Tomeš, R. Lazutka, V. Katkus, E. Martinaitytė, A. Guogis, G. Steponavičienė, V. Poškutė, A. Morkūnienė) yra parašę nemažai darbų, skirtų pensijų reformos, jos įgyvendinimo, pensijų fondų kūrimo, investicijų klausimais. Pasaulyje pensijų sistemos yra susiklosčiusios jau prieš dešimtmečius. Mūsų šalyje ši sistema dar tik kuriama bei vystoma etape, todėl tiek teorinės žinios, tiek kitų šalių praktinė patirtis yra labai svarbi ir naudinga.

Nors pasiūlymai reformuoti pensijų sistemą Lietuvoje buvo girdimi nuo 1993 m. (tai siūlė Lietuvos laisvosios rinkos institutas), tačiau ilgai nebuvo pripažinta oficialiai, kad esamą sistemą keisti reikia ir kad kuo vėliau tai pradėsime, tuo didesnius nuostolius patirs ne tik valstybė, bet ir kiekvienas mūsų, norėdamas, tačiau negalėdamas kaupti lėšas ir užsitikrinti ramesnę senatvę.

Problema – šalies gyventojų informuotumas ir nusimanymas apie papildomą savanorišką pensijų kaupimą; skirtingos investavimo strategijos pasirinkimo įtaka pensijų fondo dalyvių pensijų dydžiui; pensijų fondų dalyvių optimaliausios investavimo strategijos pasirinkimas.

Temos aktualumas. Pensijų reformos vykdomos daugelyje pasaulio šalių. Lietuvoje vykdoma pensijų reforma reikšminga, nes dėl ilgėjančio senų žmonių amžiaus ir mažėjančio gimstamumo didėja valstybės išlaidos senatvės pensijoms, o vienas iš siūlomų valstybės išlaidų mažinimo būdų – padidinti asmeninių santaupų vaidmenį senatvės pajamose. Manoma, kad ateityje daugelis pensinio amžiaus žmonių beveik visą savo vartojimą turės finansuoti iš asmeninių santaupų. Vadinasi, pensijų sistemos reforma, visų pirma, padidins asmeninių santaupų svarbą.

Remiantis Europos Sąjungos šalių patirtimi, apskaičiuota [38], kad kaupimo ir einamųjų įmokų – išmokų principais paremtų sistemų efektyvumas skiriasi apie tris kartus (pastarųjų nenaudai), o tai dar vienas privalumas tiek kiekvieno žmogaus, tiek apskritai ekonominiu požiūriu.

Tyrimo objektas – Lietuvoje pradėjusi veikti nauja pensijų sistema.

Tyrimo tikslas – atskleisti vienos pakopos pensijų sistemos trūkumus, išryškinti kaupimu paremtos pensijų sistemos privalumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. apibendrinti senatvės sistemos sampratą bei pateikti šios sampratos teorinius modelius;
2. išnagrinėti pensijų sistemą, gyvavusią šalyje iki 2004 m. sausio mėnesio ir jos trūkumus;
3. išnagrinėti užsienio šalių patirtį, kuriant pensijų fondus;
4. išanalizuoti Lietuvos pasirinkto pensijų sistemos reformos modelį;
5. išnagrinėti pensijų reformos pirmojo ir antrojo etapų rezultatus ir eigą;
6. išanalizuoti Lietuvos gyventojų informuotumą apie III – iąją pensijų pakopą, nusiteikimą jos atžvilgiu, dalyvavimo finansų rinkose patirtį bei pasirengimą dalyvauti naujai įvestoje pensijų pakopoje;
7. ištirti ir pateikti optimaliausią pensijų fondų investavimo strategiją atsižvelgiant į dalyvių pajamas, amžių bei lytį;
8. pateikti išvadas bei pasiūlymus.

Hipotezė - gyventojų dalyvavimo finansų rinkose patirtis apsprendžia žmonių gebėjimą pasirinkti labiausiai jų interesus atitinkantį pensijų fondą pagal investavimo kryptį.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, atskirų šalių praktinės patirties analizė, anketinė apklausa, statistikos duomenų susistemimas, lyginamoji analizė, loginė analizė, grupavimas ir klasifikavimas, norminių aktų analizė.

Šiems uždaviniams pasiekti panaudoti įvairūs literatūros šaltiniai:

- moksliniai bei mokomieji leidiniai;
- straipsniai žurnaluose ir kitokuose leidiniuose;
- oficialieji dokumentai (Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai aktai, reglamentuojantys Lietuvos pensijų sistemą);
- nepublikuoti moksliniai dokumentai (seminarų bei konferencijų medžiaga).

Darbo struktūra. Pirmoje dalyje analizuojama pensijų sistemos samprata, pateikiami teoriniai pensijų sistemos modeliai Supažindinus su teoriniais pensijų sistemos modeliais, nagrinėjama dabartinė Lietuvos pensijų sistema, išsamiai aprašomos pagrindinės problemos: demografinė situacija, nepakankamas pensininkų aprūpinimas, mokesčių vengimo pasekmės. Taip pat apibendrinta surinkta medžiaga apie pasaulio valstybėse reformuotą pensijų sistemą ir veikiančius pensijų fondus. Toliau pirmoje dalyje aptariami pensijų fondų kūrimo privalumai ir trūkumai.

Antroje darbo dalyje pateikiami Lietuvos gyventojų apklausos apie III pensijų pakopos informuotumą, nusiteikimą jos atžvilgiu, dalyvavimo finansų rinkose patirtį bei pasirengimą dalyvauti naujai įvestoje pensijų pakopoje duomenys. Iš viso apklausta 200 žmonių - po 100 iš dviejų Šiaulių mieste esančių įmonių.

Trečioje dalyje, atsižvelgus į dalyvių pajamas, amžių bei lytį, apskaičiuota ir pateikta optimaliausia pensijų fondų investavimo strategija. Taip pat, atsižvelgiant į tai, kad antroje darbo dalyje buvo remtasi prielaida, jog ankstesnė gyventojų dalyvavimo finansų rinkose patirtis nuliemia geresnį žmonių gebėjimą pasirinkti labiausiai jų interesus atitinkantį pensijų fondą pagal investavimo kryptį, tai trečioje darbo dalyje tikrinama, ar ši padaryta prielaida yra teisinga, t.y., ar iš tikrųjų šalies gyventojai nesugebėjo tinkamai pasirinkti pensijų fondo.

1. PENSIJŲ SISTEMŲ LIETUVOJE IR UŽSIENYJE TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Pensinio aprūpinimo samprata ir modeliai

Pensinio aprūpinimo sistemos formavosi per ilgą istorinį laikotarpį, buvo veikiamos skirtingose šalyse veikusiu skirtingų ekonominių, politinių, kultūrinių sąlygų. Jų įvairovė gali būti lengviau suvokiamanti grupuojant pagal tam tikrus kriterijus. R. Lazutka pabrėžia (2001), kad skirtingose šalyse dažnai minimos trys pagyvenusių žmonių senatvės apsaugos sistemų pakopos.

Pirmoji pakopa - bazinė, apima visus arba bent jau visus samdomąjį darbą dirbančius gyventojus. Tai valstybinės arba socialinio draudimo pensijos, kurias apibrėžia įstatymais ir garantuoja valstybė.

Antroji pakopa – profesinių pensijų schemas. Jas teikia individualūs darbdaviai, jų asociacijos, profesinės sąjungos. Dalyvavimas jose - dažniausiai kolektyvinis (pagal darbo sutartį).

Trečioji pakopa - savanoriškasis individualus draudimas, kuriuo asmenys rūpinasi patys.

V. Katkus, E. Martinaitytė (2001) akcentuoja, kad toks skirstymas remiasi gyventojų aprėpimo kriterijumi, t.y. kiekviena pakopa apima skirtingą gyventojų skaičių. Pirmoji apima daugiausiai (dažnai visus ar bent pagrindinę dalį darbuotojų), antroji atskiras darbuotojų grupes, o trečioji – tik tuos individus, kurie draudžiasi savo noru .

R. Lazutkos (2001) teigimu, šios pensijų pakopos yra santykinai mažos ir ne visuomet adekvačios darbingo amžiaus laikotarpiu turėtoms pajamoms. Didesnį pajamų, prarastų dėl senatvės, kompensavimą užtikrina antrosios ir trečiosios pakopų pensijos, sudarančios žmogui galimybę taupyti pačiam, sukauptas įmokas investuoti ir taip sukaupti papildomų pajamų savo senatvei. Taigi, antrosios ir trečiosios pakopų pensijomis asmuo gali pasinaudoti siekdamas išlaikyti tokį patį ar bent jau panašų pragyvenimo lygį, koks buvo iki jo išėjimo į pensiją .

Kiekvienai iš trijų pakopų priskiriamos pensijos turi ir bendrų bruožų: pirmosios ir antrosios pakopos pensijos remiasi darbu, antroji ir trečioji pakopos panašios tuo, kad jos abi gali būti organizuojamos kaupimo principu.

Pasaulio bankas pasiūlė kitokią su finansavimo ir privalomumo aspektais, pensijų pakopų skirstymą. Pagal jį pirmoji pakopa apima valstybines pensijas, kurios gali įvairuoti nuo visiems pagyvenusiems asmenims mokamų vienodo dydžio pensijų, finansuojamų einamųjų mokėjimų metodu, iki pajamų (t.y. mokamų pensijų) testavimo skurstantiesiems .

Antra pakopa, pagal Pasaulio banko schemą, apima arba privalomas profesines pensijas, arba privalomas individualias pensinių santaupų sąskaitas. Ši pakopa turėtų užtikrinti kuo stipresnį ryšį tarp mokamų įmokų ir išmokų, todėl Pasaulio Bankas rekomenduoja, kad šios schemos veiktų apibrėžtų įmokų pagrindu. Antrosios pakopos schemos finansuojamos kaupimo būdu, jas administruoja privatūs pensijų fondai, draudimo kompanijos arba finansinės institucijos .

Trečia pakopa gali apimti įvairias papildomas profesines pensijas, individualų pensijų draudimą ir kitų gyvybės draudimo produktus [47].

Apžvelgus įvairių šalių patirtį, galima pamatyti, kad daugelyje šalių pensijų sistema apima visas tris pakopas, tačiau, priklausomai nuo atitinkamoje šalyje dominuojančių politinių, ekonominių ir socialinių sąlygų, atskiroms pakopoms teikiamas nevienodas vaidmuo. Vienose valstybėse didesnę vaidmenį vaidina pirmoji, o kitose antroji ir trečioji pakopos.

Anot R. Lazutkos (1998), ten, kur istoriškai susiklosčiusios didesnės pirmosios pakopos pensijos, gyventojų dauguma mažesnę reikšmę teikia antrosios ir trečiosios pakopų pensijoms ir atvirkščiai. Atitinkamos pensijų pakopos pasirinkimą veikia ir asmens socialinis statusas. Žemesnių pajamų socialinio sluoksnio gyventojai tenkinasi pirmąja pakopa, o didesnes pajamas gaunantieji prie pirmosios ir antrosios pakopų prisideda žymią trečiosios pakopos pensiją.

Pensijų sistemos klasifikavimas pagal atskiras pensijų pakopas atspindi tik institucinę pensinio aprūpinimo pusę. Išsamiau pensijų schemos gali būti apibūdinamos naudojant kitus požymius, kurie pensinį aprūpinimą parodo esantį sudėtingesnį, bet kartu padeda jį giliau suprasti.

K. Salminen (1993) pensijų schemas pasiūlė klasifikuoti pagal tokius požymius kaip administravimas, finansavimas ir aprūpinimas išmokomis. Administravimas rodo centralizacijos lygį ir nuosavybę. Finansavimas yra analizuojamas finansavimo metodų ir finansinių įsipareigojimų požiūriais. Aprūpinimas išmokomis apima teisę į pensiją ir pensijų dydžio nustatymą.

Pensijų klasifikavimas administravimo aspektu

Pensijas administruojančias organizacijas galima suskirstyti pagal centralizacijos laipsnį [9, p.56]:

- centralizuotas;
- decentralizuotas.

Centralizuotu būdu visa pensijų sistema valdoma vienos institucijos, o decentralizuotas valdymas reiškia, kad kiekvienas pensijų sistemą valdantis padalinys, yra autonominis vienetas ir turi teisę priimti sprendimus. Centralizacijos laipsnis taip pat gali priklausyti nuo nuosavybės

formos: ar pensijas teikia valstybė ir sprendimai priimami politiniu pagrindu, ar privačios institucijos, kai sprendimus lemia rinkos pokyčiai.

Svarbus dėmesys skiriamas pensijų fondų kontrolei, kadangi šie fondai veikia kapitalo rinkas. Dažnai pensijų institucijų veiklą kontroliuoja vyriausybė, tačiau praktikoje labiausiai paplitęs priežiūros organas - trišalė taryba, kurią sudaro apdraustųjų, darbdavių ir vyriausybės atstovai.

Pensijų klasifikavimas finansavimo metodo požiūriu

Svarbu paminėti ir pensijų sistemos organizavimo būdus, kurie paprastai skirstomi į dvi sistemas [33, p. 142]:

1. *einamųjų mokėjimų sistema (pay as you go (toliau - PAYG))*. Ši sistema yra labiau valstybinės socialinės apsaugos sistemos bruožas. Ji finansuojama iš einamųjų įplaukų, o pensijų išlaidos yra dengiamos iš einamųjų metų pajamų, t.y. dirbančiųjų pajamos ir vartojimas yra perskirstomas pensininkams. Dirbantys žmonės mokesčiais ir socialinio draudimo įmokomis taupo dalį savo pajamų. Galima teigti, kad einamųjų mokėjimų sistema - tai sutartis tarp kartų, o jos tarpininkas yra valstybė (t.y. įstatymai). Kokią formą įgaus PAYG sistema, priklauso nuo keliamų tikslų - ar pensijomis siekiama sumažinti skurdą senatvėje, ar jomis suteikiamos pajamos, beveik adekvačios darbo pajamoms, kad žmonės, baigę karjerą, nejaustų didelio skirtumo tarp gaunamų pajamų. Siekiant pirmojo tikslo, dažniausiai taikomos *minimalios, nediferencijuotos, pensijos*. Teisė gauti tokių pensijų paprastai turi visi pensinio amžiaus gyventojai, ši teisė siejama su darbo stažu arba su išgyventu toje valstybėje laiku.

Siekiant antrojo tikslo, kai norima senatvėje teikti pajamas beveik adekvačias darbo pajamoms, *pensijų dydis siejamas su asmens buvusiomis pajamomis ir įmokomis*. Šiuo atveju pensija yra privalomas draudimas, finansuojamas iš einamųjų įmokų. Įmokų mokėjimą pasidalija dirbantysis ir darbdavys, o pensijų dydis skaičiuojamas pagal formulę, į kurią įeina darbo stažas, asmens uždarbis ir tam tikri koeficientai.

2. *Kaupimo sistema*. Šioje sistemoje surinktos įmokos kaupiamos fonde, vadinamame įmokų rezervo fonde, iš kurio apmokami pensiniai išsipareigojimai. Kaupimo fondų sistema išdėsto pajamas ir vartojimą per visą žmogaus gyvenimą, t.y. asmuo taupo dirbdamas ir sukauptą kapitalą naudoja išėjęs į pensiją. Taigi privatus kontraktas suteikia asmeniui teisę į išmoką, kuri priklauso nuo ankstesnių įmokų, o ne pagal įstatymus. Taip pat išskirtina tai, kad fondų sistemos garantuojamos teisės į pensiją nepriklauso nuo valstybės apmokestinimo galios, nėra susijusios su politiniu atsargumu, kaip yra PAYG sistemoje. Kaupiamosios pensijos gali būti teikiamos per specialias institucijas - pensijų fondus, draudimo kompanijas ar kitas finansines institucijas.

Pensijų klasifikavimas pagal aprūpinimo pensijomis požymį

Kaip jau minėta, aprūpinimas pensijomis apima: teisę į pensiją ir pensijų dydžio nustatymą. *Teisės į pensiją* suteikimas grindžiamas vienu iš penkių kriterijų:

- pilietybe (ar bent nuolatiniu gyvenimu šalyje);
- socialinėmis sąlygomis;
- užimtumu;
- profesija;
- individualiu draudimo kontraktu.

Kiekvienas iš jų sąlygoja skirtingą pensinį aprūpinimą. Pilietybe paremtos pensijos apima visus gyventojus. Socialinėmis sąlygomis paremtos pensijos sieja skurstančius žmones. Užimtumu paremtos pensijos apima visus dirbančius asmenis, profesija - vienos ar kitos profesijos asmenis, individualiu kontraktu - tik tokio kontrakto turėtojus.

Pensijų dydis gali būti nustatomas trimis būdais:

- gali būti atvirkščiai proporcingas gavėjo turimoms pajamoms,
- nepriklausyti nei nuo dabartinių, nei nuo ankstesnių pensijos gavėjo pajamų,
- gali turėti tiesioginį ryšį su ankstesnėmis gavėjo pajamomis.

K. Salminen nuomone, pirmuoju atveju tenka įvertinti pretendento į pensiją gaunamas pajamas ar/ir turimus išteklius. Trečiuoju atveju reikia registruoti asmens gaunamas pajamas jo darbingo amžiaus periodu. Paprasčiausias antrasis metodas, nes jo įgyvendinimui nereikalingos žinios nei apie anksčiau gautas, nei apie pensijos skyrimo laikotarpiu gaunamas pajamas. Tačiau atitinkamas išmokos modelis pasirenkamas priklausomai nuo to, kokie tikslai keliami pensijų sistemai ir kokia bendra šalies socialinė politika. Jei siekiama visiems gyventojams garantuoti minimalias pajamas, renkamosi pajamų (kartais ir turto) įvertinimo pagrindu mokamas ar universalias pensijas. O jei siekiama išlaikyti gyventojų darbingo gyvenimo laikotarpio standartus - renkamosi priklausančias nuo asmens buvusio uždarbio pensijas. Negalima teigti, kad kuri nors iš šių pensijų schemų yra geresnė ar blogesnė. Kiekviena iš jų turi ir stipriąsias, ir silpnąsias puses.

K. Salminen, derindamas teisės į pensiją ir išmokų dydžio kriterijus, išskyrė penkis pensinio aprūpinimo modelius, kurie atspindi atitinkamos pensijų schemos funkcijas ir tikslines visuomenės grupes, kurių apsaugai senatvėje skiriamos pensijos [33. p. 142]:

1. Paramos modelis. kai teisė gauti pensiją nustatoma remiantis individualiomis socialinėmis sąlygomis, pvz., tokiomis kaip skurdas. Šis modelis numato pajamas testuojančias pensijas, kurios apima minimalias išmokas visiems piliečiams, gaunantiems mažesnes už tam

tikrą lygį pajamas. Išmokos, kurių dydis atvirkščiai proporcingas gaunamoms pajamoms, yra minimalios, pajamos testuojamos. Šis modelis dažnai siejamas su kitais modeliais, pvz., jis paprastai veikia kartu su pilietybės, dirbančiųjų draudimo ir individualaus draudimo modeliais.

2. Pilietybės modelis, kuriame teisę pensijai gauti lemia pilietybė, tai yra visi piliečiai turi teisę gauti pensiją, neatsižvelgiant į jų pajamas ir turtą. Šio modelio pagrindinė funkcija - užtikrinti minimalias bazines pajamas.

3. Dirbančiųjų draudimo modelis, kur teisę gauti pensiją suteikia darbas ir įstatymai, o pensijų išmokos susijusios su darbo pajamomis. Šiame modelyje naudojamos pensijos tipas apima beveik visų dirbančiųjų rinką.

4. Grupinio draudimo modelis, kuriame teisė gauti pensiją paremta profesija. Šiuo atveju pensijos yra privalomos specifinėms profesinėms grupėms, jos nurodomos darbo sutartyje kaip darbo užmokesčio dalis ir apibrėžiamos kolektyvinėmis derybomis tarp darbdavių.

5. Individualaus draudimo modelis, kai teisė gauti pensiją paremta privačia draudimo sutartimi ir nusakoma draudimo kontraktu. Šiame modelyje individualios įmokos siejamos su asmenine rizika. Šis modelis tvirčiausiai susijęs su darbo rinka, asmeninė nauda siejama su galimybėmis. Šis modelis užtikrina gyvenimo standartus asmenims, uždirbantiems didesnes pajamas.

Atsižvelgiant į K. Salminen pasiūlytus pensinio aprūpinimo modelius, nustatyta, kad Lietuvoje socialinio draudimo senatvės pensijų sistema atspindi *Pilietybės* ir *Darbo santykių* modelių bruožus. Šių modelių bruožų derinimas labiausiai matomas senatvės pensijos sudėtyje: pensija susideda iš bazinės ir papildomos dalies, kurių kiekviena įgyvendina skirtingus tikslus. Bazinė pensijos dalis visiems yra vienodo dydžio. Ja siekiama užtikrinti bazines minimalias pajamas senatvėje. Teisė gauti šią pensijos dalį, kaip aprašyta *Pilietybės modelyje*, priklauso nuo pilietybės ir kai kurių papildomų minimalių kriterijų (t.y. būtinojo draudimo stažo). *Darbo santykių* modelio bruožai atspindi papildomoje senatvės pensijos dalyje – teisė gauti šią pensijos dalį priklauso nuo darbo stažo, o pensijų išmokos susijusios su ankstesnėmis pajamomis.

A. Guogio (2000) nuomone, aprašyti modeliai dažnai derinami tarpusavyje, kadangi praktikoje sunku taikyti tik kurį nors vieną iš jų. Skirtingose šalyse, priklausomai nuo iškeltų socialinės politikos tikslų, pasirinktų pensijų finansavimo būdų ir kitų veiksnių, pensijų sistemų modeliai gali būti derinami įvairiai.

1.2. Lietuvos pensijų sistema iki 2004 m. ir jos trūkumai

Lietuvos pensijų sistemą iki 2004-01-01 atitiko PAYG būdą ir ją sudarė socialinio draudimo pensijos, mokamos iš valstybinio socialinio draudimo biudžeto ir iš valstybės biudžeto mokamos valstybinės pensijos bei socialinės arba šalpos pensijos. Socialinio draudimo pensijos yra siejamos su įmokomis į šį fondą ir mokamos dirbusiems pagal darbo sutartis. Iš valstybės biudžeto yra finansuojamos specialiosios pensijų schemas vidaus reikalų bei krašto apsaugos ministerijų pareigūnams, žmonėms, nukentėjusiems ginant Tėvynę, ir nusipelnusiems asmenims. Šios valstybinės pensijos gali būti mokamos kartu su socialinio draudimo pensija.

1995 m. buvo įvykdyta pensijų reforma (1995 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujas Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas), nes iki tol buvo susiklosčiusi beveik plokščia pensijų sistema - didelės infliacijos metu pirmiausia ir palankiausiu režimu buvo indeksuojamos mažiausios pensijos. 1990 m. pabaigoje minimali pensija skyrėsi nuo vidutinės 3 kartus, o 1994m. pabaigoje ji jau sudarė 70 proc. vidutinės pensijos. Iki 1995 m. egzistavusi pensinio draudimo sistema visiems pensininkams garantavo beveik vienodas pensijas. Naujuoju pensijų įstatymu norėta atkurti pensijų diferenciaciją, sustiprinti ryšį tarp sumokėtų įmokų ir gaunamų išmokų ir taip paskatinti žmones draustis valstybiniu socialiniu draudimu. Tačiau ji neatnešė finansinio palengvėjimo socialinio draudimo biudžetui, nes nauja sistema buvo grindžiama taip pat perskirstymu. Todėl apdraustųjų skaičius nenustojo mažėti ir po reformos. Realus įmokų ir išmokų ryšys galimas tik realiai kaupiant šias įmokas ir apskaičiuojant jas individualiai.

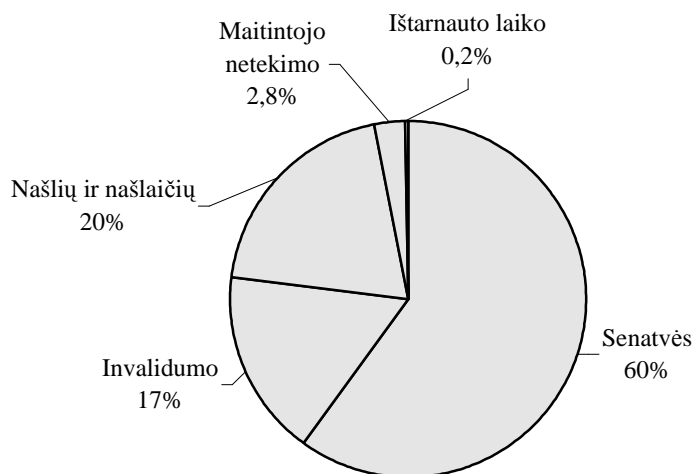
Skiriamos šios valstybinės socialinio draudimo pensijų rūšys [50]:

1. *senatvės pensijos*, skiriamos tuomet, kai asmuo dėl savo amžiaus negali užsidirbti pajamų;

2. *invalidumo* - mokamos, kai asmuo dėl visiško arba dalinio darbingumo netekimo negali verstis veikla, duodančia pajamų. Atsižvelgiant į darbingumo netekimo laipsnį, pensijoms apskaičiuoti nustatomos trys invalidumo grupės. Asmuo įgyja teisę gauti invalidumo pensiją, jei jis turi minimalų valstybinio socialinio draudimo stažą (stažas numatytas LR socialinio draudimo pensijų įstatyme) ir yra apdraustas socialiniu draudimu ne mažiau kaip vienerius metus per paskutinius penkerius metus;

3. *našlių ir našlaičių pensija*. Teisę į šią pensiją turi mirusiojo, drausto valstybinio socialinio draudimu, asmens sutuoktinis bei vaikai, taip pat jiems prilyginti asmenys, jei miręs asmuo buvo įgijęs teisę gauti valstybinio socialinio draudimo pensiją;

4. *ištarnauto laiko ir maitintojo netekimo* (paskirtos iki 1994 m. gruodžio 31 d..)

1 pav. Valstybinių socialinio draudimo pensijų gavėjų pasiskirstymas pagal pensijų rūšis 2004 metais

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis VSDF valdybos duomenimis (2004).

1 paveiksle pateiktas valstybinio socialinio draudimo pensijų gavėjų pasiskirstymas pagal pensijų rūšis procentine išraiška. Akivaizdu, kad didžiausią dalį – 60% sudaro senatvės pensijos.

Reformuojant pensijas, buvo įvesta nauja pensijų formulė. Pensija susideda iš dviejų dalių [50]:

- bazinė pensija yra vienoda visiems, turintiems reikiamą stažą. Ji nustatoma Vyriausybės, taigi nepriklauso nuo asmens uždarbio ir mokėtų įmokų;

- papildoma pensija skaičiuojama pagal tam tikrą formulę, ji atspindi buvusį asmens uždarbį. Pensijos, apskaičiuotos pagal šią formulę, dydis labiausiai priklauso nuo apdraustojo asmens darbo užmokesčio dydžio ir nedaug tepriklauso nuo stažo.

Bazinė pensija, kurios dydis dabar yra 172 Lt (nuo 2004 m. balandžio 1 d.), negali garantuoti žmogui apsaugos nuo skurdo (2003 m. skurdo riba – 262 Lt), todėl ši pensijos dalis turėtų būti nuolat didinama.

Pensijų formulė yra stipriai perskirstomoji, kadangi bazinė pensija sudaro pagrindinę pensijos dalį. Remiantis V. Katkaus (2001) skaičiavimais, asmeniui, uždirbančiam penkis kartus daugiau nei šalies vidurkis, darbo užmokesčio pakeitimo pensija koeficientas bus vos 18 proc., o žmogui, gaunančiam minimalią algą, pensija sudarys 48 proc. jo uždarbio. Asmeniui, uždirbančiam penkis šalies vidurkius, gaunama pensija sudarys tik pusę jo įmokėtos mėnesinės socialinio draudimo įmokos [12].

Iki šiol vykdytos pensijų reformos nepasiekė savo iškeltų tikslų ir visiškai neišsprendė senatvės finansavimo problemų. Vienos pakopos pensijų sistema yra finansiškai nepatikima ir neturinti perspektyvos.

Dauguma autorių (A. Morkūnienė, R. Valatkevičiūtė, G. Steponavičienė, R. Lazutka, V. Katkus, E. Martinaitytė) įvardina šias priežastis kodėl nepavyko 1995 m. pensijų sistemos reforma:

- demografinė situacija;
- nepakankamas pensininkų aprūpinimas;
- mokesčių vengimo pasekmės.

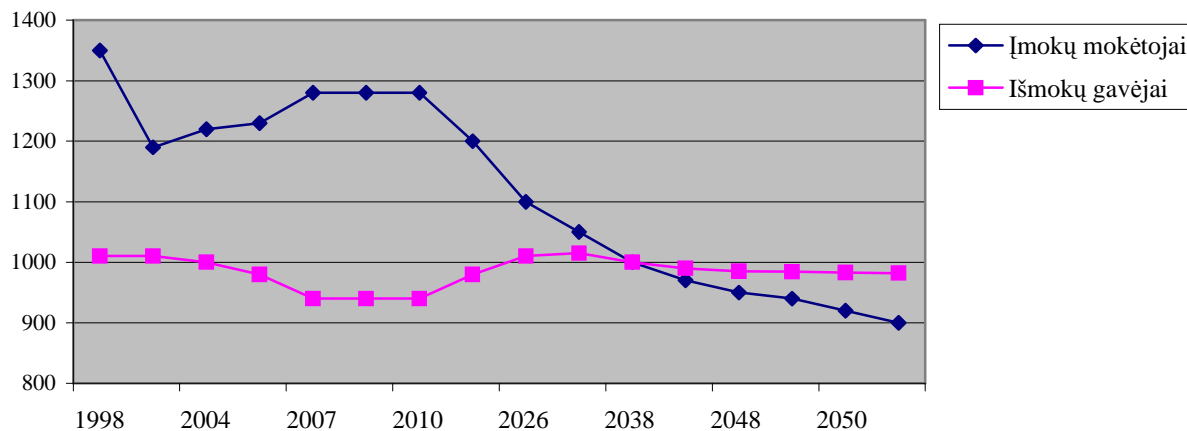
Demografinė situacija. Kaip ir kitos Vakarų bei Centrinės Europos valstybės, Lietuva išgyvena visuomenės senėjimo procesą. Šalies demografinė situacija blogėja - mažėja dirbančių žmonių, daugėja pensininkų.

Gimstamumas Lietuvoje ėmė mažėti nuo 1990 m. ir 1994 m. pasiekė mažiausią skaičių per visą šalies istoriją, o natūralus gyventojų prieaugis tapo neigiamas (daugiau žmonių mirė nei gimė). Labai padidėjo darbingo amžiaus žmonių (ypač 30-35 m. vyrų) mirtingumas - ir dėl ligų, ir dėl traumų. Tuo tarpu pensinio amžiaus žmonių tikėtina gyvenimo trukmė beveik nepasikeitė - asmuo sulaukęs 60 m., vidutiniškai dar gyvena apie 21 m., ir tai yra gana ilgas laiko tarpas, kai jam reikia mokėti pensiją.

Pasaulio bankas prognozuoja, kad Lietuvoje nuo 2000 metų iki 2050 metų 12,4 proc. padaugės pensinio amžiaus žmonių (nuo 712 tūkst iki 800 tūkst.), o darbingo amžiaus žmonių sumažės nuo 2,236 mln. iki 1,692 mln. (arba 24,3 proc.). Taigi mažėjančiai darbingo amžiaus visuomenės daliai teks vis didesnis pensininkų skaičius. Pagal dabartinę sistemą, 1,2 žmogaus išlaiko 1 pensijos gavėją, 2039 m. 1 mokėtojas išlaikys 1 gavėją, o 2050 m. 0,95 įmokos mokėtojo išlaikys 1 pensijos gavėją [47].

Pagal pasaulio banko prognozes Lietuvoje pensinio amžiaus ir darbingo amžiaus žmonių santykis (išlaikytinių rodiklis) iki 2009 m. turėtų šiek tiek gerėti dėl pensinio amžiaus ilginimo. 1998 metais šis santykis buvo 33,7 proc., o 2009 metais bus 24,9 proc. Jei pensinis amžius bus

toks, koks nustatytas dabartiniu įstatymo, t.y. 60 m. moterims ir 62,5 metai vyrams, jau nuo 2039 metų visų pensijų gavėjų skaičius viršys įmokų mokėtojų skaičių:

2 pav. Įmokų mokėtojų ir išmokų gavėjų skaičiaus kitimas

Šaltinis: VSDF valdybos duomenys (2004).

Lietuvos demografinės padėties tendencijos rodo, kad esama valstybinio socialinio draudimo sistema, kuri yra priklausoma nuo dirbančiųjų ir išmokas gaunančių asmenų santykio, nebus pajėgi ateityje išlaikyti pensinės sistemos finansinį stabilumą. Tokia demografinė situacija pensijų sistemą padaro labai pažeidžiamą.

Nepakankamas pensininkų aprūpinimas. Nedidelei darbingai kartai tenka mokėti gana dideles įmokas, kad būtų pakankamai lėšų finansuoti gausios pensininkų kartos pensijas. Tačiau dėl didelio pensininkų skaičiaus ir maža įmokų mokėtojų skaičiaus vidutinė pensija gana maža. Jeigu pagal iki 2004 m. sausio mėn. buvusią formulę būtų skaičiuojamos ir dabartinės darbingos kartos būsimos pensijos – jos irgi būtų mažos. Net vidutinę algą (1261 Lt) uždirbantis asmuo įmokės įmokų dabartinės pensininkų kartos pensijoms finansuoti trečdaliu daugiau, negu jis gali tikėtis pajamų iš finansuojamos sistemos pats sulaukęs pensijos. Pagal V. Katkaus (2001) skaičiavimus penkių vidutinių atlyginimų pajamas gaunantis apdraustasis negali tikėtis net pusės sumokėtų lėšų sumos [12].

Iš anksčiau išdėstytos informacijos matoma, kad pasitikėjimo socialiniu draudimu visuomenėje nėra - pati sistema skatina vengti įmokų ir plečia šešėlinę ekonomiką. Ji turi ir kitų neigiamų pasekmių - įmokos socialiniam draudimui mažina žmonių pajamas, jie mažiau

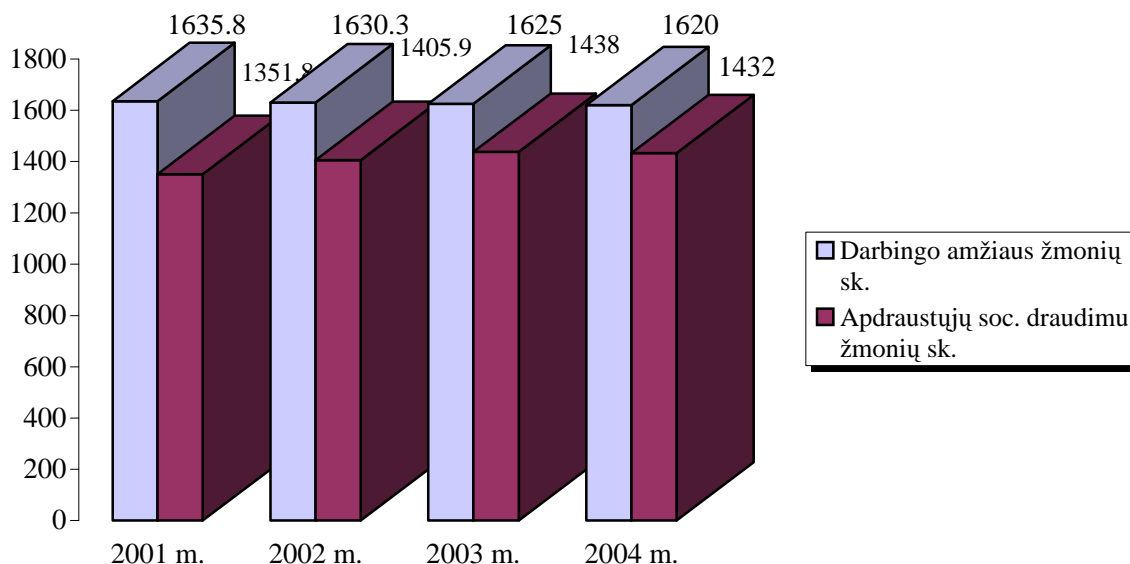
gali iš tiesų investuoti ir taupyti patys. Tai sumažina kapitalo pasiūlą šalyje ir tuo kartu ekonomikos augimą.

Literatūroje minima, kad naujos sistemos alternatyva - veikiantis savanoriškas kaupimas. Tačiau praktiškai tai nėra alternatyva, nes alternatyva nesumažina dabartinės perskirstomosios pensijų sistemos ir nesprendžia jos problemų. Žmonės, turintys kaupiamųjų pinigų, jau kurį laiką galėjo naudotis gyvybės draudimo paslaugomis (kaupiamasis gyvybės draudimas), aktyvesnieji - investuoti į nekilnojamą turtą ar akcijas. Bėda ta, kad daugelis žmonių tų pinigų neturi ir savanoriškai draudėsi nežymus jų skaičius, nes 34 proc. nuo gaunamų pajamų jie sumoka esamai sistemai. Savanorišką kaupimą šalia perskirstomosios pensijų sistemos siūlė ne viena draudimo kompanija, tačiau buvo surenkama ir generuojama menkomis sumomis ir tikriausiai sunku būtų galima tikėtis didesnės investicijų grąžos.

Mokesčių vengimas. Stipriai susiejus įmokas su būsimomis išmokomis tikėtasi, kad sumažės šešėlinė ekonomika (1995 m. reforma), daug dirbančiųjų legalizuosis, ims mokėti įmokas senatvės pensijai, tačiau taip neįvyko dėl kelių priežasčių. Pirma - dideli socialiniai mokesčiai įmonėms labai padidino darbo jėgos kaštus. Kad išliktų konkurencingos, jos priverstos slėpti tikruosius darbuotojų užmokesčius ar darbuotojų skaičių, dirbti nesudarant darbo sutarčių - taip įmokos į socialinio draudimo fondą dirbtinai sumažinamos. Darbuotojai, žinodami apie šalyje klestintį nedarbą, yra linkę sutikti su darbdavio diktuojamomis sąlygomis ir gauti atlyginimus "vokeliuose" nei didesnę socialinę apsaugą. Antra - žmonės nepasitiki socialiniu draudimu ir nėra linkę juo draustis. Visaip vengiama mokėti dideles socialines įmokas, kurios suvokiamos pirmiausia kaip mokestis. Tokį suvokimą tik patvirtina tai, kad:

- daugelis žmonių moka įmokas daug didesnes nei reikėtų jų pačių pensijai finansuoti;
- įmokos mokamos ir tada, kai teisė į pensiją jau yra įgyta (pvz., dirbančių pensininkų atveju);
- yra apribojimai ("lubos") išmokoms, bet ne įmokoms - uždirbantys daugiau, moka daugiau, nors jie negauna daugiau išmokų už šias papildomas įmokas.

Statistikos departamento duomenimis apdraustųjų asmenų ir darbingo amžiaus žmonių santykis po truputį didėja, tačiau anksčiau išvardintų problemų neišsprendžia – 2001 m. – 82,6 proc., 2002 m. – 86,6 proc., 2003 m. išaugo iki 88,5 proc., 2004 m. – 88 proc.

3 pav. Darbingo amžiaus ir apdraustųjų socialiniu draudimu žmonių skaičius Lietuvoje 2001-2004 m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis VSDF valdybos duomenimis (2001-2004).

Konstatuotina, kad pribrendo būtinybė iš esmės keisti pensijų sistemą. Vienas iš būdų – kiekvienam rūpintis savo ateitimi, kaupti individualiai, tačiau G. Steponavičienės (2003) teigimu, tai nėra taip paprasta, nes:

- žmogus negali susikrauti atsargų, t.y. negalima sukaupti vartojimo reikmenų keliems dešimtmečiams. Juo labiau, kad didelę dalį vartojimo sudaro paslaugos, kurios kuriamos čia pat vartojimo momentu ir visai negali būti kaupiamos;

- asmuo nežino, kiek jam būtina susikaupti turto senatvei, nes nežino, kokį laikotarpį jo senatvė truks. Perteklinis taupymas nepagrįstai riboja vartojimą darbingo amžiaus laikotarpiu;

- nežinoma, kokios bus vartojimo reikmenų kainos jo senatvės laikotarpiu. Nuo jų priklausys santaupų perkamoji galia. Šiandien žmogus gali jaustis gana užtikrintas dėl savo senatvės, jei jis turi, tarkime, po šešis šimtus litų kiekvienam jo būsimo gyvenimo mėnesiui. Būdamas šešiasdešimtmetis jis gali tikėtis gyventi trisdešimt metų ir todėl jam reikėtų turėti susitaupius 216 000 litų. Jis galėtų pirkti du kartus daugiau už vidutinį Lietuvos pensininką, teigiantį apie 300 litų mėnesinę Sodros pensiją. Tačiau dabar atrodanti priimtina 600 Lt mėnesiui suma po kelių ar keliolikos metų gali būti per menka net būtiniausiems poreikiams patenkinti;

■ žmonės gyvena vis ilgiau, bet vis labiau išsitiesia ir baigiamoji gyvenimo fazė, kai jie yra palieję ir reikalingi globos. Tai labai padidina specialiuosius poreikius socialinėms ir medicininėms paslaugoms. Iš vienos pusės, jų kaina didelė, o iš kitos pusės poreikis labai atsitiktinis atskiro žmogaus atžvilgiu. Numatyti tokį poreikį ir sutelkti pakankamai lėšų tokio poreikiui patenkinti vien individualiomis pastangomis sunku.

Atkreiptinas dėmesys, kad su šiomis problemomis gali susidurti ir daug uždirbantis, galintis taupyti žmogus. Tačiau net rūpestingas žmogus gali nepajėgti pasirūpinti savo senatve, jeigu jis uždirba mažai, o, be to, dar turi ir išlaikomų šeimos narių. Jis tiesiog nepajėgus ką nors atidėti senatvei, nes tai darydamas ypatingai uoliai senatvės jis, paprasčiausiai, nesulauktų.

Išvada iš anksčiau išdėstytų argumentų būtų labai pesimistinė. Asmuo individualiai yra nepajėgus iš anksto susitaupyti savo senatvei, todėl reikalingas kitas šios problemos sprendimo būdas.

Taip pat svarbu paminėti tai, kad yra autorių ((R. Beattie, W. McGillivray (1995), P. Gylis (2002)), kurie nurodo, kad ir privačios, individualiu kaupimu pagrįstos sistemos turi trūkumų. Jų manymu, ši sistema yra gerokai sudėtingesnė, daugiapakopė ir gana rizikinga [2], nes PAYG sistemos administravimo sąnaudos siekia 2-4 proc., tuo tarpu privačių kaupiamuoju principu pagrįstų sistemų administravimo sąnaudos sudaro 25-30 proc. [12]. P. Gylis nuomone, kitas mažai aptarinėjamas pensijų fondų investicinės politikos aspektas – tikimybė, jog sukaupti pinigai bus panaudoti ne tik Lietuvos, bet ir kitų ekonomiškai patrauklesnių šalių įmonių akcijoms įsigyti. O tai reikštų, jog lietuviai savo santaupomis remtų kitų šalių ekonomiką. Taip pat autorius pažymi tai, kad pensijų fondai iš žmonių surinktus pinigus investuoja į vertybinius popierius – akcijas ir obligacijas, o atėjus laikui įsigytas akcijas gali tekti parduoti tam, kad būtų išmokėtos pensijos. Tačiau gali būti ir taip, kad tų akcijų kursas tuo metu gali būti kritęs ir gaunama daug mažiau pinigų nei už jas mokėta [11]. Pagal lietuvišką šios sistemos variantą pensijų fondas neatsako už tokį nepalankų pasikeitimą finansų rinkoje. Subjektas, kuris turi prisiimti patirtų nuostolių našta, yra individas.

Atsižvelgiant į tai, kad įvairūs autoriai nurodo, kad tiek PAYG sistemoje, tiek daugiapakopėje sistemoje yra trūkumų, svarbu paminėti, kad daugiapakopėje sistemoje galima išvelgti daugiau privalumų, kurie labiau bus išryškinti šio darbo 1.4 dalyje.

Kad pensijų sistemą reikia pertvarkyti kaupimo linkme, buvo suprasta ir politiniuose sluoksniuose. Dauguma svarių politinių jėgų pasisakė už pensijų fondų įdiegimą. Pensijų fondų sistemos įdiegimo klausimas buvo ir Vyriausybės programoje bei konkrečių priemonių plane. Pensijų fondų įdiegimui pritarė ir stambiausios darbdavių grupės, tačiau pažymėtina, kad profesinės sąjungos laikėsi pasyviai. Todėl gal kiek ir pavėluotai, bet buvo apsispręsta įvesti papildomą kaupimą pensijų fonduose. 2000 m. balandžio 6 d. Seimas priėmė rezoliuciją dėl pensinio aprūpinimo reformos, beveik

po savaitės Vyriausybė pritarė pensijų sistemos reformos koncepcijai, numatančiai savanoriškojo kaupiamojo draudimo pensijų, valdomų privačių pensijų fondų, sistemos įvedimą, nedidinant pensijų draudimui skiriamo tarifo, t.y. dalį socialinio draudimo tarifo pervedant kaupimui pensijų fonduose.

1.3. Užsienio šalių patirtis kuriant pensijų fondus

Išsivysčiusiose šalyse pensijų fondai vystėsi kaip darbdavių užtikrinamos profesinės pensijos. Pirmiausia jos teiktos valstybės tarnautojams, tačiau ne visada šios pensijos buvo kaupiamos, t.y. kartais jos buvo finansuojamos iš einamųjų įplaukų, o ne iš specialiai sudaromo rezervo.

Po II pasaulinio karo daugelyje šalių įmokos ir investicijų pajamos į pensijų fondus tapo neapmokestinamos. Tai pradėta laikyti atidėta darbo užmokesčio dalimi, geru pakaitalu atlyginimams (nes kitos santaupos tokių privilegijų neturėjo ir neturi). Todėl profesiniai pensijų fondai labai išplito. Tuo pačiu imta daug daugiau juos reguliuoti. Viena iš priežasčių - darbdaviai turėjo daug daugiau informacijos nei apdraustieji, todėl galėjo manipuliuoti - atleisti prieš pat įgyjant teisę į pensiją, rizikingai investuoti. Atsirado dviguba rizika prarasti darbą ir pensiją.

Daugėjant reguliavimų ir stiprėjant darbo jėgos mobilumui, darbdaviams apibrėžtų išmokų planai darėsi vis mažiau patrauklūs ir sunkiau administruojami. Dėl didelio reguliavimo pensijų planai įmonėse beveik suvienodėjo ir tapo nebe taip lanksčiai pritaikomi individualiems įmonės poreikiams. Todėl vis daugiau darbdavių perėjo prie apibrėžtų įmokų schemų, (tada investicijų riziką patiria dirbantieji), arba pensijų administravimą perduoda išoriniams valdytojams.

Pensijų fondai steigiami siekiant sudaryti aprūpinimo senatvei sistemas. Privataus verslo atstovai, veikiantys darbdavių ar valstybinių bei vietinių įstaigų darbdavių vardu ar net sąjungos narių vardu, o taip pat ir savo vardu, kuriantys aprūpinimo senatvei planus, vadinami rėmėjais (literatūroje “sponsorius”). Pasaulinėje praktikoje yra laikomasi dviejų tipų pensijų planų [47]:

- nustatytų įnašų planai - *defined contribution plans*. Plano rėmėjas yra atsakingas tik už pinigines įmokas savo kliento vardu. Paprastai įmokos dydis yra nustatomas kaip tam tikras procentas nuo atlyginimo arba procentas nuo pelno. Pagal šį planą rėmėjas negarantuoja, jog senatvėje bus išmokamos tam tikro dydžio pensijos. Išmokos suma labiausiai priklauso nuo to, kokie bus pensijų fondo veiklos rezultatai bei įmokų sumos.

- nustatytų išmokų planai - *defined benefit plans*. Tuomet plano rėmėjas sutinka išmokėti tam tikro dydžio pensijas nustatytiems asmenims. Atsižvelgiant į darbo stažą bei darbuotojo darbo

užmokestį ir taikant formules, yra apskaičiuojamos įmokos į šio tipo fondus. Pensiniai įsipareigojimai tampa lyg skolos įsipareigojimai rėmėjui tuo atveju, jei įmokų suma bus mažesnė nei žadėta pensija. Įmokėtos įmokos taip pat gali būti naudojamos įmokoms už gyvybės draudimą.

Anglosaksiškasis pensijų fondas. Pagal anlosaksiškąją patirtį pensijų fondai yra juridiniai asmenys, vadinamieji “trastai” (angl. Trust – pasitikėti). Tam tikros pinigų “kaupyklos”, valdomos patikėjimo principu. “Trastą” valdo patikėtiniai. Čia dauguma pensijų fondų veikia apibrėžtų išmokų principu, t.y. susitariama dėl konkrečios pensijų išmokos dydžio, o jų kūrėjai yra įmonės, tiksliau – darbdaviai, kurie ir skiria pensijų fondų valdytojus patikėtinius. Šie samdo profesionalius investicijų vadybininkus. Pats pensijų fondas siekia pelno ne sau, o savo nariams. Todėl šio tipo pensijų fondai yra prilyginami ne pelno siekiančioms organizacijoms.

Anglosaksiškosios sistemos fondai veikia kaip juridinis vienetas pagal šiuos principus [46]:

- fondai privatūs arba mišrūs;
- lėšos atskirtos nuo įmonės lėšų;
- siekia finansinių ir socialinių tikslų;
- veikia prie įmonių;
- taiko apibrėžtų išmokų sistemą.

JAV pensijų fondas. Ši sistema labai artima anglosaksiškajai ir dalis autorių jos neišskiria, o pateikia kaip anglosaksiškojo pensijų fondo varianto sudedamąją dalį. Tačiau kaip sistema, veikianti tik jai būdingoje teritorijoje ir turinti tik jai būdingų bruožų, gali būti nagrinėjama kaip atskiras modelis. Be to, JAV pensijų fondo variantas gali būti laikomas “jauniausiu”, nes atsirado kaip atsvara nuo seno šalyje veikusiam anglosaksiškajam variantui.

JAV sparčiai populiarėja individualūs (ne prie konkrečios įmonės) pensijų fondai. Juose gali būti atidaromos sąskaitos visiems, kuriuos tenkina jų siūlomos sąlygos. Dažnai leidžiama pasirinkti kelias investavimo strategijas, o kaupiamosios įmokos sąlyginai yra mobilios (didesnis ar mažesnis įmokų mobilumas apibrėžiamas pensijos kaupimo sutartyje). Pensijų sistemos narys gali pasirinkti, kurio fondo paslaugomis jam naudotis.

Dauguma pensijų fondų veikia kaip investicinės bendrovės (tačiau naudojasi pensijų fondams taikomomis lengvatomis), o fondo turo valdymas perduodamas valdymo įmonei.

Šio tipo pensijų fondai veikia pagal šiuos principus [46]:

- fondai privatūs arba mišrūs;
- pensijų lėšos atskirtos nuo įmonės lėšų;
- siekia finansinių ir socialinių tikslų;

- veikia savarankiškai;
- taiko apibrėžtų išmokų sistemą.

Kai kurių Europos šalių pensijų fondai. Daugiausia vokiškai kalbančios šalys (Vokietija, Austrija, Liuksemburgas) yra sukūrusios specifinius pensijų fondus – veikiančius pagal balansinių įnašų sistemą. Čia pensijų įsipareigojimai įrašomi į įmonės balansą (nėra atskirti nuo kitos ūkinės veiklos), bet realiai pinigai nėra atskirai kaupiami. Pensijos finansuojamos iš paprastų įmonės įplaukų. Tokiems balansiniams mokėjimams yra taikomas mokestinės lengvatos, tačiau jie lieka įmonėje, ir įmonė juos naudoja kaip savo lėšas. Pagal šį modelį realus pensijų fondo valdymas yra darbdavio rankose. Jam valdyti skiriamas atsakingas asmuo, ir pensijų fondas valdomas kaip dar vienas įmonės padalinys. Tokios įmonės paprastai yra nemažos, jose vyrauja biurokratinė valdymo struktūra. Čia pensijų fondai kaip atskiras vienetas neegzistuoja, o įmonės, kuriose jie steigiami, turi akcinės bendrovės statusą.

Pagal šį variantą pensijų fondai – juridiniai vienetai, kurių veiklai būdingi šie principai [46]:

- fondai privatūs;
- lėšos neatskirtos nuo įmonės lėšų;
- siekia finansinių tikslų;
- veikia prie įmonių;
- taiko apibrėžtų išmokų sistemą.

Nedarbo buvimas ir kolektyvinės darbo sutartys 1947 metais **Prancūzijoje** paskatino sukurti papildomų pensijų sistemą. Po karo dėl didelės infliacijos Prancūzijos sistemos kūrėjai negalėjo panaudoti kaupimo principo ir pasirinko einamųjų mokėjimų principą. Ši sistema Prancūzijoje tapo privaloma. Privalomosios antrosios pakopos sistemos buvo sukurtos Švedijoje -1960 metais, Suomijoje - 1962 metais, Jungtinėje Karalystėje - 1978 metais ir Šveicarijoje - 1985 metais [7, p. 17]. Tačiau antrosios pakopos sistemos gali būti ne tik privalomosios, bet ir savanoriškos. Jos gali veikti ne tik valstybės mastu, bet ir apimdamos atskirą profesinę grupę.

Beveik visada ir visur trūko lėšų finansuoti socialinės apsaugos sistemas. Dažniausiai paramos programos finansuojamos iš įmokų, išskaičiuotų iš dirbančiųjų atlyginimų. Daugelyje valstybių tam skiriamos subsidijos iš nacionalinio biudžeto.

Vengrijoje steigti privalomojo draudimo pensijų fondus gali tik juridiniai asmenys, priešingai nei savanoriškuosius pensijų fondus, kuriuos gali steigti tik fiziniai asmenys. Privalomųjų pensijų fondų steigėjais gali būti darbdaviai, jų asociacijos, prekybos rūmai, profsąjungos, pensijų taryba, vietos savivaldybės. Savivaldybės ir pensijų taryba gali steigti atvirus pensijų fondus, kiti asmenys - ir

uždarus. Tokie atviri teritoriniai fondai įkurti iki 1997 metų gruodžio 31 dienos. Jei asmuo, kuriam privaloma draustis privačiai pensijai, pats nepasirenka pensijų fondo, jis priskiriamas vietos teritoriniam pensijų fondui. Savanoriški pensijų fondai taip pat gali būti privalomų pensijų fondų steigėjais. Tuomet priežiūros tarybai jie pateikia prašymą licencijai gauti. Visais atvejais steigiant privalomąjį pensijų fondą būtini įrodymai, kad narių skaičius pasieks 2000. Gavę licenciją savanoriški pensijų fondai tampa kartu ir privalomaisiais pensijų fondais - viena dalis veikia kaip savanoriškasis fondas, kita — kaip privalomasis. Šių fondų valdymas gali būti vienas, tik lėšų apskaita turi būti atskirta. Toks jungimas leidžiamas ekonominiais sumetimais. Pensijų fondo steigėjai gali apmokėti steigimo ir fondo vienerių metų veiklos išlaidas. Jie gali paskirti pensijų fondo tarybos narius [7, p. 19].

Rašant šį darbą buvo domėtasi Lotynų Amerikos, Europos ir postsovietinių valstybių pensijų sistemos reformomis. Daugelyje šių valstybių vyksta, kitose ruošiamasi įgyvendinti pensijų reformas.

Radikaliausia pensijų sistemos reforma buvo įvykdyta *Čilėje* 1981 metais, kai valstybinė pensijų sistema visiškai pakeista į privačią. Visiems dirbantiems buvo išdalytos „pripažinimo“ valstybės obligacijos už įmokas, mokėtas senajai pensijų sistemai. Šios obligacijos dengiamos asmeniui išėjus į pensiją. Jas galima panaudoti kartu su pensijų sąskaitos lėšomis [27].

Čilės sistemoje visi per savo gyvenimą sumoka mažiausiai 10 procentų nuo savo pajamų. Jei vyrai, sulaukę 65, o moterys — 60 metų, nepajėgia nusipirkti minimalias pajamas duosiančio anuiteto (išmokos), tokiu atveju vyriausybė padengia trūkstamą nuo jų sukaupto kapitalo iki minimalias pajamas duodančio lygio sumą [27].

Čilėje išsaugota gyvybiškai svarbi darbo ir atlygio sąsaja. Kuo daugiau asmuo įneša į savo taupomąją pensijos sąskaitą, tuo daugiau gali iš jos išimti. Tai visiška priešingybė Čilės valstybinei pensijų sistemai. Darbuotojai į ją sumokėdavo iki 25 procentų nuo savo atlyginimo, tačiau, nepaisant to, 1980 metais ši sistema bankrutavo. Kaip ir Jungtinių Amerikos Valstijų socialinės apsaugos sistema valstybinė, Čilės sistema dažnai išmokėdavo mažas sumas, jų dydis nepriklausė nuo asmens pastangų ir įmokų. Dėl to egzistavo labai didelis žmonių nepasitenkinimas tuometine sistema. Situacija tapo tolygi situacijai Jungtinių Amerikos Valstijų socialinės apsaugos sistemoje. Čilės vyriausybė apribojo žmonių galimybę rinktis — kaip ir visose einamosiomis įmokomis paremtose valstybinėse pensijų sistemose. Nebuvo galima pasirinkti pensinio amžiaus, nes tokiu atveju kažkam kitam būtų tekę finansuoti kito asmens ankstyvą išėjimą į pensiją.

Pereinamuoju laikotarpiu iš valstybinės į privačią pensijų sistemą Čilėje buvo vadovaujamosi trimis taisyklėmis, kurios daugiau ar mažiau buvo privalomos [12]: visų pirma, ir toliau mokamos pensijos vyresnio amžiaus žmonėms, kurie tapo priklausomi nuo valstybinės sistemos. Antra, sudaryta

galimybė kiekvienam darbuotojui likti valstybinėje sistemoje savo paties rizika. Darbuotojas lygiai taip pat galėjo išeiti iš šios sistemos ir atsidaryti individualią taupomąją pensijos sąskaitą. Trečia, reikalauta, kad naujai į darbo rinką atėję darbuotojai prisijungtų prie privačios pensijų sistemos, nes būtų labai neatsakinga ir toliau ap sunkinti ateities kartas skola be finansavimo šaltinio.

Augant visuomenės pritarimui naujai sistemai aršiai priešinosi tam tikrų interesų siekiančios grupės. Profesinių sąjungų vadovai pareiškė, kad pensijos neturėtų priklausyti nuo asmeninio pasirinkimo. Jie prieštaravo tam, kad pensijų įmokas valdys privatūs investicijų valdytojai. Sąjungų vadovai reikalavo, kad jiems būtų suteiktos galios kontroliuoti pensijų įmokų panaudojimą. Pensijų fondų investicijos Čilėje yra neapmokestinamos [27].

Veiklos pradžioje Specialios valdymo kompanijos patyrė nuostolių, daugiausia dėl didelių pradinių išlaidų. Per reformos metus 3 valdymo kompanijos žlugo, bet nežlugo nei vienas pensijų fondas. Jų valdytos lėšos buvo perskirstytos kitiems pensijų fondams ir kitoms valdymo kompanijoms.

Čilės keliu eina ir kitos Lotynų Amerikos šalys. Kai kuriose jų bent jau reformos pradžioje paliekama ir valstybinė pensija. *Argentinoje* (1994 metų liepa) ir *Urugvajuje* (1996 metų balandis) yra mišri sistema, o *Kolumbijoje* (1994 metų balandis) ir *Peru* (1993 metų birželis) - valstybinė ir privati sistema egzistuoja kartu ir galima iš vienos pereiti į kitą. *Brazilijoje* jau nuo 1977 metų įkurti savanoriški pensijų fondai, veikiantys individualių sąskaitų pagrindu. Tokie savanoriški fondai kaip priedas prie valstybinės pensijos veikia ir *Kosta Rikaje* (1985 metais) bei *Ekvadore ir Gvatemaloje* [12].

Argentinoje pensijų fondus valdo tokios pat Specialios valdymo kompanijos kaip ir Čilėje. Kaip Argentina, savo pensijų sistemą nuo 1996 metų reformavo ir *Urugvajus*. Pensijų fondus valdo specialios valdymo kompanijos taip, kaip ir Čilėje. Reikalaujamas minimalus įstatinis kapitalas - 4 milijonai dolerių. Tačiau šios kompanijos negali valdyti turto, daugiau nei 40 kartų didesnio už savo įstatinį kapitalą. Valdymo kompanija ima komisinius mokesčius nuo apdraustojų darbo užmokesčio (nuo mokamos įmokos) arba sąskaitos dydžio. Kolumbijoje yra 8 pensijų fondai, kurie varžosi dėl apdraustųjų. Iki reformos tik labai maža dalis Kolumbijos gyventojų buvo apdrausti ir mokėjo įmokas. Nuolatinė galimybė pereiti iš vienos sistemos į kitą nėra gera, nes visa pensijų sistema tampa labai sunkiai administruojama. Be to, nei viena iš posistemų (valstybinė ir privati) taip ir negalės tinkamai išsivystyti [23].

Peru Centrinis rezervo bankas garantuoja 90 procentų pensijų fondų įsigytų vertybinių popierių, bet reikalauja, kad komisija pritarėtų investicijoms. Ir Čilėje investicijas turi aprobuoti komisija (Investicijų klasifikacijos komiteto). Įmokas pensijai moka: 1 - procentą dirbantysis ir 8 procentus - darbdavys. Darbuotojai gali dar papildomai mokėti iki 20 procentų darbo užmokesčio. Įmokos, viršijančios šią ribą, nebegauna jokių garantijų [27].

Singapūro taupymo fondai - nuo 1986 metų iš centrinio fondo sąskaitų leidžiamos investicijos į akcijas, aprobuotas Centrinio fondo valdybos, jei apdraustojo sąskaitoje yra suma, viršijanti minimalią sumą. Valstybinė valdyba šio fondo lėšas investuoja daugiausia užsienyje, tačiau nėra skelbiama, kokios gaunamos investicijų pajamos. Palūkanos į sąskaitas mokamos pagal 4 didžiausių bankų palūkanų vidurkį. Minimali investicijų pajamų norma yra 2,5 procento [12].

Latvija, Estija, Lenkija

Dauguma dirbančių latvių, estų ir lenkų pensijų fondų galvosūki sprendė prieš keletą metų. Tuo tarpu naujai ateinančių į darbo rinką pasirinkimą lengvina aiškėjanti fondų investicijų grąža. Pasak specialistų, panašių rodiklių gali tikėtis ir Lietuvos pensijų fondų klientai [7, p.18].

Kaimyninėse šalyse II pakopos pensijų sistema veikia bent metus, o Lenkijoje – jau ketvirtus metus. Visose kaimyninėse šalyse reforma iš dalies buvo privaloma – jaunesnių darbo rinkos dalyvių socialinio draudimo mokesčių dalis privaloma tvarka nukreipiama į privačius pensijų fondus. Vidutinio amžiaus dirbantieji galėjo pasirinkti, ar pasikliauti tik valstybine socialinio draudimo sistema, ar dalį pensijos kaupti privačiai. Nauja galimybe kaimyninių šalių gyventojai naudojami aktyviau nei tikėtasi. Lenkijoje per pirmuosius dvejus reformos metus sutartis su fondais pasirašė 63 proc. vidutinio amžiaus žmonių. Estijoje jau pirmaisiais reformos metais kaupti pensijas privačiai panoro daugiau nei pusė dirbančiųjų. Latvijoje dalyvaujančiųjų reformoje skaičius artėja prie 0,5 mln. Anot specialistų, tokį naujosios sistemos populiarumą lėmė itin aktyviai naujoje rinkoje veikę pensijų fondai [7, p.18].

Pasidairius po kaimyninių šalių rinkas, matyti nemažai lietuviams pažįstamų pavadinimų – šių šalių rinkos lyderiai savo paslaugas siūlo ir Lietuvoje. Lenkijoje daugiausia veikia grynojo turto draudimo bendrovės *Commercial Union Poland* pensijų fondai. Latvijoje ir Estijoje daugiausia įmokų surenka bankų antrinėms įmonėms priklausantys fondai [23].

Paprastai kaimyninių šalių pensijų fondų valdymo bendrovės siūlo pasirinkti iš 2-3 fondų, kurių bent vienas yra konservatyvaus investavimo. Tai reiškia, kad sukauptos lėšos investuojamos į itin patikimus vertybinius popierius (paprastai aukšto reitingo vyriausybės obligacijas). Rizikingesni fondai dalį sukauptų lėšų investuoja į akcijas.

Lenkijoje iki 1999 m. valstybinė pakopa buvo vienintelis pensijų šaltinis. Valstybinė pakopa buvo pertvarkyta, kad būtų sumažintos valstybės išlaidos bei sudarytos geresnės sąlygos kurtis ir plėtotis privačiai pakopa, finansuojamai darbuotojų iki 30 metų amžiaus, o asmenys iki 50 metų šią sistemą gali pasirinkti. Įmokos sudaro 7,3 proc. atlyginimo [12].

II pakopoje pensijas moka tik specialios draudimo kompanijos, turinčios ne mažesnę nei 25 milijonų Amerikos dolerių kapitalą. Joms taikomi investavimo apribojimai. Šios kompanijos privalo

sudaryti pensijų draudimo polisus su visais norinčiais. Pensijoms garantuoti kuriamas draudimo garantijų fondas, veikiantis panašiai kaip Amerikoje [7, p.19].

Lenkijoje įkurta nauja priežiūros institucija II ir III pakopos pensijoms. Priežiūros institucija yra finansuojama iš valstybės biudžeto ir iš dalies pensijų fondų mokesčių [7, p.19].

1995 metais *Latvijos* Seimas priėmė naują pensijų sistemos koncepciją. Suplanuotos trys pensijų sistemos pakopos: pirmoji - privalomoji valstybinė, antroji - kaupiamoji valstybinė ir trečioji - savanoriška privati pensijų sistema. Latvijoje numatyta pensinį kapitalą leisti investuoti į vekselius, obligacijas bei kitus Latvijos banko vertybinius popierius bei paskolas ir obligacijas, už kurias Latvijos bankas garantuoja [22].

Prieš trejus metus Latvijoje prasidėjusioje pensijų reformoje privalomai dalyvauja jaunesni nei 30 m. dirbantieji, 30 – 49 m. darbuotojams leidžiama laisvai rinktis, tuo tarpu vyresni nei 50 m. privačiai kaupti negali. Šiuo metu Latvijoje skiriama 2 procentiniai punktai (toliau - p.p.) iš 20 proc. socialinio draudimo mokesčio. Šią dalį žadama pamažu didinti iki 10 p.p. Iš viso šioje šalyje įregistruotos septynios fondų valdymo bendrovės, jos siūlo 15 pensijų planų. Latviškuose fonduose valdymo mokestis siekia apie 1-2 proc. vidutinės per metus sukaupto turto vertės.

Nuo 2002 m. *Estijoje* naujai į darbo rinką atėję darbuotojai privalo dalyvauti pensijų reformoje, tuo tarpu anksčiau dirbantiesiems leidžiama pasirinkti, ar dalyvauti antrosios pakopos pensijų kaupime. Į fondą nukreipiami 4 p.p. nuo 33 proc. socialinio draudimo mokesčio, o dar 2 proc. atlyginimo turi skirti pats darbuotojas. Pasinaudojusiujų galimybe kaupti pensijas privačiai skaičius gerokai viršijo valstybės prognozes. Sutartis su fondais dėl pensijų kaupimo yra pasirašę apie 275 000, t.y. beveik pusė Estijos dirbančiųjų [23].

Estai mieliau renkasi rizikingesnius, tačiau didesnę grąžą žadančius pensijų fondus. Per metus už fondo valdymą mokamas 0,75 – 2 proc. sukaupto turto vertės mokestis. Be to, nuo kiekvienos įmokos skaičiuojamas 1-3 proc. stojimo mokestis [23].

Analizuojant pasaulinę pensijų fondų investicinę veiklą pastebėta tendencija, kad pasaulio šalyse pensijų sistemų tikslai panašūs, tačiau kiekviena šalis turi savo specifiką ir ypatumus. Išanalizavus pasaulinę pensijų fondų veiklos praktiką, matyti, kad dalis fondų gautas lėšas tvarko patys. Kita dalis fondų pinigų tvarkymą perduoda vienai ar kelioms piniginio turto valdymo įmonėms. Daugelyje šalių pensijų fondų veikla siejama ne tik su pačiu fondu, bet ir su valdymo įmone. Pensijų fondų investicine veikla užsiimančios valdymo įmonės kuria strategiją, siekdamas tam tikro pelningumo lygio. Svarbiausia investicinėje veikloje yra investicinio portfelio diversifikavimas ir paskirstymas.

Užsienio šalių patirtis rodo, kad Lietuva remdamasi, pasaulio šalių patirtimi, eina teisingu keliu, įvesdama II ir III pensijų pakopas.

1.4 Pensijų reformos struktūra ir esmė Lietuvoje

Pensijų reforma Lietuvoje pradėta siekiant šių tikslų:

- sudaryti sąlygas apsidraudusiems asmenims gauti didesnes pensijas;
- sumažinti gyventojų senėjimo poveikį pensijų sistemai;
- laipsniškai mažinti pensijų draudimui skirtą tarifą ir taip mažinti darbo jėgos kainą;
- sustiprinti kapitalo rinką ir taip skatinti Lietuvos ūkio augimą.

Pensijų sistemos reformos esmė yra perėjimas nuo dabartinės pensijų sistemos, kai surinktos lėšos perskirstomos, prie sistemos, grindžiančios kaupimu. Nuo 2004 m. sausio 1 d. kiekvienas žmogus, kuris privalomai draudžiamas socialiniu valstybiniu draudimu, gali dalį pensijos kaupti asmeninėje sąskaitoje, esančioje jo pasirinktame pensijų fonde. Pensijų sistemos reforma yra savanoriška, t.y. kiekvienas gali nuspręsti, ar jam pervesti dalį lėšų į pasirinktą pensijų fondą, ar ne. Svarbu yra tai, kad apsisprendus dalyvauti kaupime, atgal grįžti į senąją, t.y. socialinio draudimo sistemą nebegalima.

Pradėjus veikti naujam pensijų kaupimui, Lietuvos pensijų sistemą sudaro trys dalys (1 lentelė).

1 lentelė

Pensijų sistemos pakopos

1 pakopa	2 pakopa	3 pakopa
Socialinio draudimo pensija	Iš VSDF mokamų įmokų kaupiama pensija privačiuose pensijų fonduose	Papildomai savanoriškai kaupiama pensija
Valstybinio socialinio draudimo įmoką sudaro: <ul style="list-style-type: none"> • 31 proc. darbo užmokesčio įmoka, kurią moka darbdavys; • 3 proc. darbo užmokesčio įmoka, kurią moka pats darbuotojas. 	Dalis VSDF mokamų socialinio draudimo įmokų kaupiama privačiuose pensijų fonduose: <ul style="list-style-type: none"> • 2004 metais - 2,5 proc. darbo užmokesčio; • 2005 metais - 3,5 proc. darbo užmokesčio; • 2006 metais - 4,5 proc. darbo užmokesčio; • 2007 metais - 5,5 proc. darbo užmokesčio. 	Papildomai savanoriškai kaupiama pensija pagal sudarytas sutartis su pensijų fondais ar gyvybės draudimo bendrovėmis.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Vertybinių popierių komisijos duomenimis (2005).

Nuo kiekvieno žmogaus atlyginimo kas mėnesį priskaičiuojama 34 proc. įmoka socialiniam draudimui. Mokantys tokio dydžio įmokas yra apdraudžiami visai socialinio draudimo pensijai (bazinei ir papildomai daliai) ir jie gali tapti naujos pensijų kūrimo sistemos dalyviais. Individualių įmonių savininkai, kurie moka įmokas ne tik bazinei pensijai, bet ir papildomai daliai, taip pat gali dalį pastarųjų įmokų

pervesti kaupimui. Mokantys įmokas tik bazinei pensijai kaupimo sistemoje gali dalyvauti tik savanoriškai mokėdami papildomą įmoką.

Kaupiamos pensijos dydis priklauso nuo:

- kaupimo laikotarpio trukmės (kuo jaunesnis žmogus, tuo labiau verta kaupti);
- atlyginimo dydžio (kuo didesnis atlyginimas, tuo didesnės įmokos);
- investavimo pajamingumo;
- atskaitymų kaupimo bendrovės naudai dydžio (kuo didesni mokesčiai už kaupiamų lėšų administravimą, tuo mažesnė suma bus sukaupta).

Pensijų reformos privalumai:

■ *Pensija - iš dviejų šaltinių.* Asmenys, dalyvaujantys pensijų kaupime, sulaukę pensinio amžiaus, gaus pensijas iš dviejų šaltinių – iš VSDF ir iš pasirinkto pensijų fondo. Mokėdami tokias pačias įmokas, žmonės gaus didesnes išmokas nei dabar;

■ *Išlieka visos kitos socialinės garantijos.* Dalyvaujant pensijų kaupime, išlieka visos kitos socialinės garantijos – nedarbingumo, motinystės ar ligos atvejais mokamos išmokos;

■ *Jokių papildomų įmokų.* Dalyvaujant pensijų kaupime, asmenys nemokės jokių papildomų įmokų – bendra iš atlyginimo atskaitomų lėšų dalis nepadidės. Darbdaviai kaip ir iki šiol pervešinės tas pačias įmokas VSDF, o ji perves reikiamas lėšas į asmenines sąskaitas pensijų kaupimo bendrovėse;

■ *Visos sukauptos lėšos paveldimos.* Visos įmokos į pensijų fondą yra paveldimos – nelaimės atveju sukauptas lėšas paveldės artimieji.

■ *Gyvybingumas.* Gyventojų įmokos kaupiamos bei investuojamos, o ne išmokamos (paskirtomos) tik surenkamos: kiekvienas žmogus pensiją kaupia sau.

Pensijų reformos trūkumai:

■ nusprendus dalyvauti pensijų reformoje, šio sprendimo pakeisti nebegalima. Todėl apsispręsti reikia tvirtai ir vieną kartą;

■ pasirinkus pensinį fondą, pirmus 3 metus jo keisti negalima;

■ visi pensiniai fondai gali keisti savo mokesčius. Įstatymuose numatyta, kad mokestis nuo įmokos negali viršyti 10 proc., o mokestis nuo sukaupto kapitalo negali būti didesnis kaip 1 proc.

Naujame pensijų kaupime dalyvauja dviejų tipų bendrovės – **pensijų fondų valdymo įmonės** bei **gyvybės draudimo bendrovės**. 2003 metais tokią veiklą pradėjo 9 įmonės, šiuo metu veikia 12 pensijų kaupimo bendrovių.

Pensijų kaupimo bendrovės

Pensijų kaupimo bendrovė	Fondai
Hansa Investicijų valdymas	Pensija 1 (konservatyvus)
	Pensija 2
	Pensija 3
VB Investicijų valdymas	VB pensija 1 (konservatyvus)
	VB pensija 2
Commercial Union Lietuva Gyvybės draudimas	Europensija
	Europensija plus
Lietuvos draudimas Gyvybės draudimas	Konservatyvus
	Aktyvus
	Subalansuotas
Nord/LB Investicijų valdymas	NORD/LB 1 (konservatyvus)
	NORD/LB 2
	NORD/LB 3
Ergo Lietuva Gyvybės draudimas	ERGO konservatyvus
	ERGO balans
Sampo gyvybės draudimas	Konservatyvaus valdymo SAMPO pensija
	SAMPO pensija 100
	SAMPO pensija 51
Finasta Investicijų valdymas	Konservatyvaus investavimo
	Augančio pajamingumo
	Aktyvaus investavimo
	Racionalios rizikos
Medicinos banko Investicijų valdymas	Konservatyvaus investavimo Pensija 1
	Mišraus investavimo pensija 2
Lindra - Gyvybės draudimas	Lindra konservatyvusis
	Lindra subalansuotas
Seesam Lietuva gyvybės draudimas	Seesam obligacijų
	Seesam optimalus
Parex investicijų valdymas	Parex pensija 1
	Parex pensija 2

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Vertybinių popierių komisijos duomenimis (2005).

Pensijų kaupimo bendrovėms, jų investavimo kryptims keliami griežti įstatymų reikalavimai, jas prižiūrės dvi kontrolės institucijos: Vertybinių popierių (toliau – VP) komisija ir Valstybinė draudimo priežiūros (toliau - VDP) tarnyba prie Finansų ministerijos. VP komisija atlieka valdymo įmonių priežiūrą, draudimo įmonių priežiūrą atlieka VDP tarnyba. Šios tarnybos išduoda kaupimo bendrovėms veiklos leidimus, atlieka reguliarius jų veiklos patikrinimus, pensijų kaupimo įmonės joms siunčia veiklos ataskaitas. Pagrindiniai pensijų fondų saugumą sąlygojantys veiksniai:

- **pensijų fondo turto atskyrimas** nuo kitų pensijų fondų, valdymo įmonės (gyvybės draudimo bendrovės) ir depozitoriumo turto – asmeninė pensijų sąskaita priklauso konkrečiam žmogui, jis tik patiki profesionaliam valdytojui teisę parinkti į kokius konkrečius vertybinius popierius investuoti turtą fondo investicijų strategijos rėmuose. “Fondo valdytojas negali naudoti sąskaitos lėšų savo veiklos išlaidoms

padengti (išskyrus administracinius mokesčius). Fondo valdytojo bankroto atveju sąskaita ir lėšos yra perkeliamos kitam, tinkamai veikiančiam, valdytojui” [18].

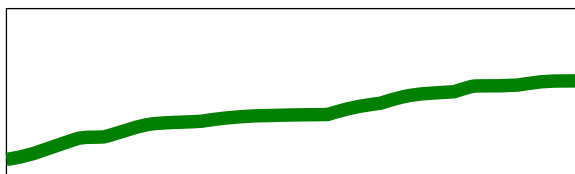
- reikalavimai valdymo įmonių ir gyvybės draudimo bendrovių kapitalui, saugumui ir veiklai;

- įstatymų ir Pensijų fondo taisyklėse nustatyti **apribojimai pensijų fondų turto investavimui** - t.y. leidžiama investuoti tik į pakankamai saugių valstybių pakankamai saugius vertybinius popierius, reikalaujama aukšto kredito reitingo, tinkamos investicijų trukmės ir pan.;

- valstybinės priežiūros bei savireguliacijos institucijų pareigos, atsakomybė ir teisė imtis priemonių netinkamos veiklos atveju.

Įvertinus asmeninį investuotojo tipą, socialinį - ekonominį statusą, investavimo patirtį, disponuojamo turto dydį bei finansinius planus ateičiai, investavimo laiko trukmę, rekomenduojama iš siūlomų fondų gausos atsirinkti, kurie fondai atitinka pageidaujamą rizikos ir pajamingumo santykį, investavimo rinkas ir objektus bei investavimo trukmę. Kiekviena iš pensijų kaupimo bendrovių suteikia galimybę pasirinkti dvi arba tris skirtingas investavimo strategijas, kurios lems kaupiamų lėšų pelningumą, saugumą.

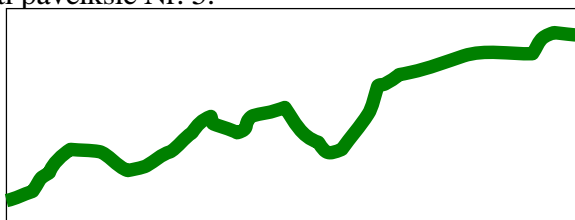
Konservatyvūs fondai, investuojantys tik į vyriausybių išleistus ir kitus aukščiausio kreditinio patikimumo skolos vertybinius popierius, labiausiai tinka rizikos bijantiems ir socialiai lengvai pažeidžiamiems investuotojams, taip pat tiems, kurių pensija bus pagrindinis pragyvenimo šaltinis senatvėje. Galimą pensijų didėjimo dinamiką atspindi paveikslas Nr. 4.

4 pav. Konservatyvus investavimo pensijų fondas
Šaltinis: AB SEB Vilniaus bankas (2004).

Fondai, kuriuose investicijos į akcijas siekia iki **20-30 proc.** turto, labiausiai tinka investuotojams, kurie nori didesnio pajamingumo, tačiau jautrumas rizikai pakankamai didelis.

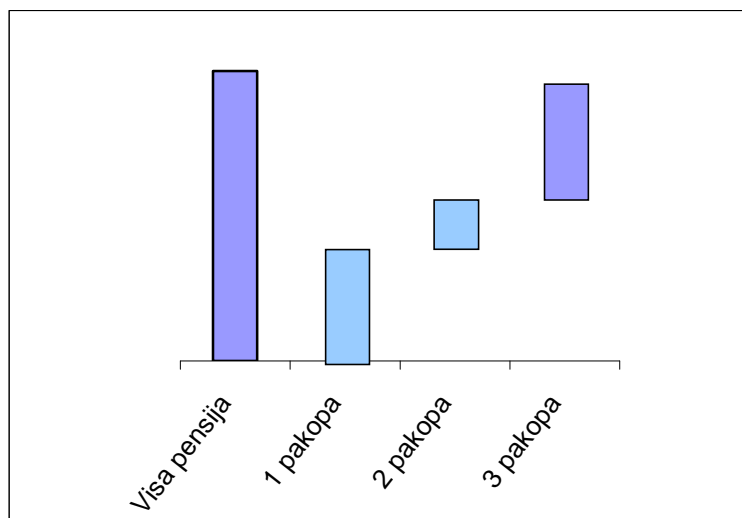
Fondai, kuriuose investicijos į akcijas siekia iki **30-60 proc.** turto, labiausiai tinka investuotojams, kurie pakankamai išsamiai domisi ir išmano kapitalo rinkas bei suvokia prisiimamos rizikos laipsnį, taip pat kuriems pensijų kaupimas nebus pagrindinis pragyvenimo šaltinis senatvėje. Šio fondo galimi pajamingumo svyravimai patekti paveiksle Nr. 5.

5 pav. Mišrus investavimo pensijų fondas
Šaltinis: AB SEB Vilniaus bankas (2004).

Fondus, kuriuose investicijos į akcijas siekia iki **100 proc.** turto, tikėtina, kad rinksis investuotojai, kurie nori didžiausio pajamingumo potencialo ir yra mažai jautrūs rizikai dėl stiprios finansinės padėties, ilgo investavimo horizonto ar kitų asmeninių priežasčių.

Norint sulaukus pensijos išlaikyti panašų pragyvenimo lygį kaip ir dirbant, pensija kas mėnesį turėtų sudaryti apie 70 proc. gauto atlyginimo. Šiuo metu vidutinis darbo užmokestis Lietuvoje yra 1261 Lt [44], o vidutinė pensija – tik 392 Lt [44], o tai tesudaro apie 30 proc. vidutinio atlyginimo dydžio. Didesnę pensiją galima sukaupti dalyvaujant II pakopos pensijų fonduose, o pilnavertę pensiją galima gauti tik savanoriškai kaupiant papildomai, t.y. dalyvaujant III pensijų pakopoje.

13 pav. Pensinio aprūpinimo sistema

Šaltinis: AB SEB Vilniaus bankas (2005).

Paveiksle Nr. 13: I pakopa – VSDF pensija; II pakopa – VSDF įmokos dalies kaupimas pensijų fonduose; III pakopa – rekomenduojamas savanoriškas papildomas kaupimas pensijų fonduose. Akivaizdu, kad dirbantysis, norėdamas išlaikyti tam tikrą pragyvenimo lygį senatvėje – tada, kai jau nebegalės dirbti, negalės pasitenkinti vien tik I ir II pensijų pakopų išmokomis, todėl jau dabar turėtų apsispręsti dalyvauti III pensijų pakopoje.

Valdymo įmonių kuriami III pakopos pensijų fondai – tai naujas Lietuvoje ilgalaikio kaupimo produktas, tenkinantis didėjantį poreikį sukaupti papildomų lėšų senatvei [44]. Ilgalaikio kaupimo produktų rinkoje su III pakopos pensijų fondais konkuruoja keletas kitų produktų: gyvybės draudimo produktai bei valdymo įmonių valdomi investiciniai fondai. Savarankiškai taupyti, kaupti, investuoti yra sudėtinga ir ne visada pavyksta išvengti pinigų nuvertėjimo, todėl dažnai norintieji kaupti pensijai dalyvauja III pakopos pensijų fonduose, kaupiamajame gyvybės draudime, investuoja į investicinius fondus, t.y. patiki kaupimą ir

investavimą profesionalams. Tokį kaupimą skatina ir valstybė – įmokoms į pensijų fondus taikoma pajamų mokesčių lengvata: nuo per metus į fondą sumokėtų lėšų (jeigu jos kartu su kitomis pajamų mokesčių mažinančiomis išlaidomis neviršija 25 proc. metinių apmokestinamųjų pajamų) kitais metais, pateikus pajamų deklaraciją, grąžinamas sumokėtas pajamų mokestis. Svarbu paminėti, kad III pakopoje gali dalyvauti visi to norintys asmenys, įskaitant ir tuos, kurie nemoka mokesčių ir nedalyvauja I ir II pakopose.

2004 m. gruodžio pabaigoje Vertybinių popierių komisija buvo patvirtinusi trijų III pakopos įmonių taisykles, tačiau nuo 2005 metų prisijungė dar dvi įmonės.

4 lentelė

III pakopos pensijų kaupimo fondai

Fondai	portfelio struktūra, %		įmokos mokestis, %	valdymo mokestis, %	kitos išlaidos gali siekti, %	fondo keitimo arba išėjimo mokestis, %	minimalus sutarties terminas	min. periodinė įmoka, Lt		min. neperiodinė įmoka, Lt		Pensijų išmokejimo pradžia
	Akcijos	Obligacijos						fiz.	jur.	fiz.	jur.	
VB Investicijų Valdymas												
VB pensija 1 plius	0 - 30	70 - 100	2	1	4	0	neribotas	50	30	50	30	5 metai iki pensinio amžiaus
VB pensija 2 plius	60 - 100	0 - 40	3	1	4	0	neribotas	50	30	50	30	
Nord/LB Investicijų Valdymas												
Nord/LB papildoma pensija	0 - 50	50 - 100	iki 3,95	iki 1,5	1,5	2	neribotas	mėnesinė: 50 ketvirtinė: 150 pusmetinė: 300		pirma: 1000 papildoma: 500		5 metai iki pensinio amžiaus
Parex Investicijų Valdymas												
Parex papildoma pensija	0 - 30	70 - 100	3	0,99*	8	iki 5	5 metai	50		50		pensinis amžius
Finasta Investicijų Valdymas												
Akcijų+	100	0	0***	1**	10	0	neribotas	50		50		5 metai iki pensinio amžiaus
Obligacijų+	0	100	0***	1	10	0	neribotas	50		50		
Hansa Gyvybės draudimas												
Hansa pensija 1 plius	0 - 30	70 - 100	3% + 20lt/mėn	1			neribotas	pensijos: 100 +draudimo: 150		pensijos: 100 +draudimo: 150		5 metai iki pensinio amžiaus
Hansa pensija 2 plius	0 - 40	60 - 100	3% + 20lt/mėn	1			neribotas					
*taikomas dar ir sėkmės mokestis - 20% nuo metinės investicinės gražos, kuri didesnė nei 6 mėn.VILIBOR grąža (t.y. kai daugiau negu ~2,7%)			** taikomas ir sėkmės mokestis 15% nuo GA vertės augimo, įtakoto vieneto vertės augimu			*** Šiuo metu vykdoma akcija (iki 2005 12 31) - netaikomas įmokos mokestis			**** Išėjimo mokestis: 1 metai: 400 lt 2-5 metai 100 lt Keisti PKB negalima!!!			

Šaltinis: Vertybinių popierių komisijos pateikti duomenys (2005).

Didžiausio Lietuvoje komercinio Vilniaus banko bendrovė “VB investicijų valdymas” šiandien siūlo du savanoriškus pensijų fondus – Pensija 1 plus ir Pensija 2 plus.

- “Pensija 1 plus” rekomenduojamas vyresniems žmonėms, kurie papildomą pensiją kaupis tumpesnį laikotarpį, bei tiems, kurie nori, kad jų investicijų vertė būtų stabili. Fonde Pensija 1 plus sukauptas turtas bus investuojamas taip, kad nuosekliai didėtų jo vertė ir rizika išliktų maža. “Didžioji šio fondo lėšų dalis (70 – 100 proc.) bus investuojama į skolos vertybinius popierius, pinigų rinkos priemones. Likusi dalis bus investuojama į išvystytą pasaulio rinkų, Lietuvos ir kitų Baltijos šalių įmonių akcijas” [54].

- “Pensija 2 plus” naudinga pasirinkti jaunesniems ir vidutinio amžiaus žmonėms, papildomą pensiją kaupiantiems vidutinį ir ilgesnį laikotarpį. Fonde Pensija 2 plus turtas investuojamas taip, kad per ilgą laikotarpį fondo dalyvių sukauptų investicijų vertė didėtų, o rizika būtų išlaikyta vidutinė. “Didžioji dalis (60-100 proc.) šio fondo lėšų bus investuojama į išvystytą pasaulio rinkų, Lietuvos ir kitų Baltijos šalių įmonių akcijas. Likusi dalis bus investuojama į skolos vertybinius popierius, pinigų rinkos priemones” [54].

- “NORD/LB papildoma pensija” - iki 50% fondo lėšų gali būti investuojama į akcijas, o likusi dalis – į obligacijas, indėlius ir pan [52].

- “Parex papildomo savanoriško pensijų kaupimo fondas”, siekdamas ilgalaikio pensijų fondo turto augimo ir fondo dalyvų kapitalo prieaugio, valdymo įmonė gali iki 30% pensijų fondo investuoti į akcijas, iki 75% - į skolos vertybinius popierius ir iki 50% - į indėlius Lietuvos Respublikos ir užsienio kredito įstaigose [53].

- “Hansa pensija 1 plus” – iki 30% fondo bus investuojama į akcijas, o likusi dalis į obligacijas [53].

- “Hansa pensija 2 plus” - iki 40% fondo bus investuojama į akcijas, o likusi dalis į obligacijas [53].

- “Akcijų +” - 100% fondo bus investuojama į akcijas [53].

- “Obligacijų +” - 100% fondo bus investuojama į obligacijas [53].

Dalyvaujant papildomo savanoriško kaupimo pensijų fonde įmokas ar jų dalį į asmeninę pensijų kaupimo sąskaitą gali mokėti ir pats dalyvis, ir jo sutuoktinis, ir darbdavys. Galimybė darbdaviui mokėti darbuotojams įmokas į jų pensijų kaupimo sąskaitas traktuojama kaip efektyvi darbuotojų skatinimo ir motyvavimo priemonė. Asmuo sudarydamas pensijų kaupimo sutartį, gali pasirinkti tinkamiausią fondą, o vėliau jį keisti – pereiti į kitą tos pačios bendrovės ar kitos bendrovės valdomą pensijų fondą [51].

Atsižvelgiant į skirtingą III pakopos pensijų fondams taikomą mokestinį režimą, taupymo nauda gali ženkliai skirtis, priklausomai nuo šių veiksnių:

1. asmens mokamo pajamų mokesčio tarifo;
2. investavimo laikotarpio.

Asmeniui, mokančiam 33 proc. pajamų mokestį ir galinčiam susigrąžinti 33 proc. sumokėtų įmokų, jei dalyvautų III pakopos pensijų fonde, svarbus kaupimo laikas. Kai pensijų fondo dalyvis įgyja teisę į išmokas (sulaukia pensinio amžiaus pagal Papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymą), tada jis sumoka 15 proc. pajamų mokestį nuo sumokėtų įmokų. Viršijanti dalis, t.y. investicinės pajamos, neapmokestinamos. Toks pat mokestinis tarifas – 15 proc. nuo sumokėtų įmokų – taikomas ir tuomet, kai dalyvis, kaupęs ne trumpiau kaip 10 metų, išstoja iš pensijų fondo ir pereina į kitą fondą. Kitais atvejais, t.y. kai III pakopos pensijų fondo dalyvis išstoja iš pensijų fondo mažiau nei po 10 metų, tuomet taikomas bendras pajamų mokesčio tarifas 33 proc. nuo gražinamos pinigų sumos.

Asmeniui, mokančiam 15 proc. pajamų mokestį ir galinčiam atgauti 15 proc. sumokėtų įmokų, jei dalyvautų III pakopos pensijų fonde, taip pat svarbus kaupimo laikas. Jeigu kaupiama ilgiau kaip 10 metų arba iki tol, kol iki VSDF pensijos liks mažiau nei 5 metai, tuomet verta kaupti III pakopos pensijų fonde. Jei kaupiama trumpiau nei 10 metų, tuomet verta rinktas kitas taupymo priemonės, nes nebus taikomi mokestiniai tarifai.

Yra numatyta galimybė pasirinkti, koku būdu patogiau gauti sukauptas lėšas:

- vienkartinė išmoka;
- periodinėmis išmokomis iš pensijų fondo (reguliariai išmokamos sutarto dydžio sumos, o likusios lėšos toliau investuojamos);
- įgyjant anuitetą gyvybės draudimo bendrovėje.

Apibendrinant aukščiau išdėstytą informaciją, galima būtų išskirti šiuos pagrindinius momentus:

1. Visada verta rinktis III pakopos pensijų fondą, jei asmuo, mokantis 33 proc. pajamų mokestį, gali maksimaliai pasinaudoti mokestine lengvata ir ketina kaupti iki pensinio amžiaus arba ilgiau nei 10 metų.

2. Asmeniui, neketinančiam ar negalinčiam pasinaudoti mokestine lengvata verta rinktis kitas taupymo priemones;

3. Jei asmuo, mokantis 15 proc. pajamų mokestį, gali maksimaliai pasinaudoti mokestine lengvata ir ketina kaupti iki pensinio amžiaus arba daugiau nei 10 metų, tokiu atveju verta rinktis III pakopos pensijų fondą.

Siekiant išsiaiškinti pensijų reformos eigą, tikslinga detaliau išanalizuoti pensijų reformos II pakopos pirmojo ir antrojo etapo rezultatus bei gyventojų pasirengimą dalyvauti III pensijų pakopoje.

2. LIETUVOS GYVENTOJŲ DALYVAVIMAS PRIVAČIUOSE PENSIJŲ FONDUOSE

2.1 Pensijų reformos pirmojo ir antrojo etapo rezultatai

Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo (II pakopos) pensijų fondai. 2004 m. pabaigoje Lietuvoje buvo daugiau kaip 558 tūkst. dalyvių, pasirašiusių valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų kaupimo sutartis. Per antrąjį pensijų kaupimo sutarčių pasirašymo etapą (nuo 2004 m. sausio 1 d. iki liepos 1 d.) buvo pasirašyta 116255 sutarčių. O per pirmąjį – buvo užregistruotos 441755 sutartys. Pensijų kaupimo dalyvių pasiskirstymas didžiuosiuose Lietuvos miestuose pavaizduotas 5 lentelėje.

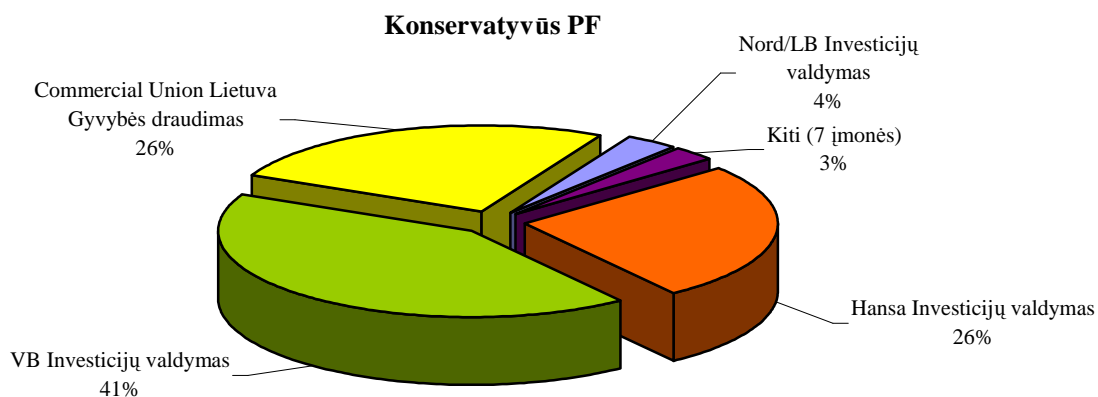
5 lentelė

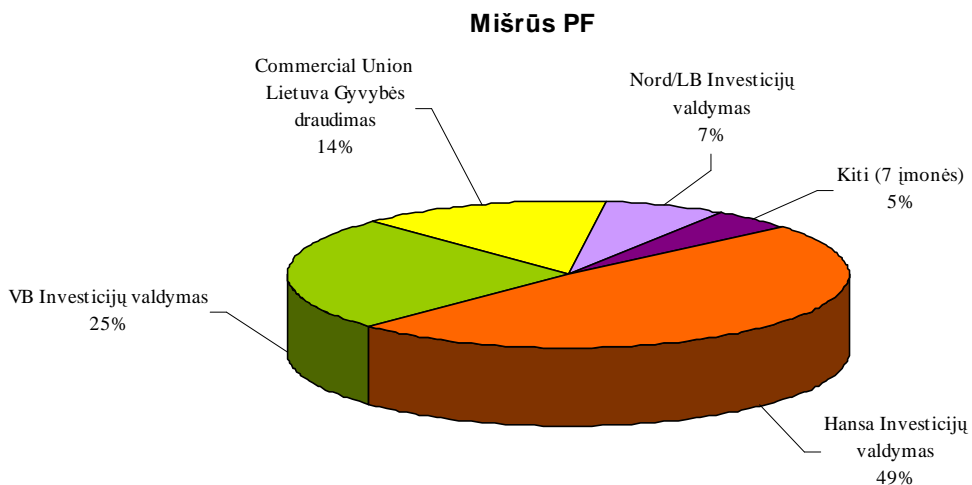
Pensijų kaupimo dalyvių pasiskirstymas pagal VSDF teritorinius skyrius

Miestas	Sutarčių sudaryta iki 2004 07 15, proc.	Sutarčių sudaryta iki 2003 12 31, proc.
Kaunas	12	15
Klaipėda	9	7
Panevėžys	5	4
Šiauliai	5	6
Vilnius	31	31
Marijampolė	3	3
Kiti	35	34

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB SEB Vilniaus banko duomenimis (2004).

7 pav. pavaizduotas pasirašytų kaupimo sutarčių pasiskirstymas pagal bendroves procentais. Dirbantieji gali rinktis tiek vienos ar kitos bendrovės konservatyvų, tiek mišrųjį pensijų fondą.

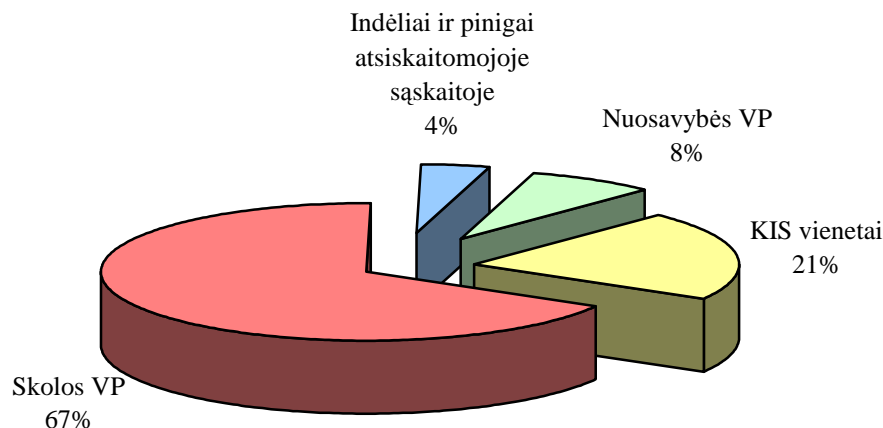

7 pav. II pakopos pensijų kaupimo sutarčių pasiskirstymo tarp pensijų kaupimo bendrovių 2004 m. gruodžio 31 d.
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Vertybinių popierių komisijos duomenimis (2004).

Pagal 7 paveikslą matoma, kad daugiausia, t.y. daugiau nei 40 proc. gyventojų pasirinko konservatyvų “VB Investicijų valdymas” pensijų fondą ir panašus procentas - “Hansa Investicijų valdymo” pensijų fondą. Iš draudimo įmonių, siūlančių pensijų kaupimo fondus populiariausios “Commercial Union Lietuva Gyvybės draudimas” (24 proc.) ir “Hansa Gyvybės draudimas” (7 proc.). Pabrėžtina tai, kad, gyventojai labiau pasitikėjo ir buvo linkę pasitikėti valdymo nei gyvybės draudimo įmonėmis. “Hansa investicijų valdymas” pritraukė daugiausia gyventojų, pasirinkusių mišrųjų pensijų fondą (38 proc. rinkos), o “VB investicijų valdymas” liko antri (28 proc.).

Naujojoje pensijų kaupimo sistemoje iš viso apsisprendė dalyvauti 48 proc. dirbančių Lietuvos žmonių, apdraustų valstybiniu socialiniu draudimu visai pensijai (t.y. mokančių įmokas VSDF). Didžioji dalis – 36,6 proc. žmonių pensijų kaupimo sutartis pasirašė pirmojo etapo metu, antrame etape pasirašymas buvo ne toks intensyvus kaip pirmame, kuomet per dieną buvo pasirašoma nuo 300 iki 26 000 pensijų kaupimo sutarčių, tačiau tai vyko žymiai tolygiau.

Valdymo įmonių, valdančių valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondus investicijų apžvalga. Nuo pensijų fondų veiklos pradžios pensijų kaupimo bendrovėms, valdančioms II pakopos pensijų fondus, buvo pervesta 127,5 mln. litų. 2004 m. buvo atlikti iš viso trys lėšų pervedimai iš valstybinio socialinio draudimo: birželio 15 d., rugsėjo 15 d. ir gruodžio 15 d.

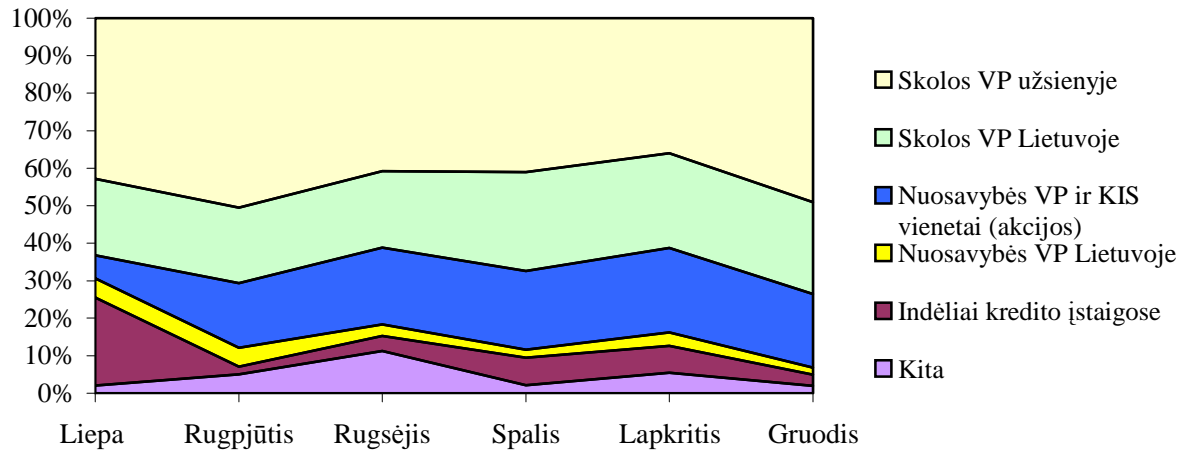
8 pav. Pensijų fondų investicijų pasiskirstymas pagal jų rūšis 2004 m. gruodžio 31 d.

Šaltinis: Lietuvos finansų analitikų asociacija (2004).

Didžioji pensijų turto dalis 2004 m. liepos 31 d. buvo investuota į Lietuvos ir užsienio skolos vertybinius popierius. Indėliai ir pinigai atsiskaitomojoje sąskaitoje sudarė 42 proc. pensijų turto. Iki spalio mėn. vyko aktyvus investicijų portfelių formavimas. Pensijų fondų investicijų portfelių struktūroje 2004 m. spalio 31 d. investicijos į užsienio vertybinius popierius ir kolektyvinio investavimo subjektus¹ pasiekė 25 proc., investicijos į užsienio skolos vertybinius popierius – 40 proc. Investicijos į Lietuvos skolos vertybinius popierius kito nežymiai ir sudarė 18 proc. pensijų fondų turto. Labai sumažėjo indėlių dalis – nuo 42 proc. 2004 m. liepos mėn. 31 d. iki 3 proc. 2004 m. lapkričio 30 d. 2004 m. spalio – gruodžio mėn. pensijų fondų investicijų struktūra beveik nekito. Tai leidžia manyti, kad pensijų fondų investicijų portfelių formavimas yra baigiamas.

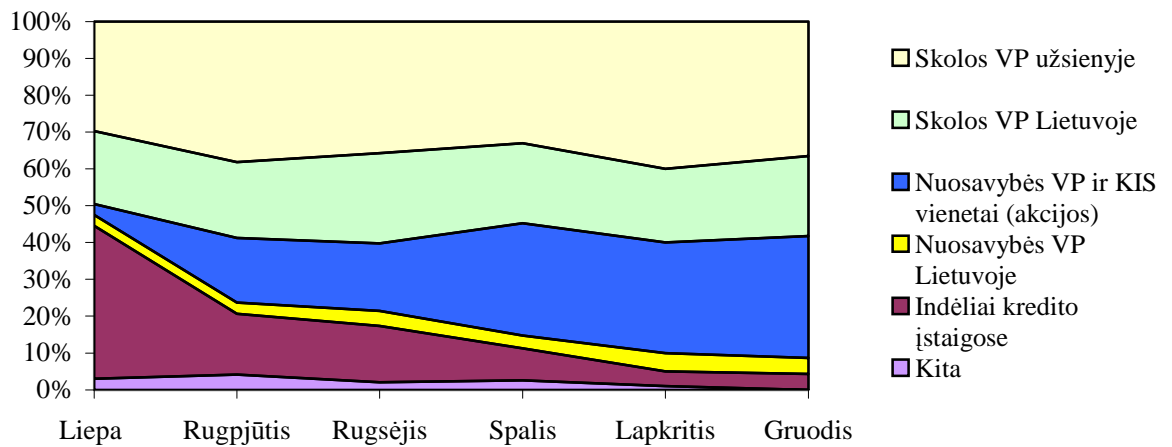
Toliau pateikiamuose paveiksluose (8 pav., 9 pav.) matyti valdymo įmonių ir draudimo bendrovių, valdančių II pakopos pensijų fondus, investicijų pasiskirstymo dinamika nuo jų veiklos pradžios iki 2004 m. gruodžio 31 d.

¹ Kolektyvinio investavimo subjektai – investiciniai fondai ir investicinės kintamojo kapitalo bendrovės, kurių vienintelis sudarymo tikslas yra viešai platinant investicinius vienetus ar akcijas sukaupti asmenų lėšas ir jas kolektyviai investuoti į vertybinius popierius. [44]

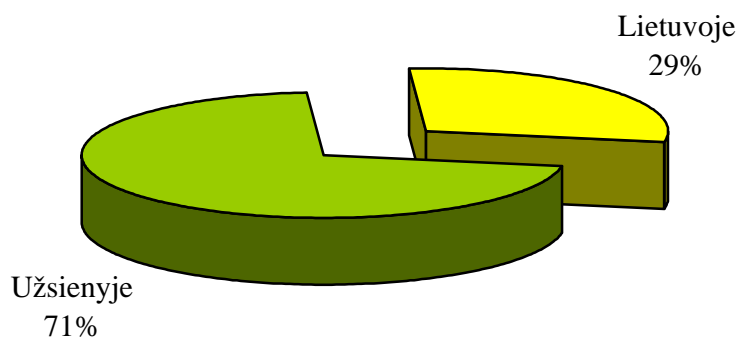
8 pav. Valdymo įmonių, valdančių II pakopos pensijų fondus investicijų pasiskirstymo dinamika.

Šaltinis: Lietuvos finansų analitikų asociacija (2004).

9 pav. Draudimo bendrovių, valdančių II pakopos pensijų fondus investicijų pasiskirstymo dinamika.

Šaltinis: Lietuvos finansų analitikų asociacija (2004).

10 pav. Investicijos užsienyje ir Lietuvoje

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Vertybinių popierių komisijos duomenimis (2004).

2004 m. gruodžio 31 d. visų II pakopos pensijų fondų investicijos į užsienio šalių investicines priemones sudarė 71 proc., investicijos Lietuvoje – 29 proc. 2004 m. gruodžio 31 d. 24 proc. pensijų fondų investicijų sudaro investicijos į investicinių fondų vienetus. Didžioji dalis investicinių fondų įregistruoti Liuksemburge (17 proc. pensijų fondų turto), nemažai investuojama į Prancūzijoje (5 proc.) bei Estijoje (0,8 proc.) įregistruotus investicinius fondus. Palyginus su lapkričio mėn. pensijų fondų investicijomis, pastebimas investicijų į JAV registruotus investicinius fondus sumažėjimas – nuo 5,25 proc. iki 0,89 proc. viso pensijų fondų turto.

Atsižvelgiant į didelį visuomenės domėjimąsi valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondų veiklos rezultatais, Vertybinių popierių komisija pateikė rezultatus, leidžiančius palyginti pensijų fondus valdančių pensijų kaupimo bendrovių veiklą bei įvertinti iš VSDF gautų lėšų ir pensijų sąskaitose sukauptų sumų skirtumą.

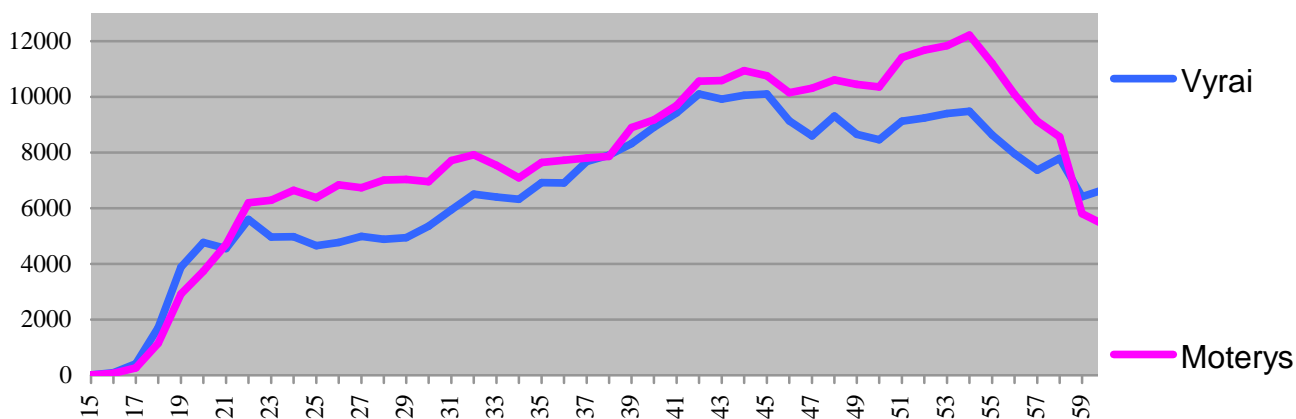
Pabrėžtina, kad įmokos mokestis, mokamas nuo dalyvio vardu pervestos įmokų sumos, turėjo didelę neigiamą įtaką pradinio laikotarpio. Dėl šios priežasties tam tikrais atvejais 2004 m. gruodžio 31 d. pensijų fondų vertė buvo mažesnė nei pensijų fondams VSDF pervestų lėšų suma (4, 5 priedas). Paminėtina, kad objektyviai įvertinti pensijų kaupimo bendrovių pasiektą rezultatą bus galima tik po kelerių metų, todėl Vertybinių popierių komisija pataria nesureikšminti paskelbtų rezultatų ir nedaryti skubotų išvadų.

Pateikti pensijų fondų rezultatai (4, 5 priede) yra apskaičiuoti, remiantis valdymo įmonių, Draudimo priežiūros komisijos 2004 m. gruodžio 31 d. duomenimis. Pažymėtina, kad skaičiuojant neatsižvelgta į pensijų fondų dalyvių perėjimus į kitus tos pačios bendrovės pensijų fondus, todėl šie rezultatai yra apytiksliai.

Apibendrinant aukščiau pateiktą informaciją, galima teigti, kad kol kas per anksti spręsti apie kaupimo pensijų fonduose naudingumą, nes:

- pirma, tikslinga konstatuoti, kad lėšos buvo investuojamos pelningai (tai rodo teigiamas vieneto vertės pokytis), o VSDF pervestų lėšų sumažėjimą lėmė santykinai dideli atskaitymai per trumpą investavimo laikotarpį;
- antra, kadangi investavimo laikotarpis trumpas, tai ir labai geri, ir labai blogi investavimo veiklos rezultatai gali būti atsitiktiniai, taigi ateityje jie gali labai keistis;
- trečia, vis ilgėjant kaupimo pensijų fonduose laikui, mažės neigiama įmokos mokesčio įtaka pensijų fondų grąžai.

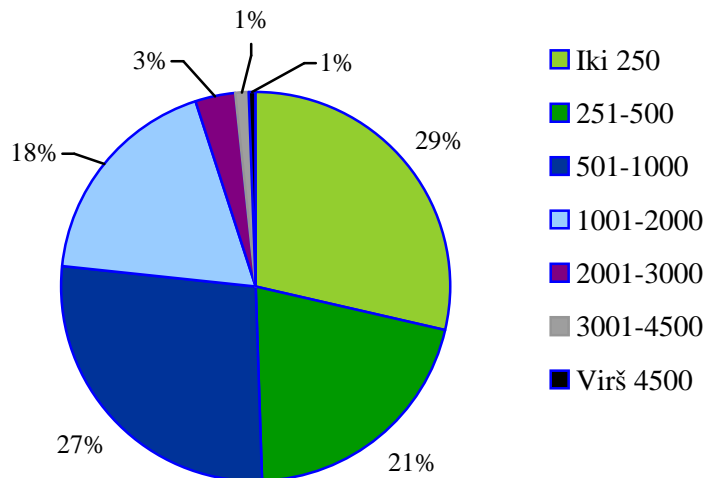
Analizuojant pensijų fondų dalyvių pasiskirstymą taip pat labai svarbu paminėti tai, kad dar didelė dalis Lietuvos gyventojų nėra apsisprendę kaupti dalį VSDF įmokos savo pensijų kaupimo sąskaitoje. 11 pav. pavaizduoti asmenys pagal amžių nedalyvaujantys II-je pakopoje (remiantis 2004 metų duomenimis).

11 pav. Asmenys, nedalyvaujantys II-je pakopoje pagal amžiaus grupes

Šaltinis: AB SEB Vilniaus bankas (2004).

Iš 11 pav. matome, kad didžiausias potencialas asmenų, kuriems dar labai verta dalyvauti sistemoje, yra tarp 42 ir 46 metų.

12 pav. Likę asmenys neapsidraudę pagal pajamas
Šaltinis: AB SEB Vilniaus bankas (2004).

Iš 12 pav. matome, kad net 23 procentai asmenų, kurių atlyginimas daugiau negu 1 000 Lt per mėnesį, nedalyvauja sistemoje. Daugiausiai neapsidraudusių tokių, kurių atlyginimas iki 250 Lt per mėnesį. Tačiau dar labai daug tokių, kurie gauna per 2 000 Lt.

Kaip parodė pirmasis ir antrasis pensijų sutarčių sudarymo etapai Lietuvoje trukę nuo 2003-09-01 iki 2004-06-3, mūsų šalies gyventojai, lyginant su kaimyninėmis šalimis Estija ir Latvija, buvo itin aktyvūs ir suvokė privačių pensijų fondų teikiamą naudą. Todėl buvo būtina pateikti šalies gyventojams ir dar vieną galimybę papildomai kaupti senatvei – papildomą savanorišką kaupimą pensijų fonduose, t.y. III pensijų kaupimo pakopą.

2.2. Lietuvos gyventojų pasirengimas kaupti lėšas III pakopos pensijų fonduose tyrimas

Pastaruoju metu Lietuvoje daug diskutuojama dėl papildomo savanoriško kaupimo pensijų fonduose. Vykdam šią reformą, kaip ir bet kurią kitą reformą, sėkmingai jos eigai užtikrinti yra svarbus būsimų dalyvių supratimas ir palaikymas. Tam, kad žmonės galėtų aktyviai dalyvauti III – je pensijų pakopoje, būtinas pakankamas informuotumas apie naujojo Lietuvoje ilgalaikio produkto esminius momentus.

Šioje ataskaitoje pateikiami dviejų įmonių (200 žmonių) anketinės apklausos, siekiant išsiaiškinti, kiek respondentai yra informuoti ir nusimano apie papildomą savanorišką pensijų kaupimą, rezultatai. Apklausa atlikta 2004-10-01 – 2004-10-30. Gyventojų nuomonei apie III pakopos pensijų sistemą įtakos turi tokie veiksniai kaip respondentų amžius, išsilavinimas, pajamos, šeimyninė padėtis bei lytis. Respondentams buvo taikomi atrankos kriterijai: jų amžius turi būti 21 iki 62,5 metų. Iš viso apklausti dviejų Šiauliuose esančių įmonių darbuotojai (skirtingų amžiaus grupių, turintys skirtingą išsilavinimą bei pajamas).

Klausimų, pateiktų anketoje tikslas - išsiaiškinti būsimų pensijų sistemos dalyvių supratimą apie vertybinių popierių rinką, informuotumą apie III pakopos pensijų kaupimo turinį, konsultacijų poreikį.

Remiantis prielaida, kad gyventojų dalyvavimo finansų rinkose patirtis nulemia žmonių gebėjimą pasirinkti labiausiai jų interesus atitinkantį III pakopos pensijų fondą buvo užduotas toks klausimas:

Kokius vertybinius popierius esate pirkę?

Dauguma respondentų - per 60 proc. nurodė, kad niekada nėra pirkę jokių vertybinių popierių. Atsakymas į šį klausimą susijęs su respondentų amžiumi, išsimokslinimo lygiu: dauguma jaunesnio amžiaus ir žemesnio išsimokslinimo respondentų rečiau nurodė, kad nėra pirkę vertybinių popierių (6 lentelė). Manoma, kad jauniausioji 21-30 m. amžiaus grupė, dar neturi sukaupti pakankamai pajamų, už kurias galėtų jų įsigyti.

Iš gautų rezultatų matoma, kad aktyvesnės finansų rinkose yra moterys, nei vyrai. Mažesnę jų dalis pažymėjo, kad nėra pirkusios jokių vertybinių popierių (6 lentelė). Iš viso pirkusių bet kokius vertybinius popierius respondentų dalis sudarė 25,9 proc. t.y. tik maždaug kas ketvirtas respondentas yra pirkęs kokius nors vertybinius popierius.

6 lentelė

Respondentų, nepirkusių jokių vertybinių popierių, įvairiose amžiaus ir išsimokslinimo grupėse (%)

Respondentų grupės	Nepirkusių jokių vertybinių popierių dalis
Lytis:	
vyrai	65,6
moterys	60,2
Amžius:	
21-30 metų	72,3
31-40 metų	65,2
41-62,5 metų	52,4
Išsimokslinimas:	
bendras vidurinis ir žemesnis	54,9
aukštesnysis ir aukštasis	45,1

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga.

Gyventojų dalyvavimui finansų rinkose, o taip pat ir jų nusimanymui šiose srityse daugiausiai įtakos turi tokie veiksniai kaip amžius, išsilavinimas, pajamos. Tyrimo metu nustatyta, kad daugiausiai patirties turi, o taip pat ir geriausiai finansų rinkas išmano vyresnio amžiaus, aukštesnio išsilavinimo, didesnes pajamas turintys gyventojai.

Pagal respondentų atsakymus į klausimą **“Kokie, Jūsų nuomone, vertybiniai popieriai yra rizikingiausi?”**, (vertybiniai popieriai pagal jų rizikingumą pasiskirsto tokia rizikingumo mažėjimo seka: akcijos, verslo bendrovių obligacijos, vyriausybės taupymo lakštai, vyriausybės obligacijos, išdo vekseliai) gauname tokius rezultatus: kaip labiausiai rizikingos vertinamos verslo bendrovių obligacijos, antroje vietoje pagal rizikingumą yra akcijos; vyriausybės obligacijos ir taupymo lakštai priskirti prie vidutinio rizikingumo ir išdo vekseliai - prie mažiausiai rizikingų vertybinių popierių. Amžius ir lytis vertinimams didelės įtakos neturi, tačiau nežymiai skiriasi skirtingo išsilavinimo asmenų vertybinių popierių rizikingumo supratimas – aukštesnį išsilavinimą turinčių asmenų vertinimai šiek tiek tikslesni – jie teisingiau įvertino vertybinių popierių rizikingumą.

7 lentelė

Įvairių vertybinių popierių vidutinis rizikingumo* vertinimas

Respondentai	Vidutinis rizikingumo vertinimas (5 balų sistemoje, kur 1 - pats rizikingiausias)				
	Iždo vekseliai	Vyriausybės obligacijos	Vyriausybės taupymo lakštai	Verslo bendrovių obligacijos	Akcijos
Išsimokslinimas:					
pagrindinis	3,04	2,78	2,9	2,9	3,1
vidurinis	3,25	2,75	3,2	2,8	2,31
aukštesnysis	3,22	3,15	3,21	2,2	2,12
aukštasis	3,41	3,47	3,42	2,3	2,5
Visi vidutiniškai	3,23	3,03	3,18	2,55	2,5

*Respondentai vertybinių popierių rizikingumą vertino, sužymėdami juos eiliškumo tvarka, kur 1 reiškia patį rizikingiausią, o 5 – mažiausiai rizikingą. Lentelėje išreikštas vidutinis vertybinių popierių rizikingumo įvertinimas.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga.

Nuo 2003 m., sėkmingai startavus II pakopos pensijų kaupimo sistemai, t.y. kaupimo senatvės pensijai iš socialinio draudimo įmokų pensijų fonduose sistemai, buvo diskutuojama ir apie tolesnį pensijų sistemos reformavimą, jos tobulinimą - t.y. apie III pakopą. Tačiau apklausus respondentus, paaiškėjo, kad apie 16 proc. iš jų nieko nėra girdėję apie papildomą savanorišką kaupimą pensijų fonduose ir daugiau nei pusė apklaustųjų (apie 56 proc.) nurodė, jog kažką girdėjo, bet esmės nežino. Apie 30 proc. respondentų nurodė, kad žino pagrindinius III pakopos momentus (8 lentelė).

Didžiausia dalis nieko negirdėjusių ir nežinančių apie papildomą savanorišką kaupimą pensijų fonduose yra 21-30 metų asmenų, turinčių labai žemą išsimokslinimą, amžiaus grupė (8 lentelė).

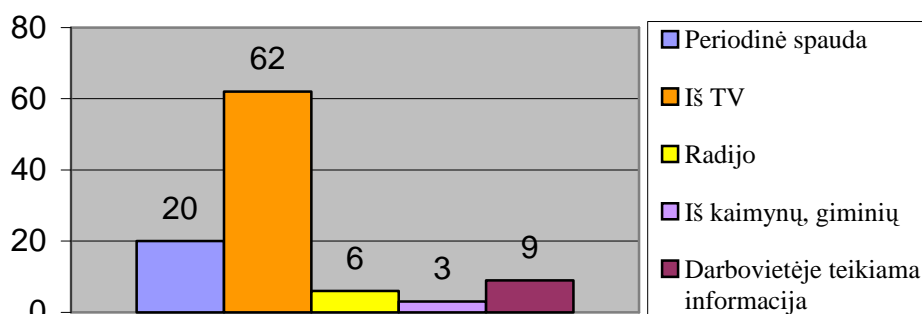
8 lentelė

Respondentų informuotumas apie III pensijų pakopą pagal jų amžių ir išsimokslinimą (%)

Respondentų grupės	Ar girdėjo apie papildomą savanorišką kaupimą pensijų fonduose		
	Žino pagrindinius momentus	Kažką girdėjo, bet esmės nežino	Nieko negirdėjo ir nežino
Amžius:			
21-30 metų	24,8	55,1	20,1
31-40 metų	21,6	62,1	16,3
41-62,5 metų	33,9	55,9	10,2
Išsimokslinimas:			
vidurinis ir žemesnis	23,7	54,2	22,1
aukštesnysis ir aukštasis	35,1	53,1	11,8
Visi vidutiniškai	27,82	56,08	16,1

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga.

Pagrindinis informacijos šaltinis, iš kur respondentai girdėjo ar sužinojo apie III pakopą - iš televizijos (virš 60 proc.) ir laikraščių (20 proc.).

16 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, iš kur sužinojo apie III pensijų pakopą (%)

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

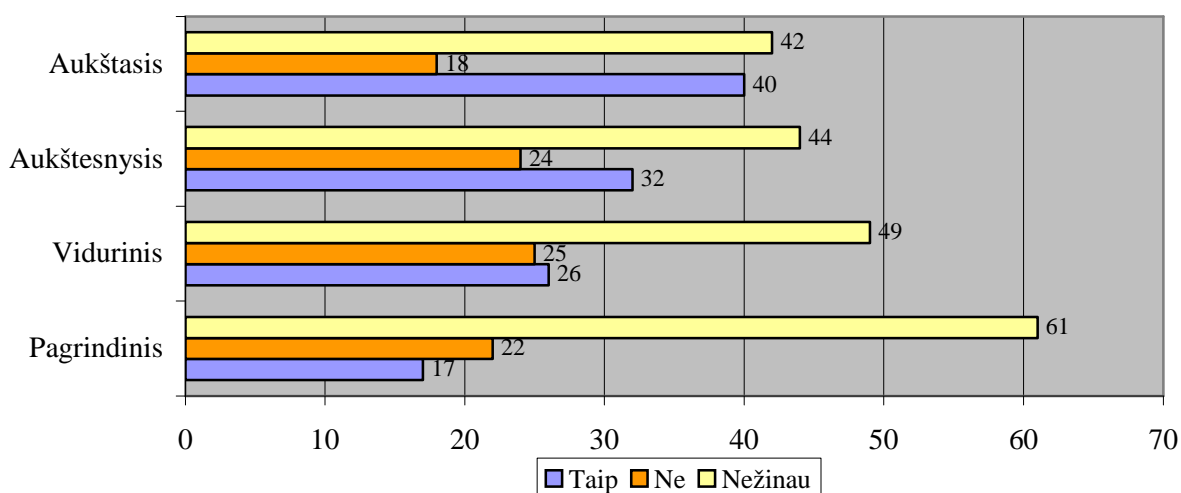
Pagal tai, kad maždaug 20 proc. atsakė, jog nežinano, ar III pensijų pakopa reikalinga, galima būtų daryti dvi prielaidas: pirma, kad tam tikra Lietuvos gyventojų dalis yra abejinga ar nenori galvoti apie savo socialines garantijas ateityje arba kad vis dar galvoja, kad senatvėje kažkas turės jais pasirūpinti; antra, kad pensinio aprūpinimo klausimas yra per sudėtingas žmonėms, jiems sunku nuspręsti, ar tam tikros pensijos pasirinkimas yra geras sandėris, ar ne (9 lentelė).

III pensijų pakopos reikalingumo vertinimas (%)

	III pensijų pakopa reikalinga būtinai dabar	III pensijų pakopa gal ir reikalinga, bet vėliau	III pensijų pakopa nereikalinga	Nežino
Taip	63,0	27,1	1,1	8,8
Ne	15,2	34,21	21,1	29,49
Nežinau	18,3	32,7	7,0	42,0
Viso	32,17	31,34	9,73	26,76

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga.

Į klausimą **“Ar privatus pensijų fondai pranašesni už VSDF?”** vidutiniškai trečdalis respondentų pripažįsta privačių pensijų fondų pranašumą prieš Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemą, tuo tarpu penktadalis mano, kad privatus pensijų fondai nėra pranašesni, o beveik pusė nurodė, kad jie nežino ir negali vertinti vienu ir kitu pranašumo (17 pav.).

17 pav. Įvairaus išsimokslinimo respondentų vertinimai ar privatus pensijų fondai pranašesni už VSDF (%)

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

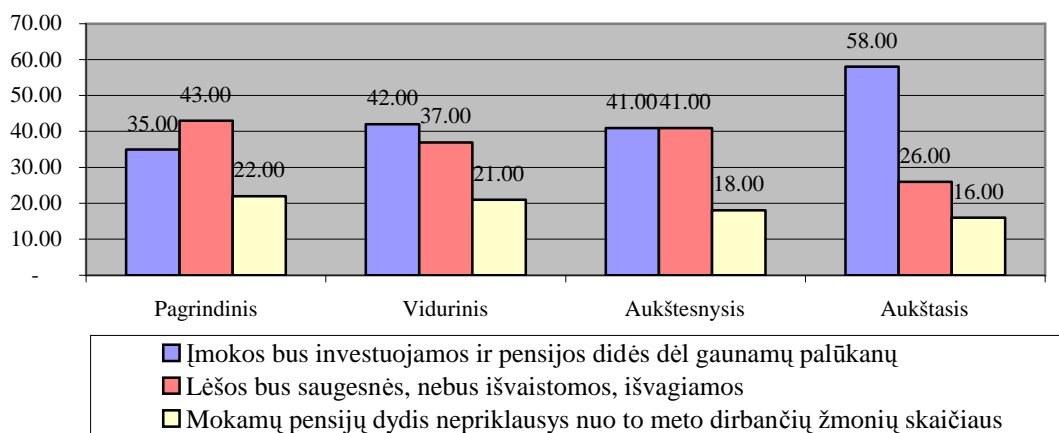
Iš 17 paveikslo matyti, kad didžiausia dalis respondentų, kurie turi aukštąjį išsimokslinimą, privačius fondus vertina kaip pranašesnius. Tuo tarpu mažiausia dalis respondentų, pritariančių privačių fondų privalumams, yra turintys tik žemesnį išsimokslinimą.

Į klausimą **“Kodėl privataios pensijos bus didesnės?”** respondentai šiais argumentais grindžia savo nuomonę:

- Per 40 proc. respondentų mano, kad dėl lėšų investavimo ir gaunamų palūkanų jų pensijos padidės.

- Daugiau nei trečdalis tikisi, kad didesnes pensijas lems tai, kad privačiuose fonduose lėšos bus saugesnės ir nebus išvaistomos.

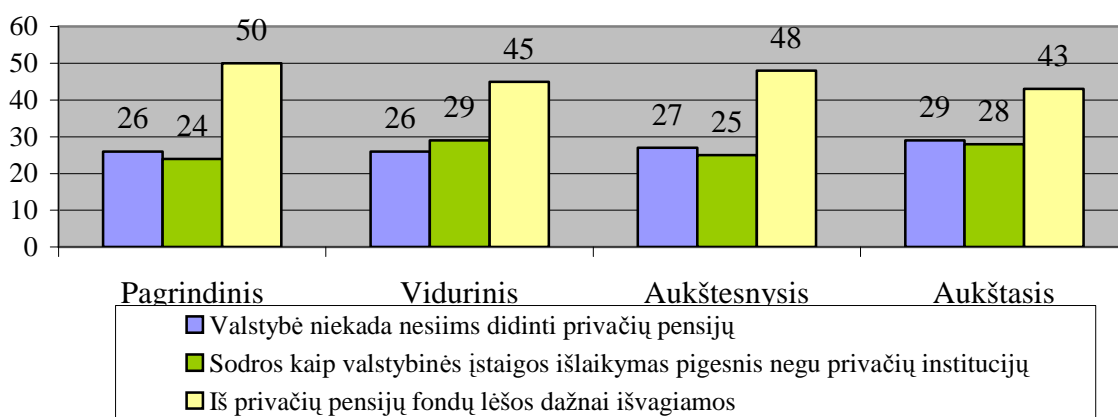
- Penktadalis tai sieja su aplinkybėmis, kad pensijų dydis nepriklausys nuo tuo metu esančių darbo rinkoje žmonių skaičiaus (kas būdinga vienos pakopos sistemai) (18 pav).

18 pav. Įvairaus išsimokslinimo respondentų nuomonių pasiskirstymas, kas lems didesnes pensijas iš privačių fondų (%)
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

Į klausimą **“Kodėl privačios pensijos bus mažesnės?”** respondentai šiais argumentais grindžia savo nuomonę:

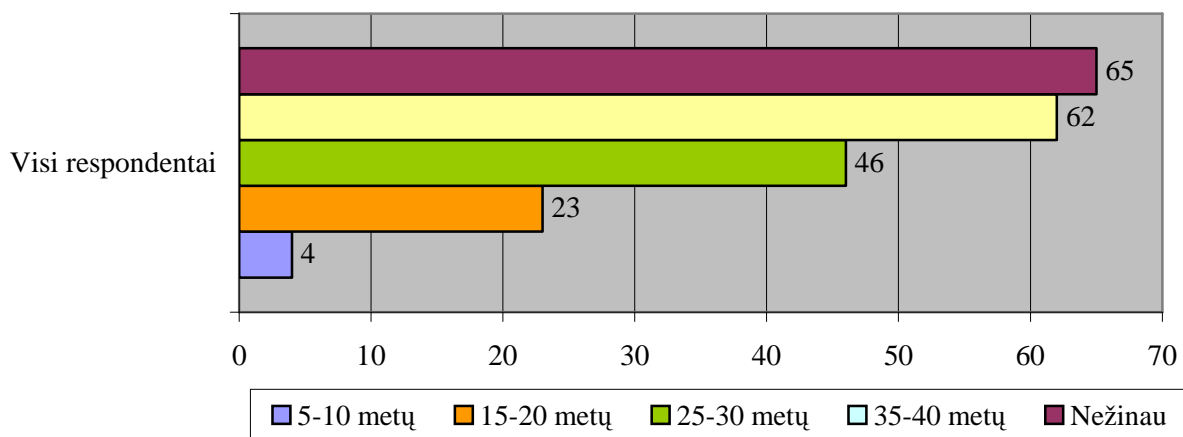
- iš privačių fondų lėšos dažnai bus išvagamios - taip mano apie 47 proc. respondentų. Didesnė dalis taip manančių yra žemesnio išsilavinimo asmenys. Šis argumentas, buvo naudojamas ir tų respondentų, kurie tikisi iš privačių fondų didesnių pensijų. Tik jie manė atvirkščiai - kad privatūs fondai užtikrins didesnę lėšų saugumą.

19 pav. Įvairaus išsimokslinimo respondentų nuomonių pasiskirstymas, kas lems mažesnes pensijas iš privačių fondų (%)
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

Į klausimą **“Kiek metų reiktų kaupti lėšas, norint užsidirbti papildomai senatvės pensijai?”** (papildomai gauti 400 litų per mėn.), daugelis respondentų nesitiki labai greitai sukaupti privačios pensijos pensijų fonduose, todėl galima sakyti, kad gyventojų lūkesčiai dėl laikotarpio per kurį jie galėtų susitaupyti 400 Lt dydžio pensiją yra pakankamai realūs. Tačiau pensijos kaupimo laikotarpis priklausys ir nuo tokių veiksnių kaip sąskaitos administravimo mokesčio dydis bei palūkanų norma.

Pagal V. Katkaus skaičiavimus (neatsižvelgiant į sąskaitos administravimo mokestį), esant 3 procentų metinių palūkanų normai, 400 Lt dydžio pensijai sukaupti, mokant 150 Lt dydžio mėnesines įmokas, prireiks apie 40 metų (apskaičiavimams naudota formulė: $P_t = P_0(1+i)^t$, kur P_t – pagrindinė suma t laikotarpiu, P_0 – pradinė suma, I – palūkanų norma, t – metų skaičius; [12]. Priklausomai nuo pensijų fondų administravimo kaštų dydžio kaupimo laikotarpis dar labiau pailgėja.

20 pav. Respondentų nuomonė apie trukmę, reikalingą pensijos lėšoms sukaupti

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

Pati didžiausia respondentų dalis (44 proc.) į klausimą **“Kas turėtų lemti pensijų dydį ?”** mano, kad pensijų išmokų dydžiai turėtų priklausyti nuo mokėtų įmokų dydžio. Apie 12 proc. mano, kad išmokos turėtų priklausyti nuo pasirinkto fondo veiklos sėkmingumo ir apie 42 proc.- kad turėtų priklausyti tiek nuo mokėtų įmokų dydžio, tiek nuo fondų veiklos (10 lentelė).

Respondentų nuomonė, nuo ko turėtų priklausyti pensijų išmokų dydžiai (%)

Respondentų grupės	Nuo ko turėtų priklausyti pensijų išmokų dydžiai			
	1) Nuo mokėtų įmokų dydžio	2) Nuo pasirinkto pensijų fondo veiklos	Nuo 1) ir nuo 2)	Kita
Amžius:				
Iki 30 metų	43,5	8,7	45,5	1,3
31-40 metų	51,3	10,5	34,1	4,1
41 ir 62,5 metų	50,5	9,0	39,3	1,2
Pajamos:				
Iki 500 Lt	31,2	19,4	46,4	3,0
501 - 850 Lt	53,5	10,0	31,0	5,5
850 - 1250Lt	38,3	10,2	48,5	3,0
daugiau nei 1250Lt	30,6	5,4	63,5	0,5
Visi vidutiniškai	42,7	10,5	44,0	2,8

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

Jaunesnio amžiaus respondentai dažniau mano, kad pensijos dydį turėtų lemti abu kintamieji (10 lentelė).

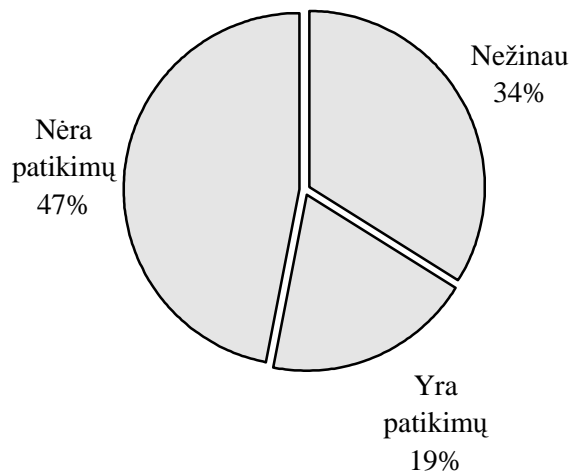
Daugiausiai asmenų, manančių, kad pensijų išmokų dydžiai turėtų priklausyti nuo pasirinkto pensijų fondo veiklos, yra tarp mažesnių pajamų turėtojų. Tai sunkiai paaiškinamas dalykas, kadangi, kaip jau buvo minėta, privačios pensijos paprastai yra naudingesnės didesnes pajamas turintiems dirbantiesiems. Bet galbūt tai lemia menkas gyventojų naujos pensijų sistemos ir finansinių rinkų išmanymas, o iš kitos pusės tikėjimas, kad mažas jų įplaukas kompensuos augančios palūkanos. Kita vertus, 501 - 800 Lt dydžio pajamų turėtojai dažniausiai pageidauja, kad būsimą pensiją nulemtų jų mokėtų įmokų dydis. Didžiausių pajamų turėtojai, matyt, bus ir didžiausi III pakopos dalyviai, kadangi daugiau nei pusė iš jų pasisako už tiek mokėtų įmokų dydžio, tiek fondo veiklos sėkme nulemtą pensijos dydį (10 lentelė).

Atsiradus Lietuvoje privatiems pensijų fondams gyventojams svarbu pasirinkti pensijų fondą, kuriame saugiai ir pelningai bus kaupiamos jų būsimos pensijos įmokos. Įvairūs pensijų fondai skiriasi teikiamų paslaugų kokybe, patikimumo laipsniu, žadamų investicinių pajamų dydžiu.

“Kokia respondentų nuomonė apie Lietuvos įmonių patikimumą pensijų įmokoms investuoti?”

Pensijų turtas gali būti investuojamas ne tik į vyriausybės vertybinius popierius, užsienio kapitalą ar nekilnojamąjį turtą, bet ir šalies įmones. Klausimas dėl vyriausybės vertybinių popierių patikimumo nekyla, kadangi jie laikomi patikimais, tuo tarpu įmonės šiuo atžvilgiu gali skirtis. Nuo jų patikimumo didele dalimi priklauso kaupiamo pensijų turto saugumas. Kaip rodo

apklausos rezultatai, respondentų pasitikėjimas Lietuvos įmonėmis labai mažas t.y. tik 19 proc. respondentų mano, kad dabartiniu metu yra patikimų įmonių, į kurias galima investuoti.

21 pav. Respondentų nuomonė apie Lietuvos įmonių patikimumą pensijų įmokoms investuoti
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

47 proc. respondentų mano, kad Lietuvoje nėra patikimų įmonių, kur būtų galima investuoti pensijų įmokas. Daugiau kaip trečdalis respondentų atsakė nežinantys, ar Lietuvoje yra patikimų įmonių pensijų įmokoms investuoti. Tai parodo, kokią savo pinigų investavimo kryptį pasirinktų gyventojai, nusprendę dalyvauti III pakopos pensijų sistemoje, t.y. jie greičiausiai vengs investuoti į šalies įmonių akcijas.

Pensijų fondų investicijos gali būti daugiau ar mažiau rizikingos. Jeigu investicijos rizikingesnės, didesnė tikimybė prarasti investuotus pinigus, tačiau sėkmės atveju galima tikėtis didesnių pajamų. Jeigu investicijos mažiau rizikingos, mažesnė tikimybė prarasti pinigus, tačiau gautos pajamos bus mažesnės. Apie pensijų fondų investicijų rizikingumą iš dalies galima spręsti iš to, į kokius vertybinius popierius jis daugiau investuoja. Atsižvelgus į tiriamųjų atsakymus, galima pamatyti, kad dauguma respondentų pirmenybę teiktų pensijų fondams investuojantiems į vyriausybės vertybinius popierius - šiuos fondus nurodė didžiausia apklaustųjų dalis. Fondus, kurie investuos į obligacijas, pasirinktų apie 6 proc. respondentų, akcijas pasirinktų apie 7 proc. respondentų.

Iš tų respondentų, kurie daugiau informuoti (t.y. nurodė, kad žino pagrindinius pensijų reformos momentus), tik apie 64 proc. nurodė, kad nežino, kokį pensijų fondą, priklausomai nuo jo investicijų pobūdžio reiktų rinktis, tuo tarpu tarp visai neinformuotų tarpe (nieko negirdėjo apie pensijų reformą) šio pasirinkimo negali padaryti net 71 proc. (11 lentelė).

11 lentelė

“Kokį pensijų fondą pasirinktumėte?” (%)

Kurį pensijų fondą pasirinktumėte	%
Daugiausia investuojantį į Vyriausybės vertybinius popierius	12,9
Daugiausia investuojantį į obligacijas	5,8
Daugiausia investuojantį į akcijas	7,2
Daugiausia investuojantį į akcijas ir obligacijas	10,2
Sunku pasakyti	63,9

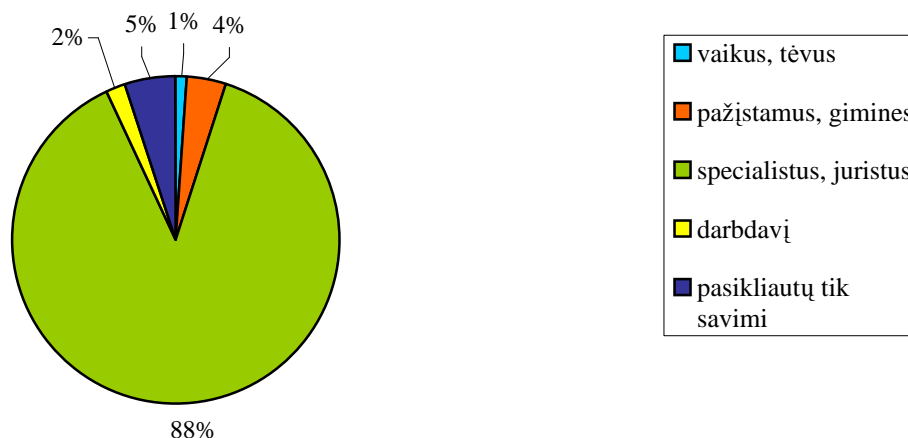
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

Iš anksčiau aptartų anketinės apklausos rezultatų aiškėja, kad dauguma respondentų neturi pakankamai žinių ir supratimo apie III pensijų pakopą. Mažas informuotumo lygis apriboja gyventojų pasirinkimo galimybes ir sąlygoja jų neapsisprendimą pensinio aprūpinimo sistemos pokyčių atžvilgiu. Akivaizdu, kad jei valstybė siekia, jog kuo daugiau šalies gyventojų dalyvautų naujoje pensijų sistemoje, būtina skirti gerokai daugiau dėmesio jų švietimui šia tema.

Apklausos duomenys rodo, kad dauguma respondentų (apie 90 proc.) mano, jog renkantis pensijų programą, fondą, tikslingiausia konsultuotis su specialistais, juristais ir tik nedidelė dalis pasikliautų neformaliais patarimais ar savo supratimu. Didžiausia dalis, besiorientuojančių į profesionalias konsultacijas, yra aukštesnio išsimokslinimo respondentų.

Tai interpretuoti galima įvairiai:

- šie respondentai labai atsakingai žiūri į pensijų programos pasirinkimą, nes supranta, kad tai lems jų aprūpinimą senatvėje;
- šie respondentai turi daugiau galimybių ir patirties bendraujant su juristais, todėl labiau orientuojasi į jų paslaugas.

22 pav. Respondentų nuomonė apie tai, kur jie kreiptųsi konsultacijų pensijų programos pasirinkimo klausimais (%)
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

Apibendrinant visą aukščiau pateiktą informaciją galima teigti, kad kol kas didžioji dalis gyventojų nėra pasirengę sąmoningai, pagrįstai rinktis pensijų fondus, pensijų programas, suprasti galimas pasirinkimo pasekmes. Ypatingai nėra pasirengę tie, kurie neturi pakankamai informacijos ir tokio supratimo pasirinkimo, jei dažniausiai priklauso reformos priešininkams arba bent abejingiesiems. Atkreiptinas dėmesys, kad dažniausia tai yra nedideles pajamas ir vidurinę ar žemesnę išsilavinimą turintys jauni žmonės.

Kadangi šioje darbo dalyje buvo remtasi prielaida, kad ankstesnė gyventojų dalyvavimo finansų rinkose patirtis sąlygoja geresnę žmonių gebėjimą pasirinkti labiausiai jų interesus atitinkantį pensijų fondą pagal investavimo kryptį, tai, atsižvelgiant į gautus rezultatus, lyg ir būtų galima daryti išvadą, kad dauguma šalies gyventojų nesugebės teisingai pasirinkti pensijų fondo pagal investavimo kryptį, leidžiančią pasiekti optimaliausių rezultatų. Todėl trečioje darbo dalyje reikia patikrinti, ar ši padaryta prielaida yra teisinga, t.y. ar šalies gyventojai sugebėjo tinkamai pasirinkti pensijų fondą.

3. OPTIMALIAUSIOS PENSIJŲ FONDŲ INVESTAVIMO STRATEGIJOS PASIRINKIMAS

3.1. Optimaliausios pensijų fondų investavimo strategijos pasirinkimas pagal dalyvių pajamas, amžių bei lytį

Atsižvelgiant į tai, kad pirmosios pensijų reformos etapo metu dalyviai buvo labai konservatyvūs, stengėsi per daug nerizikuoti ir rinkosi tuos pensijų fondus, kuriuose investicijų vertė turėtų mažiau svyruoti, tai šioje dalyje bus pateikta išsami analizė, leisianti suprasti ir apsispręsti asmeniui kokį pensijų fondą rinktis, siekiant sukaupti kuo didesnę pensiją.

Norint įvertinti skirtingą II pakopos pensijų fondų investavimo strategijų teikiamą naudą, tikslinga išskirti tris pagrindines pensijų dydžiui darančias įtaką aplinkybes:

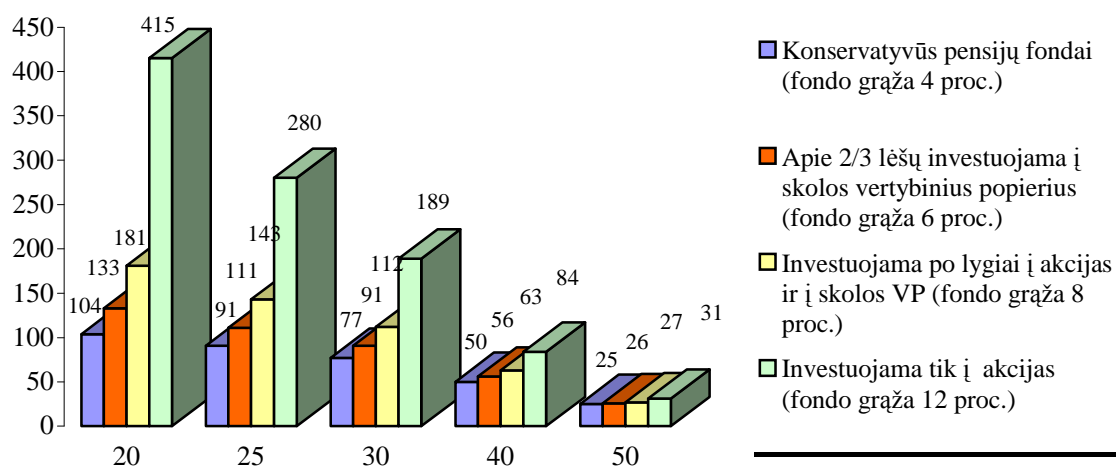
1. investavimo laikotarpis (t.y. kiek iki pensijos likę metų);
2. pensijų fondo siūlomas investavimo strategijos rizikingumas (t.y. kiek pensijų fondas yra numatęs investuoti į akcijas);
3. darbo užmokestis.

Skirtingos žmonių amžiaus grupės turi nevienodus investicinius horizontus ir skirtingus rizikos priimtimumo laipsnius. Tai reiškia, kad skirtingo amžiaus žmonių grupėms turi būti sudaryta galimybė rinktis tokius pensijų fondus, kurių investicinė rizika skirtinga. Manoma, kad kuo daugiau pensijų fondas investuoja į akcijas, tuo labiau neapibrėžtos pajamos iš investicijų, t.y. pensijų fondo rizika didėja. Tačiau daugiau rizikuodamas, pensijų fondo dalyvis galėtų tikėtis ir didesnio pensijų fondo pajamingumo.

Norint parodyti, kaip sukauptas pensijos dydis priklausys nuo fondo pelningumo, asmens amžiaus, lyties, buvo sudarytos pensijų kaupimo pavyzdžių lentelės (2,3 priedai). Apskaičiuojant pensijas gyventojams naudota 2003-09-08 LR Socialinės ir darbo ministro įsakymu Nr. 452 patvirtinta Pensijų išmokų modeliavimo programa – t.y. pensijų skaičiuoklė (2005 metams). Šioje skaičiuoklėje apskaičiuojama ne visa būsima VSDF senatvės pensija, bet tik papildoma jos dalis ir tik už laikotarpį nuo dalyvavimo privačiuose pensijų fonduose pradžios.

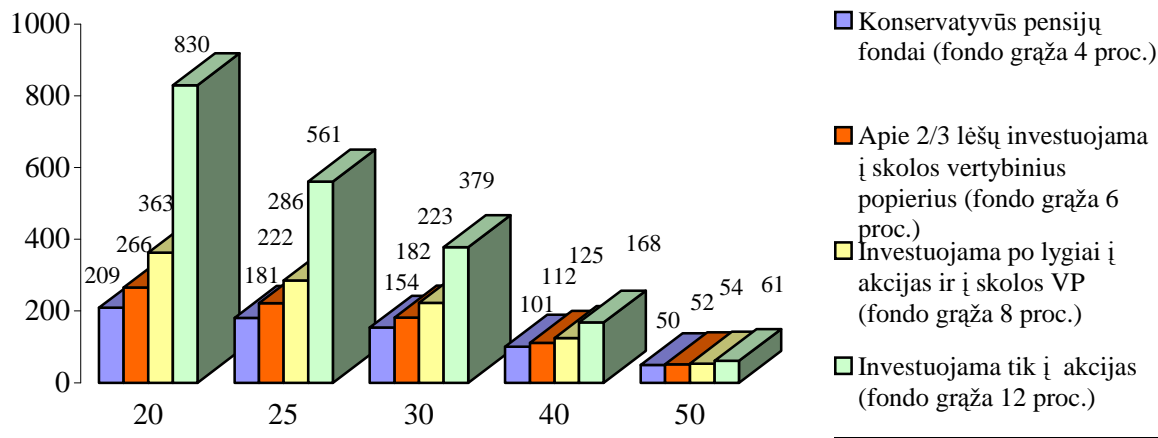
Atsižvelgus į 3 ir 4 priedų duomenis galima pastebėti, kad pensijos dydis priklauso nuo asmens amžiaus (pav. Nr. 23). Paveiksle parodyti moterų, kurių amžius nuo 20 iki 50 metų ir gaunančių 500 Lt atlyginimą, sukauptos pensijos dalis pagal kiekvieną pensijų investavimo strategiją.

Pastebima, kad kuo jaunesnė amžiaus moteris pradeda dalyvauti pensijų kaupime, tuo didesnės pensijos ji gali tikėtis. Taip pat sukauptos pensijos dydžiui didelę įtaką turi fondo grąža. Pavyzdžiui, 20 metų moteriai pasirenkant konservatyvųjį pensijų fondą jos pensija būtų 104 Lt (kai fondo grąža 4 proc), pasirenkant apie 2/3 lėšų į skolos vertybinius popierius (VP) investavimo strategiją - jos pensija būtų 133 Lt (didesnė 29 Lt), investuojant po lygiai į akcijas ir skolos VP - jos pensija būtų 181 Lt (didesnė 77 Lt nei investuojant į konservatyvųjį pensijų fondą) ir pasirenkant investiciją tik į akcijas jos pensija būtų apie 415 Lt (didesnė 311 Lt nei investuojant į konservatyvųjį pensijų fondą). Todėl jaunai moteriai yra patariama dalyvauti investuojant lėšas tik į akcijas arba investuojant po lygiai į akcijas ir skolos VP, kur grąža yra didesnė, nors ir nepastovi, nes, keičiantis pelningumui, svyravimai išsilygina [53].

23 pav. Moterų (nuo 20 iki 50 metų), kurių atlyginimas 500 Lt rezultatų palyginimas pasirenkant skirtingą investavimo strategiją
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

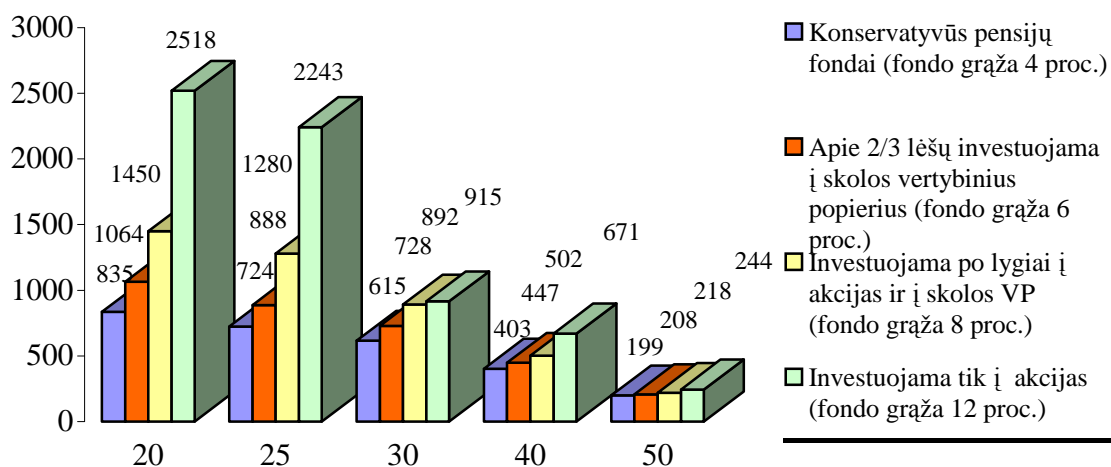
Kaip matyti iš 23 paveikslo, kuo moteris yra vyresnė, tuo skirtumas tarp skirtingų investavimo strategijų mažėja. Pavyzdžiui, 30 metų moteriai skirtumas tarp konservatyvaus ir tik į akcijas investuoto fondo būtų 112 Lt. 50 metų moteris sukauptų beveik vienodai - skirtumas tik 6 Lt. Moteriai, kuriai iki pensijos likę nedaug, turėtų rinktis tokį pensijų fondą, kuriame jo turto vertės svyravimai yra mažesni. Jei vyresnio amžiaus moteris kauptų savo lėšas pensijų fonde, kurio investicijų į akcijas dalis didesnė už skolos vertybinių popierių dalį, savo sukauptu turtu ji rizikuotų per daug. Todėl vyresnio amžiaus moteriai patartina rinktis konservatyvųjį fondą, kur galima tikėtis pajamų stabilumo.

24 pav. Moterų (nuo 20 iki 50 metų), kurių atlyginimas 1000 Lt rezultatų palyginimas pasirenkant skirtingą investavimo strategiją

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

Kadangi rezultatai skiriasi priklausomai nuo asmens pajamų, tai analizuojant moterų, gaunančių tiek 1000Lt atlyginimą (24 pav.), tiek 2000 Lt atlyginimą (3 priedas) pastebimos tos pačios pensijų kitimo tendencijos, kaip ir gaunančių 500 Lt atlyginimą, skiriasi tik sukauptų pensijų dydžiai. Naudingiausia kaupti pensiją privačiame fonde yra 20 metų moteriai. Šiek tiek mažesnę pensiją gali sukaupti 25 ir 30 metų moteris, tačiau jai dalyvauti pensijų kaupime taip pat naudinga, nes svarbu tai, kad ir nesulaukus pensijinio amžiaus (mirties atveju) priešingai nei vienos pakopos sistemoje sukauptos lėšos yra paveldimos.

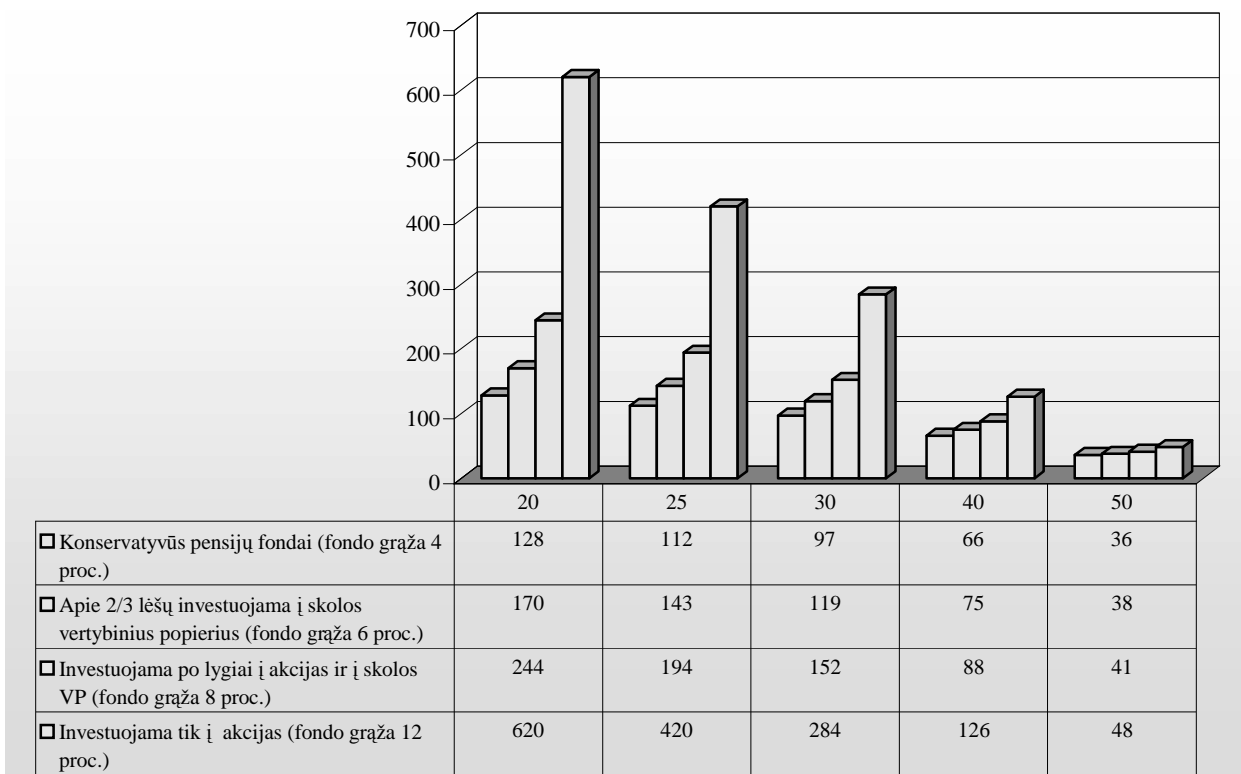

25 pav. Moterų (nuo 20 iki 50 metų), kurių atlyginimas 4000 Lt, rezultatų palyginimas pasirenkant skirtingą investavimo strategiją

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

Gaunančioms 4000 Lt atlyginimą (25 pav.), moterims nuo 20 iki 50 metų amžiaus, visada verta dalyvauti privačiame pensijų kaupime. Investuojant į skirtingas strategijas, kai fondo grąža 4 proc., tiek, ir kai grąža siekia 6 proc., 8 proc., 12 proc., - dalyvaujant kaupime galima tikėtis didesnės pensijos. Atsižvelgiant į visus anksčiau nagrinėtus duomenis galima teigti, kad kuo jaunesnio amžiaus moteris pradės kaupti pensiją, tuo didesnės pensijos ji gali tikėtis, tik svarbu pasirinkti tinkamą pensijų fondą ir suvokti, kad priklausomai nuo pensijų fondo pasirinkimo sprendimo asmuo prisiima tam tikrą riziką.

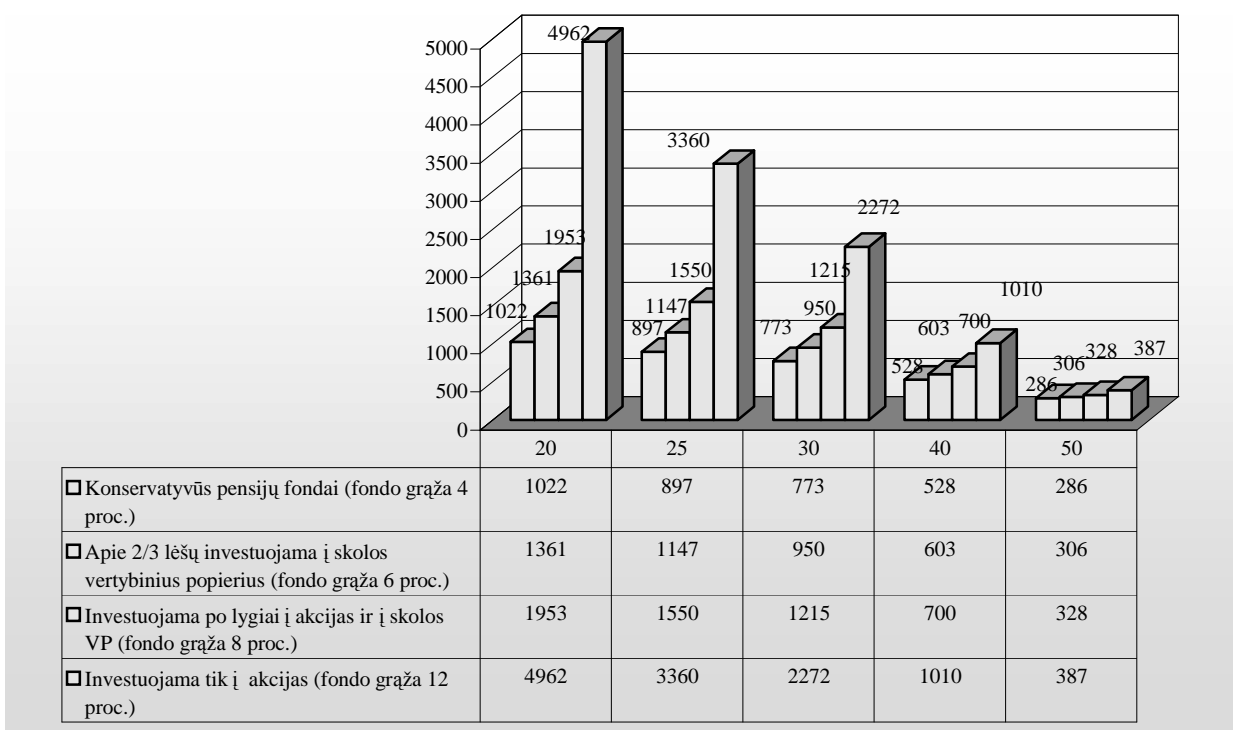
Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad skirtingos lyties žmonės šiandien pasirašę pensijų kaupimo sutartį, išėjimo į pensiją metu bus sukaukę skirtingas sumas. To priežastis – skirtingas vyrų ir moterų šiuo metu nustatytas pensijinis amžius. Vyrams jis 62,5 metų, moterims – 60 metų. Kita priežastis yra ta, kad 60 metų moters tikėtina gyvenimo trukmė yra 21,8 metų, o vyro, sulaukusio 62,5 metų amžiaus yra, 14,7 metų. Dalyvaujant pensijų kaupime anuitetas yra apskaičiuojamas sukauptą asmeninėje sąskaitoje sumą išdalinant į tiek mėnesių, kokia yra tikėtina gyvenimo trukmė. Taigi moteriai išdalinama į 262 dalis, o vyrui į 176 dalis. Akivaizdu, kad moters pensijos dydis bus mažesnis nei vyro. Taigi, moteris iki nustatyto senatvės pensijos amžiaus sukaupta mažiau, nes dirba trumpiau ir gauna mažesnes išmokas, nes gauna jas ilgiau. Šias aplinkybes įvertina skaičiuoklė apskaičiuodama lauktinos pensijos ir anuiteto dydžius.

26 pav. Vyrų (nuo 20 iki 50 metų), kurių atlyginimas 500 Lt rezultatų palyginimas pasirenkant skirtingą investavimo strategiją

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

Analizuojant grafiką matyti, kad vyrai, kaip ir moterys, kuo jaunesnio amžiaus investuoja į rizikingesnius fondus, tuo didesnę pensiją jie gali sukaupti. Iš 26 paveikslo matyti, kad 20 – 40 metų vyras daugiausia sukauptų investuodamas į rizikingiausią fondą, bet svarbu nepamiršti tai, kad vyresnio amžiaus žmogus, kaupdamas savo lėšas pensijų fonde, kurio investicijų į akcijas dalis didesnė už skolos vertybinių popierių dalį, savo sukauptu turtu rizikuos per daug, todėl vyrams kaip, ir moterims, likus mažiau kaip 10 metų iki pensijos patartina rinktis mažiau rizikingus fondus, nes per trumpą laiką akcijų svyravimai gali sumažinti sukauptą pensiją. AB SEB vilniaus banko ekspertai teigia, kad nederėtų rinktis 100% akcijų pensijų fondo, jeigu asmuo išėjęs į pensiją gyvens tik iš pensijos. Tokia rizika tinka tik tiems, kurie turi savo verslą ar ketina iš kitokių pajamų gyventi senatvėje (AB SEB Vilniaus bankas tokio fondo net nesiūlo).

27 pav. Vyrų (nuo 20 iki 50 metų), kurių atlyginimas 4000 Lt, rezultatų palyginimas pasirenkant skirtingą investavimo strategiją
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo medžiaga

Vyrams nuo 20 iki 50 metų, gaunantiems 4000 Lt atlyginimą, pasirenkant skirtingą investavimo strategiją, tiek investuojant, kai fondo grąža 4 proc., tiek, kai 6 proc., 8 proc. bei 12 proc. – dalyvaujant pensijų kaupime galima tikėtis didesnės pensijos nei nedalyvaujant. Analizuojant 27 paveikslą, pastebima, kad skirtingose amžiaus grupėse pasirenkant skirtingą

investavimo strategiją tikslinga dalyvauti tiek konservatyviame, tiek rizikingame pensijų fonde. Tačiau visose mažiaus grupėse, esant 4000 Lt atlyginimui, pasirinkus rizikingą fondą galima tikėtis didžiausios pensijos.

Išanalizavus gautus duomenis, matoma, kad didelę įtaką pensijų dydžiui daro investicijų rizikos laipsnis ir investavimo laikotarpis. Žinome, kad kuo didesnė rizika, tuo didesnės pajamos, gaunamos iš investicijų. Praktijoje rizikos dydį lemia akcijų, esančių investicijų portfelyje, skaičius. Be to, žinome, kad ilgesnis investicinis laikotarpis sumažina akcijų rinkų trumpalaikius svyravimus. Kita vertus, tiek investicinis laikotarpis, tiek priimtinos rizikos laipsnis priklauso nuo pensijų programos dalyvio amžiaus. Skirtingų amžiaus grupių pensijų programų dalyvių požiūris į pensijų fondo investicijų riziką yra nevienodas: gyventojams nuo 20 iki 25 metų patariama rinktis tik į akcijas investuojančius pensijų fondus, kus grąža yra didesnė, nors ir nepastovi, nes keičiantis pelningumui svyravimai išsilygina. Nuo 30 iki 40 metų patariama rinktis mišrius pensijų fondus, nes kuo vyresnio amžiaus žmogus, tuo mažiau rizikingą investavimo būdą jis turi pasirinkti, kad jo turto vertės svyravimai būtų mažesni.

Taip pat svarbu paminėti, kad tiek moterų, tiek vyrų sukauptos pensijos dydis proporcingas gaunamam atlyginimui, t.y. didėjant atlyginimui, didėja sukaupiama pensija. Pavyzdžiui, 20 metų moteris, gaunanti 4000 Lt atlyginimą, gali sukaupti net 6 kartus didesnę pensiją (pvz. investuojant tik į akcijas) nei gaunanti 500 Lt atlyginimą.

3.2. Pensijų fondų dalyvių investavimo strategijos pasirinkimo teisingumas

Atlikus moterų ir vyrų pensijų apskaičiavimus bei įvertinus pensijų fondų dalyvių galimybę rizikuoti, kaupiant lėšas privačiuose pensijų fonduose, išanalizavus kokios investavimo kryptys tinka vieno ar kito amžiaus asmeniui priklausomai nuo jo pajamų, galima palyginti atliktus apskaičiavimus su faktiniais duomenimis.

Darant analizę, siūloma pensijų fondų dalyvius suskirstyti į stambias grupes, leisiančias įvertinti dalyvių ryžtą rizikuoti renkantis pensijų fondus. Taigi pagal ryžtą rizikuoti pensijų fondų dalyviai suskirstyti į tris grupes [53]:

- **per daug konservatyvūs** pensijų fondų dalyviai, kurie neišnaudoja galimybės rinktis rizikingesnius pensijų fondus ir sukaupti ateityje potencialiai didesnę pinigų sumą;

- **apdairūs** pensijų fondų dalyviai, kurie sėkmingai suderina pensijų fondų investavimo strategiją su savo galimybe saikingai rizikuoti;
- **per daug agresyvūs** dalyviai, kuriems, atsižvelgiant į iki pensijos likusį investavimo laikotarpį, gal būt reikėtų rinktis mažiau rizikingus pensijų fondus.

Pateiktoje lentelėje Nr. 12 pensijų fondų dalyviai sąlygiškai suskirstyti į grupes pagal pensijų fondo investavimo startegiją ir pagal iki pensijos likusius metus. Kadangi analizuojama, kokį pensijų fondą dalyviui pasirinkti, vadinasi, reikia daryti prielaidą, kad asmuo iš tikrųjų turi būti atsargesnis negu tada, kai investuoja į perteklines lėšas ir nerizikuoti per daug. Dėl to, kaip matyti iš 12 lentelės, rinktis tik į akcijas investuojančius pensijų fondus siūloma tiems, kuriems iki pensijos likę daugiau kaip 35 metai. Manoma, kad asmuo, kuriam iki pensijos likę nedaug, turėtų rinktis tokį pensijų fondą, kuriame jo turto vertės svyravimai yra mažesni, pvz., jei pensijų fondo dalyviui iki pensijos likę mažiau kaip 10 metų, tai jis kaupdamas savo lėšas pensijų fonde, kurio investicijų į akcijas dalis didesnė už skolos vertybinių popierių dalį, savo sukauptu turtu rizikuos per daug.

12 lentelė

Pensijų fondų dalyvių rizikavimo grupės nustatymas pagal pensijų fondų investavimo startegijas ir pagal iki pensijos likusius metus

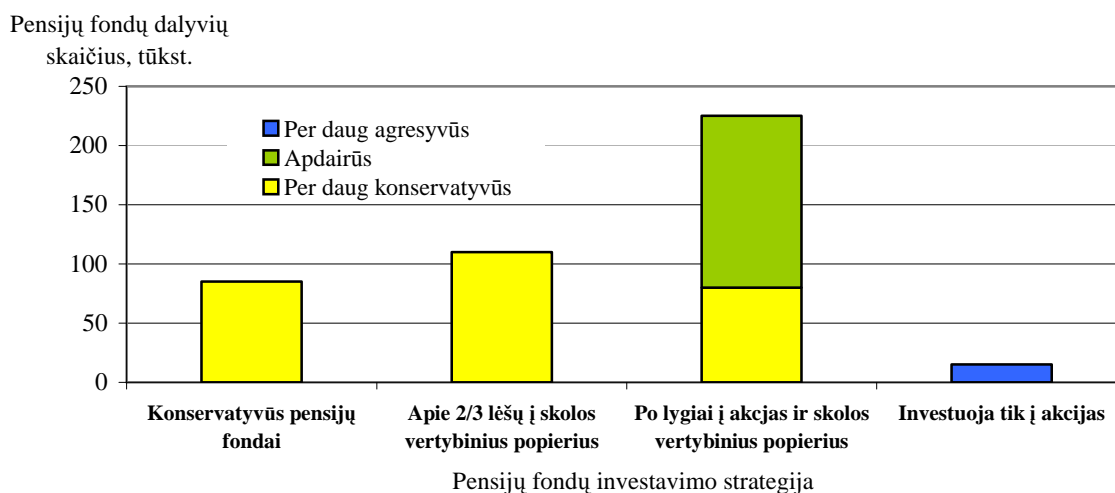
Iki pensijos likę metai

Pensijų fondų investavimo strategija	Per daug konservatyvus (rizikuojantis per mažai)	Apdairūs (rizikuojantis saikingai)	Per daug agresyvūs (rizikuojantis per daug)
Konservatyvūs pensijų fondai	daugiau kaip 5 m.	mažiau kaip 5 m.	-
Apie 2/3 lėšų į skolos vertybinius popierius	daugiau kaip 10 m.	nuo 5 m. iki 10 m.	mažiau kaip 5 m.
Po lygiai į akcijas ir skolos VP	daugiau kaip 35 m.	nuo 10 m. iki 35 m.	mažiau kaip 10 m.
Tik į akcijas	-	daugiau kaip 35 m.	mažiau kaip 35 m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Vertybinių popierių komisijos duomenimis

Atsižvelgiant į 12 lentelės pateiktus duomenis, galima paanalizuoti, kaip per pirmą pensijų reformos etapą rizikavo dalyviai, rinkdamiesi pensijų fondus – rizikavo saikingai, prisiėmė per daug ar, atvirkščiai, per mažai rizikos? Iš 28 pav. matyti, kad asmenys nebuvo linkę rizikuoti ir dauguma iš jų rizikos prisiėmė per mažai negu vertėjo, ir dėl to liko neišnaudota galimybė kaupti daugiau turto senatvei. Maždaug 64 proc. visų dalyvių buvo per daug konservatyvūs (53 proc. iš

jų vyrai). Prie saikingai rizikavusiųjų galima priskirti 35 proc. dalyvių. Saikingai riziką vertino moterys – jos apdairių pensijų fondų dalyvių grupėje sudaro 59 proc.

28 pav. Pensijų fondų dalyvių pasiskirstymas pagal rizikavimo laipsnį

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Vertybinių popierių komisijos duomenimis (2004).

Nepamatuotai rizikavusių pensijų fondų dalyvių buvo labai mažai, jie sudarė 1 proc. visų pensijų fondų dalyvių. Išryškėjo įdomi detalė: vyrai rizikavo per mažai, užtat moterų *per daug agresyvių* dalyvių grupėje buvo dauguma – 61 proc. šios grupės.

Pagrindinės priežastys, sąlygojusios tokį atsargų pensijų fondų dalyvių požiūrį į riziką:

- 1) pensijų fondų dalyviai dar nepripratę apgalvoti saikingo rizikavimo teikiamą naudą – iš dalies to priežastis trumpa Lietuvos patirtis vertybinių popierių rinkoje;
- 2) antra priežastis galėtų būti mažas įvairių pensijų fondų pasirinkimas. Asmeniui, kuris iš pradžių rinkosi pensijų kaupimo bendrovę, t.y. sprendė, koks investicijų valdytojas jį tenkintų, kokia finansinė grupė patikima ir pan., labai mažėdavo pasirinkimas. Juk pensijų kaupimo bendrovės, o ypač esamos lyderės, siūlė po du tris pensijų fondus, iš kurių vienas pagal įstatymą buvo konservatyvus pensijų fondas, o kito investavimo strategija irgi buvo labiau orientuota į skolos vertybinius popierius. Taigi esant tokiam sprendimo procesui, dalyviai rinkosi rizikingiausią iš bendrovės siūlomų pensijų fondų. Pavyzdžiui, dalyviai, pasirinkę rizikingiausius keturių lyderių siūlomus pensijų fondus ir patekę į rizikavusių per mažai grupę, sudarė 28 proc. *per daug konservatyvių* dalyvių grupės.

Apibendrinant rezultatus galima teigti, kad dalyviai per pirmą pensijų reformos etapą buvo labai konservatyvūs, stengėsi per daug nerizikuoti ir rinkosi tuos pensijų fondus, kuriuose investicijų vertė turėtų mažiau svyruoti. Rizikos vengimas, kai pagal pensijos likusius metus gali sau leisti rizikuoti, mažina galimybę sukaupti didesnę senatvės pensiją. Sėkmingai plėtojantis pensijų fondų veiklai, dalyviams patartina atidžiau vertinti savo galimybes ir imti kaupti pensijas ne tik pensijų fonduose, kurie investuoja skolos vertybinių popierių rinkoje.

IŠVADOS

Pagrindinis šios darbo tikslas – atskleisti vienos pakopos pensijų sistemos trūkumus ir išryškinti kaupimu paremtos pensijų sistemos privalumus yra pasiektas. Taigi, apibendrinant šio baigiamojo darbo tris dalis galima būtų daryti tokias išvadas:

- Išnagrinėjus užsienio šalių pensijų fondų kūrimo patirtį ir praktiką nustatyta, kad pasaulio šalyse pensijų sistemų tikslai panašūs, tačiau kiekviena šalis turi savo specifiką ir ypatumus. Pasaulinėje praktikoje yra laikomasi dviejų tipų pensijų planų: 1) nustatytų įnašų planai (defined contribution plans); 2) nustatytų išmokų planai (defined benefit plans). Privatūs pensijų fondai – tai viena iš pensijų fondų formų kaupti pensijų lėšas ir vykdyti investicinę veiklą. Šie fondai turi teigiamos įtakos šalies ūkiui, finansų rinkai, o taip pat ir fondų dalyvių pajamoms. Pensijų fondų kaupimo atsiradimas padidina kapitalo pasiūlą, nes fondai turės investuoti kaupiamąsias lėšas.
- PAYG sistema neteikia taupymo senatvei būdų. Pajamos senatvėje gaunamos tik iš valstybinio socialinio draudimo sistemos. Tokia sistema sukelia demografines, nepakankamo pensininkų aprūpinimo bei mokesčių vengimo problemas. Reformuojamai Lietuvos socialinio draudimo sistemai keliami du tikslai: gyventojų pajamų užtikrinimas ir minimalus gyvenimo lygio palaikymas.
- Atlikus pensijų reformos pirmojo ir antrojo etapo analizę Lietuvoje, galima konstatuoti, kad per pirmąjį pensijų sistemos reformos etapą pensijų kaupimo sutartis pasirašė 441,6 tūkst. Lietuvos gyventojų, arba 36,6 proc. visų apdraustųjų socialiniu draudimu. Antrame etape pasirašymas buvo ne toks intensyvus kaip pirmame, kuomet per dieną buvo pasirašoma nuo 300 iki 26 000 pensijų kaupimo sutarčių, tačiau tai vyko žymiai tolygiau.
- Gyventojų lėšos investuojamos į pensijų fondus, yra saugios, nes: Lietuvoje leidimus vykdyti pensijų kaupimo veiklą turinčios bendrovės, siulančios savo klientams po 2-4 pensinius fondus, privalo pasiūlyti bent vieną maksimaliai saugaus investavimo kryptį, kai fondo lėšos investuojamos tik į ypač saugius finansinius vienetus (VVP ir įvairias obligacijas). Pensijų fondų administravimo mokesčiai yra ribojami įstatymo (administravimo mokestis nuo imokos negali viršyti 10 proc., o nuo sukaupto kapitalo negali būti didesnis nei 1 proc.).
- Vertybinių popierių komisija pateikdama rezultatus, leidžiančius palyginti pensijų fondus valdančių pensijų kaupimo bendrovių veiklą bei įvertinti iš VSDF gautų lėšų ir pensijų sąskaitose sukauptų sumų skirtumą teigia, kad:

- pirma, lėšos buvo investuojamos pelningai (tai rodo teigiamas vieneto vertės pokytis), o VSDF pervestų lėšų sumažėjimą lėmė santykinai dideli atskaitymai per trumpą investavimo laikotarpį;
 - antra, kadangi investavimo laikotarpis trumpas, tai ir labai geri, ir labai blogi investavimo veiklos rezultatai gali būti atsitiktiniai, taigi ateityje jie gali labai keistis;
 - trečia, vis ilgėjant kaupimo pensijų fonduose laikui, mažės neigiama įmokos mokesčio įtaka pensijų fondų gražai.
- Atlikus apklausą apie gyventojų domėjimąsi III pakopos pensijų sistema jų informuotumą apie šios pakopos turinį, ypatybes, gebėjimus aktyviai dalyvauti pensijų kaupime, paaiškėjo, kad daugumos respondentų pasirengimas dalyvauti šioje pakopoje yra nepakankamas. Žemesnio išsimokslinimo, mažesnes pajamas gaunantys respondentai iš esmės neturi net minimalaus supratimo apie naująjį Lietuvoje ilgalaikio kaupimo produktą

Apie respondentų pasirengimą dalyvauti III pakopoje galima spręsti iš tokios informacijos kaip jų supratimas ir patirtis vertybinių popierių rinkoje. Kaip matyti iš pateiktų anketinės apklausos rezultatų, didesnioji dalis asmenų faktiškai neturi aktyvaus dalyvavimo finansų rinkose praktinės patirties. Be to, ir teoriškai nelabai žino ir nusimano apie vertybinių popierių rizikingumą. Dažniau finansų rinkose dalyvauja aukštesnį išsilavinimą, didesnes pajamas turintys bei vyresnio amžiaus asmenys.

Pagrindinis informacijos šaltinis, iš kur respondentai girdėjo ar sužinojo apie III pensijų pakopą – TV (virš 60 proc.) ir spauda (virš 20 proc.).

Tik 40 proc. asmenų mano, kad dalyvaudami III pakopoje, turės galimybę gauti didesnes pensijas, tačiau 47 proc. mano, kad fonduose gali pradingti ir jau sukaupti įnašai. Pensijų fondais labiau pasitiki turintys aukštesnį išsimokslinimą asmenys bei jaunesnio amžiaus žmonės.

Respondentų pasitikėjimas kaupiamų lėšų saugumu, investuojant jas į Lietuvos įmones, labai mažas. Tik 19 proc. respondentų mano, kad dabartiniu metu yra patikimų įmonių, į kurias galima investuoti.

- Remiantis įvairiomis aplinkybių kombinacijomis (investavimo laikotarpis, pensijų fondo siūlomas investavimo strategijos rizikingumas, darbo užmokestis, lytis) buvo formuojami įvairūs scenarijai, kurių rezultatai atskleidė atvejus, kad, pasirenkant investavimo strategiją į akcijas, gaunama daugiau naudos nei iš konservatyviųjų pensijų fondų priklausomai nuo asmens amžiaus:

- visada verta investuoti į akcijas, jei asmuo yra nuo 20 iki 30 metų, nes grąža yra didesnė, nors rizika ir didėja, tačiau daugiau rizikuodamas pensijų fondo dalyvis gali tikėtis

didesnio pensijų fondo pajamingumo. Be to, per ilgą investavimo laikotarpį akcijų svyravimai išsilygina.

- asmemuo, jei jam iki senatvės pensijos liko mažiau kaip 10 metų, kaupdamas savo lėšas pensijų fonde, kurio investicijų į akcijas dalis didesnė už skolos vertybinių popierių dalį, savo sukauptu turtu rizikuos per daug.
- skirtingos lyties žmonės, gaunantys tokį pat atlyginimą, sukaupia skirtingą pensiją. Taip yra todėl, kad moters, sulaukusios 60 metų amžiaus, tikėtina likusio gyvenimo trukmė amžiaus yra 21,8 metų, o vyro, sulaukusio 62,5 metų amžiaus yra 14,7 metų. Kita priežastis yra ta, kad šiuo metu yra nustatytas skirtingas vyrų ir moterų pensinis amžius.
- Atsižvelgiant į atliktą analizę bei remiantis Vertybinių popierių komisijos pateikta informacija, galima teigti, kad dalyviai per pirmąjį pensijų reformos etapą buvo labai konservatyvūs, stengėsi per daug nerizikuoti ir rinkosi tuos pensijų fondus, kuriuose investicijų vertė turėtų mažiau svyruoti. Pagrindinės priežastys, sąlygojusios tokį atsargų pensijų fondų dalyvių požiūrį į riziką:
 - pirma, pensijų fondų dalyviai dar nepripratę apgalvoti saikingo rizikavimo teikiamą naudą – iš dalies to priežastis - per trumpa Lietuvos patirtis vertybinių popierių rinkoje;
 - antra priežastis galėtų būti mažas įvairių pensijų fondų pasirinkimas. Asmeniui, kuris iš pradžių rinkosi pensijų kaupimo bendrovę, t.y. sprendė, koks investicijų valdytojas jį tenkintų, kokia finansinė grupė patikima ir pan., labai mažėdavo pasirinkimas. Juk pensijų kaupimo bendrovės, o ypač esamos lyderės, siūlė po du tris pensijų fondus, iš kurių vienas pagal įstatymą buvo konservatyvus pensijų fondas, o kito investavimo strategija irgi buvo labiau orientuota į skolos vertybinius popierius.

LITERATŪRA

1. Averting the Old Age Crisis: a World Bank Policy Research Report. (1995). p. 239-242.
2. Beattie, R., McGillivray, W.R. (1995). A Risky Strategy: Reflections on the World Bank Report Averting the old Age Crisis// International Social Security Review. No 3-4, p.12.
3. Buškevičiūtė, E. (2003). Mokesčių sistema.“, Kaunas.
4. Džikevičius, A. (2000). Lietuvos pensijų sistemos tobulinimas. [žiūrėta 2004-10-22]. Prieiga per internetą: <http://www.finansai.tripod.com/pf2.htm>.
5. Guogis, A., Bernotas, D., Ūselis, D. (2000). Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą. Vilnius, p.203.
6. Guogis, A. (1998). Pensijų reforma Vokietijoje. *Esu*, 20 (169), p. 16.
7. Guogis, A. (1999). Papildomos pensijos vakarų Europoje. *Esu*, 10 (183), p. 17-20.
8. Guogis, A. (2000). Švedijos socialdemokratų ideologija 1932-1994 metais. Vilnius, p. 103.
9. Guogis, A. (2000). Socialinės politikos modeliai. Vilnius, p. 76.
10. Guogis, A. (2002). Kokį vaidmenį Lietuvoje vaidins pensijų fondai? *Esu*, 22 (267), p.14.
11. Gylys, P. (2002). Pensijų sistema Lietuvoje: dilemos ir kontroversijos. *Viešoji politika ir administravimas*. 2, p. 78-80.
12. Katkus, V., Martinaitytė, E. (2001). Pensijų reforma: pensijų fondų sistemos Lietuvoje kūrimo problemos. Vilnius, LBDFi, p. 76.
13. Lazutka, R. (2002). Pensijų ekonomikos principai. *Pinigų studijos*. Vilnius: Lietuvos bankas, Nr.4.
14. Lazutka, R. (1998). Pagrindiniai pensijų organizavimo principai. *Esu*, 7(156), p. 11.
15. Leontjeva, E. (1998). Pensijų fondų atsiradimas Lietuvoje: prielaidos ir išvados. Pranešimas seminare: Pensijų fondų įstatymas: sprendimų alternatyvos,.
16. Lietuvos Respublikos pensijų fondų įstatymas. (1999). [žiūrėta 2005-03-24]. Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt>.
17. Lietuvos Respublikos pensijų fondų įstatymo pakeitimo įstatymas (2003). [žiūrėta 2005-03-24]. Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt>.

18. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas. (2002). [žiūrėta 2005-03-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>.
19. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas. (2002). [žiūrėta 2005-03-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>.
20. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas. (1991). [žiūrėta 2005-03-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>.
21. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas. (1991). [žiūrėta 2005-03-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>.
22. Medaiskis, T. (1998). Latvija: pensijų reformos laipteliais. *Esu*. 18 (167), p. 28-29
23. Morkūnienė, A. (1997). Pasaulinė pensijų fondų praktika ir patirtis. [žiūrėta 2004-09-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt>>.
24. Morkūnienė, A. (1998). Pensijų fondų įstatymo projekte lieka spragų. [žiūrėta 2004-09-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt>>.
25. Morkūnienė, A. (1998). Ar mūsų senatvė bus soti ir aprūpinta? [žiūrėta 2004-09-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt>>.
26. Morkūnienė, A. (1999). Kodėl stringa pensijų fondų įstatymas? [žiūrėta 2004-09-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt>>.
27. Morkūnienė, A. (1999). Čilės patirtis turėtų paskatinti Lietuvos pensijų reformą. [žiūrėta 2004-09-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt>>.
28. Pensijų reformos baltoji knyga. (2000). [žiūrėta 2004-10-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt>>.
29. Palmer, E. (2001). The Slovakian Pension System and Reform. *World Bank-Iiasa Conference*, p. 12.
30. Poškutė, V. (1998). Papildomų pensijų įtaka ekonomikai. *Ekonomika*, 45, p. 92-103
31. Poškutė, V. (2000). *Pensijų sistemos ir jų reformavimas. Daktaro disertacija*. Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius.
32. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje. (2000). Jungtinių tautų vystymo programa. Vilnius.
33. Salminen, K. (1993). Pension Scheme In the making. A Comparative Study of the Scandinavian Countries. Helsinki: The Central Pension Security Institute, p. 142

34. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas “Dėl pensijų kaupimo dalyvių ir pensijų kaupimo sutarčių registro bei kaupiamųjų pensijų įmokų administravimo tvarkos patvirtinimo”. (2003). [žiūrėta 2004-11-12]. Prieiga per internetą: <http://www.pensijusistema.lt>.
35. Statistikos metraštis 2001. (2002). Vilnius: Statistikos centras, p. 610-612.
36. Statistikos metraštis 2002. (2003). Vilnius: Statistikos centras, p. 579-580.
37. Statistikos metraštis 2003. (2004). Vilnius: Statistikos centras, p. 589-592.
38. Steponavičienė, G. (2000). Kaupiamieji privatūs pensijų fondai. *Esu*, 2 (199), p. 8
39. Steponavičienė, G. (2002). Pensijų reforma. Ką rengiamasi reformuoti? *Respublika*, 174.
40. Steponavičienė, G. (2003). Neįtinkanti pensijų reforma. *Verslo žinios*, 36.
41. The Social Security Reform Debate// Search a New Consensus. A Summary.
42. Tomeš, I. (2001). Relations between “Pay-as-you-go” and Funded Pension Systems. Konferencija “Pensijų reforma: įgyvendinimo patirtis”. Vilnius, May, p. 28-29.
43. Trainytė, R. (2002). Ar sulauksime pensijų reformos? *Verslo banga*, Spalio 21.
44. Valatkevičiūtė, R. (2003). Pensijų reforma pradėdama pirmadienį. *Respublika*, 212.
45. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos audito atsakaita. (2001). p. 30-35.
46. Wellace, P. (2002) A survey of pensions. *Economist*, 2, p. 2.
47. World bank. (1994). Adverting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth Washington DC: World Bank and Oxford University Press.
48. www.ekm.lt - LR Ekonomikos ministerija.
49. www.finasai.lt - Lietuvos finansų analitikų asociacija.
50. www.sodra.lt- Valstybinio socialinio draudimo fondas.
51. www.vb.lt - AB Vilniaus bankas.
52. www.nordlb.lt - AB Nord/LB
53. www.vpk.lt - Vertybinių popierių komisija.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS

A

Apskaitos vienetas – pensijų fondo dalyviui priklausančios pensijų turto vertės sąlyginis matas;

D

Dalyvis – asmuo, privalomai draudžiamas valstybiniu socialiniu pensijų draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos daliai, pagal šį įstatymą pasirinkęs kaupti pensijų įmoką pensijų kaupimo bendrovėje ir su pensijų kaupimo bendrove yra sudaręs pensijų kaupimo sutartį;

Depozitoriumas – komercinis bankas, turintis teisę teikti investicines paslaugas ir turintis buveinę arba skyrių Lietuvos Respublikoje, Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas ar Europos Sąjungos valstybių centriniai vertybinių popierių depozitoriumai, jeigu jie turi teisę saugoti pinigines lėšas;

G

Gyvybės draudimo įmonė – įmonė, įsteigta ir veikianti Akcinių bendrovių ir Draudimo įstatymų nustatyta tvarka;

I-I

Investicijų diversifikuotas portfelis – investicijų portfelis, kuris atitinka įstatymų nustatytus reikalavimus;

K

Kaupiamojo pensijų įmoka – Pensijų reformos įstatymo nustatyta valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos dalis, kaupiama dalyvio asmeninėje pensijų sąskaitoje, atidarytoje jo pasirinktoje pensijų kaupimo bendrovėje;

P

Papildomo savanoriško pensijų kaupimo veikla – finansinė veikla, kurią sudaro piniginių lėšų pagal pensijų kaupimo sutartis rinkimas, jų investavimas ar reinvestavimas į diversifikuotą investicijų portfelį ir pensijų išmokų mokėjimas Pensijų fondo įstatyme ir pensijų fondo taisyklėse nustatytais sąlygomis kaupime dalyvaujantiems asmenims, bei kita su tuo susijusi veikla;

Pensijų anuitetas – dalyviui iki gyvos galvos mokama periodinė pensinė išmoka, kurios visa išmokėjimo rizika tenka išmokų mokėtojui – gyvybės draudimo įmonei

Pensijų fondas – fiziniams asmenims, pagal Pensijų sistemos reformos įstatymą dalyvaujantiems pensijų kaupime, bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantis pensijų turtas,

kurio valdymas perduotas pensijų kaupimo bendrovei ir kuris investuojamas pagal to pensijų fondo taisykles;

Pensijų fondo dalyvis – asmuo, su kuriuo arba kurio naudai yra sudaryta pensijų kaupimo sutartis ir kurio vardu atidaryta asmeninė pensijų sąskaita;

Pensijų fondo taisyklės – dokumentas, apibrėžiantis pensijų įmokų ir išmokų mokėjimo sąlygas bei terminus, pensijų investavimo strategiją bei kitas pensijų įmokų mokėtojų, pensijų fondo dalyvių ir pensijų fondo valdymo įmonės teises bei pareigas;

Pensijų fondų valdymo įmonė (toliau – **valdymo įmonė**) – kaip ši sąvoka apibrėžta Papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatyme;

Pensijų įmokų mokėtojas – pensijų fondo dalyvis, jo darbdavys ar trečiasis asmuo, mokantis pensijų įmokas ar jų dalį;

Pensijų kaupimo bendrovė – valdymo įmonė ar draudimo įmonė, turinti priežiūros institucijos išduotą licenciją ar leidimą Lietuvos Respublikos teritorijoje užsiimti šio Įstatymo nustatyta pensijų kaupimo veikla;

Pensijų kaupimo sutartis – įstatymų nustatyta tvarka pensijų įmokų kaupimo laikotarpiui sudaryta sutartis tarp asmens, draudžiamo privalomuoju valstybiniu socialiniu draudimu ir pensijų kaupimo bendrovės dėl pensijų įmokos kaupimo asmens pensijų sąskaitoje, atidarytoje šioje bendrovėje;

Pensijų sąskaita – nustatyta tvarka pensijų kaupimo bendrovėje atidaryta asmeninė dalyvio sąskaita, į kurią dalyvio vardu įrašomi jam tenkantys apskaitos vienetai;

Pensijų turtas – už pensijų įmokų lėšas įsigyto turto (įskaitant laikinai neinvestuotą šių lėšų dalį) bei investicijų pajamų (sąnaudų), gautų iš šio turto (lėšų), suma;

Perėjimas į kitą pensijų kaupimo bendrovę – dalyvio perėjimas iš vienos pensijų kaupimo bendrovės valdomo pensijų fondo į kitos pensijų kaupimo bendrovės valdomą pensijų fondą laikantis šio Įstatymo 8 straipsnio 2 ir 3 dalyse nustatytų reikalavimų;

Pinigų rinkos priemonės – likvidžios skolos investicinės priemonės, kuriomis paprastai prekiaujama pinigų rinkoje ir kurių vertę visada galima tiksliai nustatyti;

V

Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimas (toliau – **pensijų kaupimas**) – valstybės nustatytą priemonių sistema, suteikianti teisę Lietuvos Respublikos gyventojams, draudžiamiems privalomuoju valstybiniu socialiniu draudimu, kaupti pensijų kaupimo bendrovėje šio Įstatymo nustatyta valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos dalį, ją investuojant ar reinvestuojant į diversifikuotą investicijų portfelį bei įstatymų nustatytais sąlygomis gauti pensijų išmokas;

Vertybinių popierių:

- 1) akcinių bendrovių akcijos ir depozitoriumo pakvitavimai dėl akcijų;
- 2) skolos vertybiniai popieriai;
- 3) kiti perleidžiami vertybiniai popieriai, suteikiantys teisę pasirašymo ar keitimo būdu įsigyti šios dalies 1 ir 2 punktuose nurodytų vertybinių popierių

ANKETA

Gerbiamas respondente,

Ši anketa parengta magistrinio darbo “Pensijų reforma Lietuvoje: būklė ir perspektyvos” pagrindu. Šios anketinės apklausos tikslas ištirti busimų papildomo savanoriško kaupimo pensijų fonduose dalyvių informuotumą apie III pensijų pakopos turinį, supratimą, konsultacijų poreikį.

1. Kokius vertybinius popierius esate pirkę?

- Iždo vekseliai
- Vyriausybės obligacijos
- Vyriausybės taupymo lakštai
- Verslo bendrovių obligacijos
- Akcijos

2. Kurie vertybiniai popieriai, Jūsų nuomone, yra rizikingiausi? (sužymėkite eiliškumo tvarka, kur 1 reiškia rizikingiausi, o 5 – mažiausiai rizikingi)

- Iždo vekseliai
- Vyriausybės obligacijos
- Vyriausybės taupymo lakštai
- Verslo bendrovių obligacijos
- Akcijos

3. Ar girdėjote apie papildomą savanorišką kaupimą pensijų fonduose?

- Žinau pagrindinius momentus
- Kažką girdėjau, bet esmės nežinau
- Nieko negirdėjau ir nežinau

4. Iš kur daugiausiai sužinojote apie papildomą savanorišką kaupimą pensijų fonduose?

- Iš periodinės spaudos
- Iš TV
- Radijo
- Iš kaimynų, giminių
- Darbovietėje teikiama informacija

5. Kaip vertinate III pakopos reikalingumą?

- Reiklinga būtinai dabar
- Gal ir reikalinga, bet vėliau
- Nereikalinga
- Nežinau

6. Ar privatūs pensijų fondai pranašesni už VSDF?

- Taip
- Ne
- Nežinau

7. Kas lems didesnes pensijas iš privačių pensijų fondų?

- Įmokos bus investuojamos ir pensijos didės dėl gaunamų palūkanų
- Lėšos bus saugesnės, nebus išvaistomos, išvagamios
- Mokamų pensijų dydis nepriklausys nuo to meto dirbančių žmonių skaičiaus

8. Kas lems mažesnes pensijas iš privačių pensijų fondų?

- Valstybė niekada nesiims didinti privačių pensijų (valstybė nesikiš į pensijų dydžio klausimus)
- VSDF kaip valstybinės įstaigos išlaikymas pigesnis negu privačių institucijų
- Iš privačių pensijų fondų lėšos dažnai išvagamios

9. Kiek metų, Jūsų nuomone, reikėtų kaupti lėšas, norint užsidirbti dabartinei vidutinei senatvės pensijai?

- 5 – 10 metų
- 15 – 20 metų
- 25 – 30 metų
- 35 – 40 metų
- Nežinau

10. Ar yra Lietuvoje patikimumų įmonių pensijų įmokų investavimui?

- Yra patikimų
- Nėra patikimų
- Nežinau

11. Nuo ko turėtų priklausyti pensijų išmokų dydžiai?

- Nuo mokėtų įmokų dydžio
- Nuo pasirinkto pensijų fondo veiklos
- Nuo 1) ir nuo 2)
- Kita.....

13. Kokį investicijų variantą Jūs labiau palaikote pasirenkant pensijų fondus?

- Kuris daugiau investuoja į akcijas ir obligacijas
- Kuris daugiau investuoja į akcijas
- Kuris daugiau investuoja į obligacijas
- Kuris daugiau investuoja į vyriausybės vertybinius popierius
- Sunku pasakyti

14. Kur kreiptumėtės konsultacijų pensijų programos pasirinkimo klausimais?

- Vaikus, tėvus
- Pažįstamus, gimines
- Specialistus, juristus
- Darbdavį
- Pasikliaučiau savimi

15. Ar manote, kad reikėtų mokėti už konsultavimo paslaugas?

- Taip
- Ne
- Gali būti įvairiai

16. Jūsų amžius:

- iki 30 metų
- 31-40 metų
- 41 ir daugiau metų

17. Išsilavinimas:

- pagrindinis
- vidurinis
- aukštesnysis
- aukštasis

18. Pajamos per mėnesį tenkančios vienam šeimos nariui:

- iki 500 Lt
- 501 – 850 Lt
- 851 - 1250 Lt
- virš 1250 Lt

Pensijų kaupimo pavyzdžiai moterims, Lt

Metai	Kaupimo laikotarpis (iki pensijos)	DU (iki mokėčių)	Konservatyvus pensijų fondas (fondo grąža – 4 proc., mokestis nuo įmokos 2 proc.)		2/3 lėšų į skolos vertybinius popierius (fondo grąža – 6 proc., mokestis nuo įmokos 3 proc.)		Po lygiai į akcijas ir skolos VP (fondo grąža – 8 proc., mokestis nuo įmokos 4 proc.)		Tik į akcijas (fondo grąža – 12 proc., mokestis nuo įmokos 4 proc.)	
			Sodros pensijos dalis nedalyvaujant pensijų kaupime	Sodros dalis + anuitetas	Sodros pensijos dalis nedalyvaujant pensijų kaupime	Sodros dalis + anuitetas	Sodros pensijos dalis nedalyvaujant pensijų kaupime	Sodros dalis + anuitetas	Sodros pensijos dalis nedalyvaujant pensijų kaupime	Sodros dalis + anuitetas
20	40	500	100	104	100	133	100	181	100	415
		1000	200	209	200	266	200	363	200	830
		2000	400	418	400	532	400	725	400	1659
		4000	800	835	800	1064	800	1450	800	3318
25	35	500	88	91	88	111	88	143	88	280
		1000	175	181	175	222	175	286	175	561
		2000	350	362	350	444	350	572	350	1121
		4000	700	724	700	888	700	1421	700	2243
30	30	500	75	77	75	91	75	112	75	189
		1000	150	154	150	182	150	223	150	379
		2000	300	308	300	364	300	446	300	757
		4000	600	728	600	728	600	892	600	1515
40	20	500	50	50	50	56	50	63	50	84
		1000	100	101	100	112	100	125	100	168
		2000	200	202	200	223	200	251	200	335
		4000	400	403	400	447	400	502	400	671
50	10	500	25	25	25	26	25	27	25	31
		1000	50	50	50	52	50	54	50	61
		2000	100	99	100	104	100	109	100	122
		4000	200	199	200	208	200	218	200	244

Pensijų kaupimo pavyzdžiai vyrams, Lt

Metai	Kaupimo laikotarpis (iki pensijos)	DU (iki mokėčių)	Konservatyvus pensijų fondas (fondo grąža – 4 proc., mokestis nuo įmokos 2 proc.)		2/3 lėšų į skolos vertybinius popierius (fondo grąža – 6 proc., mokestis nuo įmokos 3 proc.)		Po lygiai į akcijas ir skolos VP (fondo grąža – 8 proc., mokestis nuo įmokos 4 proc.)		Tik į akcijas (fondo grąža – 12 proc., mokestis nuo įmokos 4 proc.)	
			Sodros pensijos dalis nedalyvaujant pensijų kaupime	Sodros dalis + anuitetas	Sodros pensijos dalis nedalyvaujant pensijų kaupime	Sodros dalis + anuitetas	Sodros pensijos dalis nedalyvaujant pensijų kaupime	Sodros dalis + anuitetas	Sodros pensijos dalis nedalyvaujant pensijų kaupime	Sodros dalis + anuitetas
20	42	500	105	128	105	170	105	244	105	620
		1000	210	255	210	340	210	488	210	1240
		2000	420	511	420	681	420	976	420	2481
		4000	840	1022	840	1361	840	1953	840	4962
25	37	500	93	112	93	143	93	194	93	420
		1000	185	224	185	287	185	387	185	840
		2000	370	449	370	573	370	775	370	1680
		4000	740	897	740	1147	740	1550	740	3360
30	32	500	80	97	80	119	80	152	80	284
		1000	160	193	160	238	160	304	160	568
		2000	320	387	320	475	320	608	320	1136
		4000	640	773	640	950	640	1215	640	2272
40	22	500	55	66	55	75	55	88	55	126
		1000	110	132	110	151	110	175	110	252
		2000	220	264	220	301	220	350	220	505
		4000	440	528	440	603	440	700	440	1010
50	12	500	30	36	30	38	30	41	30	48
		1000	60	72	60	76	60	82	60	97
		2000	120	143	120	153	120	164	120	193
		4000	240	286	240	306	240	328	240	387

Vyriausybės obligacijų fondai

Pensijų kaupimo bendrovė	Pensijų fondas	Įmokos mokestis	Vieneto vertės pokytis	Padidėjimas (sumažėjimas), palyginus su gautomis lėšomis
UAB "VB investicijų valdymas"	VB pensija 1 (konservatyvus)	2,00%	2,31%	-0,87%
UAB "Finasta investicijų valdymas"	Konservatyvaus investavimo	1,19%	4,59%	-0,41%
ERGO Lietuva gyvybės draudimas	ERGO konservatyvusis	4,00%	2,98%	-2,72%
UAB "Hansa investicijų valdymas"	Pensija 1 (konservatyvus)	3,00%	2,64%	-2,01%
Hansa gyvybės draudimas	Pensija 1 - Konservatyvus	3,00%	2,60%	-1,76%
UAB "NORD/LB investicijų valdymas"	NORD/LB 1 (konservatyvus)	2,95%	2,83%	-1,29%
Commercial Union Lietuva gyvybės draudimas	Europensija	7% už pirmus 2 dalyvavimo metus; 5% už vėlesnius dalyvavimo metus	2,44%	-6,41%
Lindra – gyvybės draudimas	Lindra konservatyvusis	5,50%	1,50%	-4,73%
Sampo gyvybės draudimas	Konservatyvaus valdymo Sampo pensija	7,00%	1,16%	-7,15%
UAB "Medicinos banko investicijų valdymas"	Konservatyvaus investavimo Pensija 1	1,15%	2,58%	0,40%

Mažos akcijų dalies pensijų fondai (iki 30%)

Pensijų kaupimo bendrovė	Pensijų fondas	Įmokos mokestis	Vieneto vertės pokytis	Padidėjimas (sumažėjimas), palyginus su gautomis lėšomis
UAB "Finasta investicijų valdymas"	Augančio pajamingumo	1,49%	25,24%	12,62%
UAB "Hansa investicijų valdymas"	Pensija 2	3,00%	4,72%	-0,54%
Hansa gyvybės draudimas	Pensija 2 - Subalansuotas	3,00%	4,70%	-0,57%
UAB "NORD/LB investicijų valdymas"	NORD/LB 2	2,95%	2,86%	-1,25%

Vidutinės akcijų dalies pensijų fondai (30-70%)

Pensijų kaupimo bendrovė	Pensijų fondas	Įmokos mokestis	Vieneto vertės pokytis	Padidėjimas (sumažėjimas), palyginus su gautomis lėšomis
UAB "VB investicijų valdymas"	VB pensija 2	3,00%	4,92%	-0,04%
UAB "Finasta investicijų valdymas"	Aktyvaus investavimo	1,49%	37,97%	19,41%
ERGO Lietuva gyvybės draudimas	ERGO Balans	5,00%	3,83%	-3,14%
UAB "Hansa investicijų valdymas"	Pensija 3	3,00%	7,70%	1,32%
Hansa gyvybės draudimas	Pensija 3 - Aktyvus	3,00%	7,52 %	1,14%
UAB "NORD/LB investicijų valdymas"	NORD/LB 3	2,95%	2,72%	-1,30%
Commercial Union Lietuva gyvybės draudimas	Europensija plus	7% už pirmus 2 dalyvavimo metus; 5% už vėlesnius dalyvavimo metus	5,44%	-4,72%
Lindra – gyvybės draudimas	Lindra subalansuotas	5,50%	5,33%	-2,50%
Sampo gyvybės draudimas	Sampo pensija 50	7,00%	6,56%	-3,20%
UAB "Medicinos banko investicijų valdymas"	Mišraus investavimo Pensija 2	1,45%	0,27%	0,86%

Akcijų pensijų fondai (70-100%)

Pensijų kaupimo bendrovė	Pensijų fondas	Įmokos mokestis	Vieneto vertės pokytis	Padidėjimas (sumažėjimas), palyginus su gautomis lėšomis
UAB "Finasta investicijų valdymas"	Racionalios rizikos	1,49%	62,84%	36,31%
Sampo gyvybės draudimas	Sampo pensija 100	7,00%	10,50%	-0,33%